

ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΦΥΛΛΑ

ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΦΥΛΛΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ἐπιμελητής :

Σ. Γ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗΣ

Διαχειριστής :

ΠΑΝ. ΝΙΚΗΤΑΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Γιὰ 12 φυλλάδια Δραχ. 100.—

Γιὰ 6 » » 60.—

ΓΙΑ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Γιὰ 12 φυλλάδια σελλ. 15—

ἢ δολλ. 4—

Διεύθυνση : «Λεσβιακά Φύλλα»
Poste restante

Χειρόγραφα καθαρογραμμένα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΘΡΑΣΥΒ. ΣΤΑΥΡΟΥ : Λεῦκες στὸ φεγγάρι. (ποίημα)

ΣΤΡΑΤΗ ΜΥΡΙΒΗΛΗ : Στὸ δάσος. (Διήγημα)

LOUIS RIÉCHAUD : Τὸ νησί. (ποίημα)

Μετάφρ. ΑΝΤ. ΠΡΩΤΟΠΑΤΣΗ.

ΛΕΩΝΙΔΑ ΑΝΤΡΕΓΕΦ : Ψέμα. (Διήγημα)

Μετάφρ. Σ. Γ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗΣ.

ΛΕΣΒΙΑΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ : Παροιμίες. Ἀπὸ τῆ λαογρ.
συλλογῆ τοῦ ΠΕΛΙΣ ΑΒΕΤ.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ : Ἡλ. Βενέζη : Ὁ Μανώλης Λέκας καὶ ἄλ-
λα διηγήματα — Παναγ. Μαυρέα : Ἐλεγχοί. — Βιβλία
καὶ περιοδικά.

ΕΙΚΟΝΑ ΣΤΟ ΕΩΦΥΛΛΟ ΚΑΙ ΒΙΝΙΕΤΤΕΣ :

(σχέδιο καὶ ἐχτέλεση) ΣΤΡΑΤΗ ΓΑΒΑΛΑ

Ἡ ἐκτύπωση τοῦ φυλλαδίου ἄρχισε ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Φλεβάρη καὶ ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἕτοιμη στὸ τέλος τοῦ Μάρτη. Δυστυχῶς ὁμως ἀπὸ διάφορες τεχνικὲς δυσκολίες παρατράβηξε ὡς τὰ τέλη τοῦ Μάη χωρὶς βέβαια νὰ φταῖνε γι' αὐτὸ οἱ ἐκδότες. — Λ. Φ.

Τυπογραφία ΠΔΕΛΦ. ΚΑΨΙΜΑΛΗ Μυτιλήνη

ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΦΥΛΛΑ

ΜΥΤΙΑΗΝΗ—
ΜΑΡΤΗΣ 1929

ΣΕΙΡΑ Α'.—
ΦΥΛΛΑΔΙΟ 4ο

ΛΕΥΚΕΣ ΣΤΟ ΦΕΓΓΑΡΙ

*Τετράψηλες, βουβές, σεμνές, θλιμμένες,
τῆ μαύρη λιτανεία τους σταματήσαν
μέσα στὴ νύχτα. Ἀπόμακρα κοιτάζουν
τὰδιάφορα ἄστρα.*

*Νυφάδες ξωτικὲς χαροκαμένες,
κορφές οκρυφτές, χέρια γυμνά ἀπλωμένα,
νοσταλγική μιὰ δέηση πρὸς τὴ δύση
ὄλ' ἢ ὑπαρξή τους.*

*Μέρες πολλὲς τὶς ἔδειρε ἡ μαγία
τοῦ μελτεμιοῦ. Καὶ τώρα στὴ γαλήνη,
στὴ σιάνη ποῦ ὁ δαυμὸς τὶς ἔχει ἀφήσει
ἐγκαρτεροῦνε.*

*Τίχα ἢ θύμηση δὲν τὶς ξεγελάει
τῶν ὠραίων ἠλιόχαρων ὠρῶνε,
ποῦ, ἀσημιές, λυγερές, χλωρομαλλοῦσες,
σὲ μιὰ πρὸς τὰ ὕψη*

*τρομονλιούρικη ἀνάταση, ὄλη ἀφήσαν
τὴ χαρὰ τοῦ φωτὸς νὰ τὶς ποτίζει
— ὦ σείσματα καὶ θροῦσματα καὶ φέγγη —
βαθιὰ ὡς τὶς ρίζες ;*

Μάταια δὲν πλάθουν ὄνειρα. Δοσμένες
σιῶν χρυσῶν περασμένων τῆ λατρεία,
δίχτυα πλάνης δὲν δέχονται νὰ πλέξουν
μὲ τὰ ξεσκλίδια

τά ἱερὰ, τὰ λαμπρὰ τῆς εὐτυχίας.
Καὶ τώρα, πὺν τῶχρὸ, μισὸ φεγγάρι
μὲ ξεγελιάστρα γλύκα θὰ γλιστροῖσει
ἀνάμεσά τους,

οὔτε πὺν θὰ σαλέφουνε τὰ χέρια,
τὰ εὐγενικὰ σκελεθρωμένα χέρια,
νὰ τὸ κρατήσουν γιὰ φτωχιά κι ἀνάξια
παρηγορία.

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΣΤΟ ΔΑΣΟΣ

— Διήγημα —

Ἄπο ποῦ θαρρεῖς ἔρχουμαι τούτη τῆ στιγμή πὺν πιάνω νὰ
σοῦ ξαναγράψω ἀκόμα καμπόσα περιστατικά τῆς ἀλλόκοτης
ζωῆς τοῦ χαρακώματος; Ἄμ' δὲ θὰ τῶβρεις. Ἄπο τὸ Δάσος
παιδί μου. Ἄπ' ἓνα Δάσος! Εἶμαι ἀκόμα τόσο σαστισμένος, τό-
σο σαστισμένος. Νὰ, Βάζω τὸ γυλιὸ στὰ γόνατα γιὰ νὰ
γράψω, κι ὁ γυλιὸς εἶνε ἀκόμα γεμάτος τσακισμένα χορτάρια,
κ' οἱ κουβέρτες μου ἀκόμα δὲν καθαρίστηκαν ὀλότελα ἀπ' τῆς
«συμπεθέρες», κείνα τὰγκαθόχορτα πὺν κολιῶνε παντοῦ. Μοσ-
κοβολῶ ὀλάκερος ἀπὸ Δάσος, καὶ μὲς ἀπ' τὰ ροῦχα μου ἀνε-
σαίνει ἀκόμα τὸ δομνὸν του τὸ χνῶτο. Σφαλνῶ τὰ μάτια μου
καὶ τὰκούγω μέσα μου πὺν βουίξει, πὺν φυσᾷ καὶ φωνάζει.
Φωνάζει σὰν ἓνα δυνατὸ θεοῖδ με ἀμέτροτητα λαοῦγγια. Μέ-
σα στὴν καραβάνα μου ἔχω ἓνα μίτσο ἄγρια λουλούδια. Βγά-
ζουνε μιὰ μικρὴ μυρουδιά. Δὲν ξάρω τῶνομά τους κ' εἶνε ὅ-
λα τους νὰ κάθουσι νὰ τὰ θαμάξουσι ὄρες ἓνα ἓνα. Μὰ δὲν

ξαίρω πῶς νὰ σοῦ τὰ γράψω ὅλα αὐτὰ. Μέσα στὰ μαλλιά μου
στάξανε πολλοὶ κόμποι δροσιᾶς πὺν πέφτανε ἀπ' τὰ ψηλά
δέντρα, καὶ τᾶμπρὶ μου μοσκοβολᾷ ρετσίνα, ἀγριομέντα καὶ
φρέσκια ρήγανη. Καὶ μέσα ὅλα αὐτὰ εἶνε μιὰ τραγωδία κ' αἶ-
μα ἀνθρωπινό. Θέλω νὰ γράψω μονομιᾶς χίλια δυὸ πράμα-
τα γιὰ νὰπολυτροῦθῶ ἀπ' τὴν πίεσή τους. Μὰ πρέπει νὰ τὸ
καταφέρω νὰ τὰ ἱστορίσω με τὴν ἀράδα. Ἀλλιῶτικα θὰ σὲ σαστί-
σω καὶ σένα μέσα στὸ πράσινο χάος πὺν σαλεύει σὰν ὠκεα-
νὸς μέσα μου καὶ μάλαλιάζει με τῆς χίλιες φωνές του.

Μᾶς σηκῶσανε μαύρη νύχτα. Γοιάντα ἄντρες κ' ἐγὼ
ἐπὶ κεφαλῆς. Ὁ λοχαγὸς με φώναξε στᾶμπρὶ του. Μοῦδαίξε ἓ-
να λοχία τοῦ Μηχανικοῦ καὶ μοῦπε.

— Θὰ πάρεις τοὺς ἄντρες καὶ θὰκολουθήσετε ὅλοι μαζί
τούτον ἐδῶ τὸ συνάδερφό σας. Θὰ σᾶς ὀδηγήσει σένα δάσος νὰ
ρίξετε καμπόσα δέντρα γιὰ ἀμπρόξυλα καὶ γιὰ πασσάλους στὰ
συρματοπλέγματα. Ὁ σιμιστὴς θὰ σᾶς δώσει συσσίτιο μιᾶς μέ-
ρας καὶ θὰ γυρίσετε πάλι σὰ νυχτώσει. Ἐργαλεῖα θὰ βροῖτε
κεῖ ...

Κατόπι χαμογέλασε κ' εἶπε ἀκόμα.

— Θαρρῶ πῶς δὲ σὲ δυσαρεστεῖ καθόλου αὐτὴ ἡ ὕπερβασία!

Πῆγα νὰ τρελλαθῶ. Ἐνωθα ἓνα πυρὸ κῆμα στὸ σβέροκο
καὶ τᾶφτιά μου καίγανε. Ἄ δὲν ἦταν ξένοι ἀνθρώποι μπροστὰ,
θὰ φιλοῦσα τὸ χέρι τοῦ λοχαγοῦ. Κᾶτι μεροδεμένα μουρομυ-
ριῖα, μὰ κείνος κατάλαβε τὴν εὐγνωμοσύνη πὺν μ' ἔπνιγε.

Ἔτσι τὸ λοιπὸν ἔφευγα μιὰ μέρα, μιὰ μεγάλη μέρα ὀλάκε-
ρη, ἀπ' τὸ χαρακώμα. Μιὰ μέρα γεμάτη ἀπὸ ὕπαιθρο φῶς, ἀ-
πο δεντροῖσον ἴσκιο, ἀπὸ χρώματα καὶ νερὰ καὶ λουλούδια. Μιὰ
μέρα κάτου ἀπ' τὸν οὐρανὸ. Ἐνα οὐρανὸ θεόφιλο καὶ ἄπειρο, πὺν
σηκῶνει τῆς καμάρες του πὺν πίνου ἀπ' τᾶστρα, καὶ σᾶφίνει νὰ
στηλώσει τὸ κορμὶ σου ὀλόγο, ὅσο ὀλόγο θέλεις, δίχως νὰ
φοβᾶσαι πῶς θὰ σκουντουρήσει ἡ κάσκα σου πίνου στὸ σφυ-
ροδαμένο γρανίτη, μήτε πῶς θὰ γίνεις ἀμέσως σημάδι σκοποβο-
λῆς, μόλις πᾶψεις νὰ σέρνεσαι χάμου σὰν κωλοσαῦρα. Σὰ βγή-
καμε ἀπ' τὸ δαίδαλο τῶν χαρακωμάτων, κάπου μισὴ ὄρα δρό-
μο πῶς ἀπ' τὴ γραμμὴ μας, ξεδίπλωσα τὸ κορμὶ μου κά-
του ἀπ' τὸ θεό. Οἱ ἀνθρώπους μου τρέξανε, σκεβρωμένες ἀπ'
τὸ κουλούριασμα τᾶμπρῶ, σὰ ρεζέδες πὺν σκουῖρισαν ἀδού-
λευτοι ἀπὸ καιρὸ πίνου στὰ στριφνάκια τους. Ἐκεῖ ἦτανε μιὰ
βαθιὰ χαράδρα πὺννε στημένα τὰ μαγεριά μας. Ἄπ' αὐτοῦ
μᾶς στέλνουν τὸ ἀσβεστοκονίαμα - πιλάφι με τῆς ἀμάσσητες
ἐκείνες σηχωματιές τὸ κρέας ἀπ' τὰ τερατώδη βῶδια τῆς
Ἄουστράλιας.

Φαράγγι φαράγγι βγήκαμε σένα κάμπο λεῖο, φαλακρὸ

και στεγνό, γεμάτον από σιωπή και χλιαρή νύχτα. Τα άστρα είχαν έβγει όλα στον ουρανό όπως όταν είχε ειρήνη στον κόσμο. Λάμπανε γιορτάσιμα και σπιθοβολούσανε ολοκαίνουργια. Την πρώτη νύχτα της Δημοουργίας δὲ θάχανε περισσότερη χαρά και ζωντάνια. Προπατούσαμε δίχως να μιλάμε και δίχως να καπνίζουμε, πολεμώντας με χίλιους συνδυασμούς να μην αφήνουμε τα σιδερικά της πανοπλίας να κάνουν φασαρία. Ήταν ένας περίπατος ολότελα ήσυχος. Μόνο μια στιγμή μᾶς τάραξε μια ρουκέττα, που θα μᾶς την έστειλε κάποιος βούλγαρος διπλοσκοπός. Κάτι αδιάστηκε φαίνεται προς τον κάμπο. Απομείναμε αυτόματα πετρωμένοι χάμου, σαν αγάλματα, ως που να περάσει πάνουθὲ μας η άσπρη φέξη της. Σαν κατάπιε η νύχτα αυτό το προδοτικό μάτι, σηκωθήκαμε πάλι βουβά, και προχωρούσαμε ακολουθώντας το λογία του Μηχανικού. Ο κάμπος ήταν πάντα ολόστρωτος, σὰ να τον ίσοπέδωσε κανένας με σκαλιστήρι. Ξαφνικά βρεθήκαμε μπροστά στο Δάσος! Ήταν αυτή η μαύρη γραμμή που βλέπαμε μακριά στον ορίζοντα. Και ξαφνικά βρεθήκαμε κοντά του, τι έπιανε να γλυκοφέγγει. Μὰ ήτανε ολότελα παράξενο πὼς σηκώθηκε έτσι ξαφνικά μπροστά μας, τεράστιο, με τα ολόρτα δέντρα του τα πηχτά, και με τη μυστηριώδικη φωνή που έβγαине βαθιά απ' τα σπλάχνα του.

Στα δικά μας τα μέρη δὲν υπάρχει τρόπος να δεις τέτιο πράμα. Ένα μεγάλο κάμπο, που όσο πορπατᾶς ξετυλίγεται μπροστά σου κίτρινος, γεμάτος από σιωπή και ολόστεγνος, σαν ένα ένα χαλί που δὲν τελειώνει. Και κατόπι, ξαφνικά, δίχως να μεσολαβήσει καμμιὰ παραλλαγή στο έδαφος, να σηκώνεται μπροστά σου ένα δάσος φοβερό, με βλάστηση που ξεφρενιάσε και χύθηκε σαν ποτάμι από φυλλωσιές κατά τον ουρανό, και με βουή τόση, που βόγγει θλιβερά στα σπλάχνα του και σε κάνει να σωμαίνεις τρομαγμένος...

Έτσι, ολότελά ξαφνικά και δίχως νᾶμαστε προετοιμασμένοι, βρεθήκαμε απ' την πιό νεκρική σιωπή, ριχμένοι στο βάθος ενός ωκεανού από ήχους αφάνταστους και άμέτρητους, που τρέχανε και διασταυρωνούτανε ψηλά, πάνου απ' τα κεφάλια μας, και σαλεύανε άγριοι, ολόενα και πιό άσυγρότητοι μες στον υγρόνάερα, σαν ένα άόρατο δίχτυ από φωνές, σφυριξίες, χτύπους, μουγκρητά και κρότους και θροίσματα και σουβλερές νότες από άόρατα σουράβλια. Ένα ήχητικό δίχτυ που άδιάκοπα το κουνούσανε, το φαίνανε και το ξεφαίνανε και το κυματίζανε πάνου απ' τα κεφάλια μας. Φαντάσου χιλιάδες τρελλοί μουζικάντες να δοκιμάζουν τα όργανά τους με όλη τους τη δύναμη

και χιλιάδες πουλιά, μαμούδια, σερπετά, ζουζούνια και άγρια ζᾶ να συζητούν με τσιριξίες...

Είπα πὼς βρεθήκαμε στο βάθος ενός ωκεανού, επειδή αυτό ήταν το συναίσθημα που δοκιμάσαμε, σὰ βρεθήκαμε εκεί μέσα στο δάσος. Ήμαστε πραγματικά στον πάτο μᾶς πανύψηλης άβυσσος, που ήτανε βουερή και μαυροπράσινη, γεμάτη από άλαλαγμό και χλαπαταγή. Κι' αυτή ήτανε το δάσος. Στο νησί μας ένα τέτιο πράμα είχε άκατανόητο. Γιατί εκεί το κάθε τι στη φύση έχει την έχταση και τις αναλογίες που χρειάζεται για να στέκεται άρμονισμένο ήμερα και συμπαθητικά μέσα στην ανθρώπινη ζωή. Στα δικά μας τα δάση μονάχα χαριτωμένες θεότητες μπορεί να λατρεύει κανένας, κρεμάζοντας στους χορταριασμένους βωμούς των στεφάνια από λουλούδια και γαλάζιες κορδέλλες. Σε τούτο εδώ το δάσος θα κατοικεί ένας θεός τερατώδικος, που μονάχα με άνθρωποθυσιές θα μπορούσε κανένας να τονε γλυκάνει.

Ήταν ένα άγριο άπάτητο δάσος, από κείνα που ζούσανε πάνου στη γή στις πρώτες ηλικίες της.

Πρώτ' απ' όλα, μᾶς τᾶμασε οδονηρά με τους όγκους του, μόλις βρεθήκαμε μέσα του. Όλα εκείπέρα ήταν τόσο μεγάλα και τόσο άχαλίνωτα. Τα δέντρα στεκούτανε μᾶζες μᾶζες, τόσο ψηλά, που σίγουρα δὲ μᾶς βλέπανε στα πόδια τους. Και τα περιπλοκάδια άπλωναν όργιές τάνθισμένα σκοινιά τους, και τίνιζαν κούνες λουλουδένιες απ' τον έναν κορμό στον άλλο και κρέμαζαν άνάερα άψίδες και γιρλάντες με καρπούς και άνθη παράξενα και μεγάλα, σὰ σταφύλια και σὰ μικρές σάλπιγγες! Σταθήκαμε με τα έργαλεία μας και με τα όπλα μας ολότελα έξουθενωμένοι μέσα σαυτό το θάμα. Στην αρχή μάλιστα άμίλητοι όλοι μας είχαμε σμουλωχτεί άσυναισθητα ο ένας κοντά στον άλλο, σὰ να βρισκόμασταν μπροστά σε κίνδυνο.

Κατόπι ένας είπε δειλιασμένος.

— Μωρέ τ' είναι τούτο!

Και τότες όλοι άρχισαν να μιλούν και να χειρονομούν σαν τρελλοί, πολεμώντας να κάνουν θόρυθο. Μὰ ήταν ένα μάταιο και θλιβερό πράμα, γιατί οι ισχνές κραυγές μας μόλις άκουγότανε σαν άδύνατο και παράτονο φάλτσο μέσα στον άμέτρητο θόρυθο των πουλιών, που χαλούσανε τον κόσμο ψηλά με τις τσιριξίες τους. Τᾶναστήματά μας έγιναν μονομιᾶς γελοία και τα τσεκούρια μας φάνταξαν σαν παιχνιδάκια παιδιάτικα. Κι όταν ο Άγγελέτος, πούνε ο πιό ψηλός άντρας του λόχου, σήκωσε το σαγόνι του ψηλά για να πορπατήσει το μάτι του ως την κορφή μᾶς οξείας που χανούταν

μέσα στη συμπαγή, θαρρείς, φυλλωσιά του θόλου, κι έπεσε πίσω ή κάσκα του, μᾶς φάνηκε στη ρίζα της σὰ μολυβένιος στρατιωτάκος, μιὰ δαχτυλίθρα μπόϊ, κάτω απ' ένα δέντρο τῶν Χριστουγέννων.

Ἀμέσως σχεδὸν αἰστανθήκαμε βαθιὰ πὼς τὸ δάσος ἦταν ἓνα τερατώδικο φυτικὸ χιτῆνος, ἀνεξάρτητο καὶ δλάκερο, πὸν ἀνέσενε, ζοῦσε, κουνιότανε καὶ φώναζε μὲ τὴ δικιά του τὴν ἰδιαίτερη ζωὴ τὴν ἀκατέλυτη καὶ προαιώνια. Ἐνα θεόρατο ζωντανὸ ἦτανε πὸν μύριζε καὶ μούγκριζε δυνατὰ. Τὸ χλωρό του τὸ αἶμα ὀρμοῦσε μὲ μανία μέσα στοὺς κραταιοὺς κορμούς, σὰν ἀδάμαστο συντριβάνι, ἄγριας νιότης. Κ' ἡ φωνή του, φωνὴ πλατιά, παρδαλὴ καὶ πολυσύνθετη, παρόμοια δυνατὴ, μὰ δλότελα ἀλλιιώτικη ἀπ' τὴ φωνὴ τοῦ πελάγου πὸν σκούζει, ἡ φωνὴ τοῦ δάσους, πὸν πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ μου τὴν ἄκουσα, ἦτανε μιὰ φοβερὴ κι' ἀνυπόφερτη φωνὴ, πὸν δὲν εἶχε μέσα τίποτα τὸ γνώριμο καὶ συμπαθητικὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Μονάχα μιὰ κορυφὴ τρομάρα γιόμιζε τὴν καρδιά μας.

Σὰν μπήκαμε μέσα, χαμπάρι δὲ μᾶς πῆρε ἡ ψυχὴ τῶν δάσους. Κανένα πουλὶ δὲν ἔπαψε νὰ σφυρίζει, καμμιά φωνὴ μέσα σαυτὴ τὴν τρικυμία τῶν ἤχων δὲν ἔκοψε τὴ φόρα της, κανένα μαμουδι δὲν ἄλλαξε τὸ δρόμο του.

Καὶ σὰν ἀρχίσαμε κατόπι, ἔμεῖς τὰ κακόψυχα τὰθροωπάκια, τοῖκ,-τοῖκ,-τοῖκ, μὲ τὰ μπαλαδάκια μας νὰ στρώνουμε μερικὰ νέα δέντρα χάμου, εἶδαμε τὸ χυμὸ τους πὸν χουχλάκιαζε, σὰν ἀγίασμα μὲς ἀπ' τὴς φρέσκες πληγὲς τους πὸν μύριζαν. Ὅμως καὶ πάλι τὸ δάσος χαμπάρι δὲ μᾶς πῆρε κι' ὁ ρυθμὸς του τρίχα δὲν ἄλλαξε. Φαίνεται πὼς μέσα στὸ φοβερὸ σύνολό του αὐτὰ ἦτανε μικροεπεισόδια ἀσήμαντα. Ἡ ἀδάμαστη βρῦση τῆς ζωῆς πὸν ἀνάβρυζε κάτω ἀπ' τὸ χῶμα, θὰ τίναζε σὲ λίγο πλῆθος καινούρια λυγερὰ κλωνάρια στὴ θέση τοῦ κάθε σκοτωμένου δέντρου.

Σὰν ἀρχίσε νὰ σαλεύει κανένας κορμὸς σκαμμένος ἀπ' τὰ τσεκούρια μας, καμμιά δεκαριά φαντάροι τότε σέρνανε ἀπὸ μιὰ μπάντα μὲ χουγιαχτά. Τότες τὸ δέντρο ἔτριζε πονεμένα σύρριζα, κατόπι ἔγεργε ἀργὰ καὶ μεγαλόπρεπα καὶ γρομμίζούτανε τσακίζοντας μὲ τὸ πέσιμό του ὅλα τὰ γειτονικά κλωνάρια πὸν τύχαιναν στὸ δρόμο του.

Κ' οἱ γαλιές, ἓνα πλῆθος γαλιές μὲ ματάκια καστανόχρυσα καὶ θαυμάσιες φουντωτὲς οὐρὲς, πὸν γαβριάζανε πάνω στὰ κλαδιά του, σταματοῦσαν γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ παιχνίδι τους, κυττοῦσαν μὲ περιέργεια, γέροντας χάμου τὰ κεφαλάρια τους, τοῖς φαντάρους πὸν δολοφονοῦσαν τὸ δέντρο, καὶ κατόπι μ' ἓναν πῆδο τιναζοῦτανε ἀνάερα σὰν μαλλιαρὰ τόπια καὶ βρισκοῦτανε σ' ἄλλο

δέντρο, ὅπου συνέχιζαν τὴς τρέλλες τους, δίχως πιά νὰ μᾶς προσέχουν καθόλου. Κατέβαιναν χαμηλὰ χαμηλὰ, δλότελα κοντὰ μας.

Ὁ λοχίας τοῦ μηχανικοῦ σημάδευε πολλὴ ὥρα ἓνα ἀπ' αὐτὰ τὰ χαριτωμένα ζᾶ ἀπὸ πολὺ κοντὰ, κ' ἐκεῖνο, δίχως νὰ φύγει ἀπ' τὴ θέση του, γύριζε τὸ κεφάλι του δεξὰ-ξερβά, καὶ τὸν ἔβλεπε κατάματα μὲ τὴς γαλιστερὲς χάντρες τῶν ματιῶν του. Ὑστερα, μαζί μὲ τὸν ἀδύνατο κρότο τῆς ντουφεκιᾶς πὸν ἀμέσως ἀπορροφήθηκε μὲς τὴν ἄπειρη φωνὴ τοῦ δάσους, ἔπεσε στὰ πόδια μας καὶ πέθανε, σίγουρα γιομάτο ἀπορία γιὰ τὸ πὸν τοῦ ἔτρεξε.

Λοιπὸν, ἐκεῖνο πὸν νιώθω καὶ τώρα ἀκόμα ἀπ' τὸ βούτηγμά μας μέσα στὸ δάσος, εἶνε αὐτὸ τὸ παρᾶξενο αἰσθημα τῆς χτηνωδίας πὸν μὲ γέμισε. Νιώθω πὼς κυλίστηκα, μιὰ μέρα δλάκερη, πάνου στὴν πράσινη προβιά ἑνὸς φανταστικοῦ μεγάλου θεριοῦ, πὸν ζεῖ ἐκεῖ κάτω στὴν ἄκρη τοῦ κάμπου χιλιάδες χρόνια καὶ φράζει μὲ τὸν ὄγκο του τὸν ὀρίζοντα. Εἶνε ἓνα ἀθάνατο ζῶ μὲ ἀμέτρητα χοντὰ προδάρια, βουτηγμένα ὡς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς. Ἐχει φοβερὴ φωνὴ πὸν κυματίζει, καὶ τὸ θεόρατο κορμὶ του μυρίζει δυνατὰ δασίλα, πὸν ἀκόμα μοσκοβολᾷ πάνου στὰ ροῦχα μου. Τὰ πότισε σὰν δεντρίσια βαρβατιὰ καὶ μυρίζουν βαριὰ.

Αὐτὸ τὸ αἰσθημα τῆς δυνατῆς χτηνωδίας φουσοῦσε ἀπὸ παντοῦ μέσα στὸ δάσος, καὶ πότιζε τὸν ὑγρὸν ἀέρα σὰ δηλητηριασμένη ἀνεσαμιὰ. Ἐβλεπες σιγὰ-σιγὰ καὶ κυρίεσε ὀλοένα καὶ πὸν δυνατὰ τοῖς φαντάρους. Σὰν τοῖς πέρασε ἡ πρώτη ξαφνικὰ ἐντύπωση τοῦ τιποτένιου μας, πὸν μᾶς ἐπιβλήθηκε μονομιᾶς ἀπ' τὸ περιβάλλο, μέσα στὸ ὁποῖο μπαίναμε γιὰ καταχτητὲς, ἀρχίσανε σιγὰ σιγὰ νὰ δέχονται τὴν κατάσταση. Ἀφίσσανε τὸ πράσινο τέρας νὰ τοῖς καταπαεῖ κι' ἀρχίσανε νὰ πάνε καὶ νᾶρχουνται λεύτερα μέσα στὴν ἀπέραντη κοιλιὰ πὸν δάσους. Κι' αὐτὸ ἀρχίσε νὰ τοῖς χωνεύει μιὰ χαρὰ καὶ νὰ τοῖς ἀφομοιώνει. Φωνάζανε κι' αὐτοὶ μὲ ὅλη τους τὴ δύναμη, σὰν τὰ πουλιὰ, γιὰ νὰ μπορεῖ νᾶκούει ὁ ἓνας τὸν ἄλλο σὲ δέκα βήματα ἀπόσταση, καὶ κατόπι κορυφὰ κορυφὰ καὶ ἀκατακίνητα, ἀρχίσε νὰ τοῖς μεθᾷ ἡ ἐρωτικὴ μανία πὸν σφύριζε καὶ δογίαζε ἀπ' ὅλες τὴς μεριὲς ἐκεῖ μέσα. Τοῖς χασίσωνε ἡ βαθιὰ ἀνεσαμιὰ πὸν βογγοῦσε κ' ἐρχότανε μυστηριώδεια μὲς' ἀπ' τᾶγνωστα βᾶθια τοῦ δάσους, κ' ἡ ἄγρια δημιουργικὴ ψυχὴ του σταζοβολοῦσε σὰ γεννητικὸ ὑγρὸ πάνω τους, ἀπ' τὰ δέντρα τᾶγαλιασμένα μὲ τοῖς τιτανικοὺς στριμμένους ἀγκῶνες τους, κι' ἀπ' τὰ κλαδιά τὰ μπλεγμένα ἐρωτικὰ, ποῦτανε γεμᾶτα ἀπὸ ζευγαρω-

μένα άγρια ζᾶ καὶ χιλιάδες πουλιὰ πού τσίριζαν ἀπ' τὴν ἀβάσταχτη ἡδονή.

Ἦτανε σὰν ἓνα ἀδιάκοπο αἰσθησιακὸ φρένασμα πού τοὺς ἀφιόνιζε. Τοὺς διαπερνοῦσε σὰ λεπτὸ φαρμάκι φιλτραρισμένο ὀλόσις ἀπ' τὴν καρδιὰ τοῦ δάσους, πού σύγκορμο λάφαζε γανθιασμένο ἀπ' τὴ σκληρὴ γενετήσια ὀργή. Οἱ φαντάροι μπορεῖ νὰ μὴν τὸ καταλάβαιναν, μὰ ἦταν κι' ὄλας ὑποταγμένοι στὴν κυριαρχικὴ ψυχὴ τοῦ πράσινου χτήνους. Κι αὐτὸ τοὺς μεταχειριζότανε πὰ σὰν ὄλες τίς ἄλλες χιλιάδες τὰ ζωντανὰ πού τὸ κατοικοῦσαν καὶ σύνθεταν μαζύ του τὴ φοβερὴ ζωὴ του, συνελαρμένα ἀπ' τὴ γεννητικὴ μαγία.

Ἀρχινήσανε τότες νὰ αἰσχρολογοῦν, νὰ τσιρίζουνε κι αὐτοὶ σὰν ἄγρια πουλιὰ καὶ νὰ κάνουν ἀναμετρήτῳ τοὺς ἀδιάντροπα ἀστεῖα καὶ χειρονομίες. Ποτές μου δὲν εἶδα τοὺς φαντάρους νὰ κάνουνέτσι. Στὸ χαράκιωμα ἡ ἀρρωστιάρικη ἡδονολατρεία εἶχε πάρει ἓναν τόνο ἀπόκρυφο, μυστικὸ καὶ ἔνοχο. Πῆς ἀπ' τὸν ἀσήκωτον ἴσκιό τοῦ θανάτου πού πλακώνει ἀδιάκοπα ἐκεῖ μέσα τὸν ἀνθρώπο, πῆς ἀπ' τὴν ἀναγκασμένη σιωπὴ καὶ τὴν ὑποχρεωτικὰ ἀκινήσια. Μὰ ἐδῶ μέσα στὸ δάσος ἓνα σωρὸ πιεσμένα ἐνστιχτα ξεχαλιναρῶθηκαν μονομιᾶς. Οἱ φαντάροι παίζανε, κυλιούντανε χάμου τρίβοντας ἡδονικὰ τὴν τριχωτὴ μούρη στὴν ἀπάτητη χλόη μὲ διάθεση νὰ τὴν μασήσουν. Μπαλεύανε ἐρεθισμένοι σὰν σάτυροι. Ρίξανε χάμου ἓναν, τότε γδύσανε ἀπ' τὴ μέση καὶ κάτω καὶ τοῦ χῶσανε τσουγκνίδες κατὰσάρκα. Κι αὐτὸς γελοῦσε, θύμωνε, δάγκανε τὰ χέρια καὶ κλωτσοῦσε στὸν ἀγέρα μουγκρίζοντας σὰ ζῷ. Τάπομεσήμερο, σὰ φάγαμε κ' ὕστερα, ξεπλώσαμε κουρασμένοι ὄλοι παρῆες παρῆες στὸ χορτάρι καὶ καπνίζαμε καὶ κουβεντιάζαμε.

Ἐκεῖ κοντὰ μου ἦταν ἡ παρῆα τοῦ ὑποδεκανέα Μπήλιου. Ὁ Μπήλιος αὐτὸς εἶν' ἓνα συσταζούμενο παληκάρι, λιγομίλητο καὶ περήφανο, φιλότιμο ὅσο παίρνει. Ποτές του δὲν ἔδωσε ἀφορμὴ σὲ τίποτα μέσα στὸ λόχο. Ὅμως ἐτούτῃ τῇ φορᾶ μᾶς ἔκανε ἄνω κάτω.

Ἦταν παρῆα μὲ τὸν Ἀγγελέτο καὶ μ' ἄλλους πεντέξη. Μὲ τὸν Ἀγγελέτο δὲ ἦταν ἀπέξαρχης νύχι καὶ κρέας. Εἶνε βλέπεις οἱ πιὸ ἀψηλοὶ καὶ στὴ σύνταξη τοῦ λόχου βροθήσαν νὰ κάνουν τὸν πρῶτο στοῖχο. Ἔτσι γνωρίστηκαν, ἐχτιμήθηκαν συναμεταξὺ τους καὶ μοιραζότανε συντροφικὰ τὴ ζωὴ τοῦ πολέμου. Βοηθιούντανε στὴν ὑπερσῖα, μαζὺ τρώγαμε, μαζὺ πίνανε καὶ κουρνιάζανε στὸ ἴδιο τὰμπράι.

— Τί νὰ ποῦμε, τὸ λοιπὸν τώρα γιὰ νὰ περάσ' ἡ ὥρα; Λέει ὁ Στεφανῆς, ὁ δεκανέας τοῦ Μηχανικοῦ ποῦτανε κι αὐτὸς ἐκεῖ μαζὺ τους. Καὶ χασμουρήθηκε σὰ σκύλος πού οὐρλιάζει.

— Νὰ σᾶς πῶ ἐγὼ, κάνει ὁ Μητρέλλης, ἓνα ξαθὸ μυξάρικο στρατιωτάκι μὲ τόσα δὰ αὐτιά, πού τρώει ὄλα τὰποφάγια καὶ τὰ ξεροκόμματα τῆς διμοιρίας καὶ ὡς τόσο κάθε μέρα πὸ ζαρωμένος καὶ πὸ κιορνιάρης γίνεται. Νὰ σᾶς πῶ ἐγὼ. Νὰ! καθέννας μας θὰ πιάσει νὰ ἱστορήσει μὲ τὸ νὶ καὶ μὲ τὸ σίγμα ποιά γυναῖκα στὴ ζωὴ του φράθηκε πὸ καλά, καὶ πῶς ἔγινε αὐτὸ τὸ περιστατικὸ. Ἔ; πῶς σᾶς φαίνεται.

— Μπράβο! Αὐτὸ εἶνε. Χεροκρότησαν ὄλοι.

— Ἐμπρὸς, Ἀγγελέτο, ἐσὺ εἶσαι ὁ πρῶτος, λέει ὁ Στεφανῆς ὁ δεκανέας.

— Λέγε! τοῦ κάνει κι ὁ Μπήλιος, ποῦτανε ξαπλωμένος δίπλα του, καὶ τοῦ βάρσσε φιλικὰ μιὰ γροθιά στὴ καρδιὰ ῥάχη. Ἐσὺ ἔσαι καὶ τὸ πὸ ὁμορφο παιδί τοῦ λόχου, καὶ κοντὰ στὸ νοῦ πῶς θάχεις πολλὲς βρωμοδουλιὲς στὴν πλάτη.

Ὁ Ἀγγελέτος ξύθησε στὴν κορφή μὲ τὸ μικρὸ δάχτυλο κ' ἔκανε ἓνα ἀστεῖο μορφασμό.

— Ἀφοῦ τὸ θέλ' ἡ παρῆα, γιατί ὄχι; λέει. Βγάζει κατόπι ἓνα τσιγάρο, τσακίζει τὴν τσακμαζόπετρα κι ἀνάβει. Ὅλοι παίρνανε πὰ στὸ χορτάρι μιὰ θέση βολικὰ γιὰ νὰ τότε βλέπουν. Κι αὐτὸς βγάζει μπουκιὲς τᾶσπρο ντουμάνι ἀπ' τὸ στόμα του, καὶ τὸ φουᾶ ἀπ' τὰ ρουθούνια του καὶ μισοκλείνει τὰ μεγάλα του μάτια μὲ τὰ δυνατὰ φρύδια. Αὐτὸ πού θὰ σᾶς πῶ, λέει, ἔγινε πρόπερι. Ἡ ἐπιστάτευση ποῦχε κουβαλήσει τὸ λεσβιακὸ Σύνταγμα στὴ Μπαλάφτσα καὶ σὲς προφυλακὲς τοῦ Λαχανᾶ δὲ μ' εἶχε πάρει ἔμένα. Ἔτσι ἀπόμεινα κείνο τὸ χειμῶνα στὸ χωριό. Καὶ δὲν τὰ πέρασα ἄσκημα, ἔδωνα πού τὰ λέμε. Ραβδιστάδες εἶχαν ἀπομείνει πολλὸ λίγοι. Τοὺς καλύτερους τοὺς πῆρε ὁ στρατός. Ἐμεῖς, τὰ καινούρια φιντάνια τοῦ κλαριοῦ, ἤβραμε καιρὸ νὰ κάνουμε τὸν καμπόσο. Βάλαμε κάτω τ' φεντικά καὶ μᾶς πλήρωσαν σὰ γιατρούς. Ραβδίζαμε δὲ τότες καὶ στὰ χτήματα τοῦ Κακουρέλλη, ἐνοῦς γιατροῦ. Γιατρός! Ἔχει ἀνάγκη τάχατες αὐτὸς ἀπ' τίς ρετσέτες... Πού κάνει τρεῖς χιλιάδες λαγῆνια χρονιὰ παρὰ χρονιὰ κ' ἔχει μηχανὴ πού ἀλέθει ὄλο τὸ χωριό. Ἄς εἶνε δὰ. Τσιγκούνης ὅμως, ὅσο θέλεις. Σπαγγοραμένος ὁ ἀφιλότιμος, σὰν τὸ Γιούδα. Μαζεύαμε τότες ἓνα μεγάλο χτήμα του, τὸ Λογγί, μιὰν ὥρα μακρὰ ἔξω ἀπ' τὸ χωριό, κάτω πρὸς τὴ Λαγκαδάρα. Τρώγαμ' ἐκεῖ, μαγειρεύαμ' ἐκεῖ. Εἶχε βλέπεις καὶ καλύβι τὸ χτήμα. Ὁ ταίφας τοῦ γιατροῦ ἦταν καμμὴ τριανταρὰ γυναῖκες, κοπέλλες καὶ περασμένες, ξενικὲς καὶ χωριανὲς μας, λογιῆς λογιῆς προσόπατα. Ἐκανε κάτι βροχάδες κείνο τὸ χειμῶνα, πού μᾶς σάπισε στὸ πόδι. Ἀρχίσαμε τὰ μαζώματα στὰ ἔμπα τοῦ Νοέμβρη. Ἔ, ἂν πέρασαν ἄοῦδα τρεῖς μέρες

ἄβροχτες, ἦταν θάμα. Μόνο και βάζανε χάμου καλάθι οἱ μαζώχτες, ἄρχιζε νὰ τὸ ρίχνει ψιλὸ - ψιλὸ, και σὲ λίγο ἡ βροχὴ γινοῦτανε σὰ σπάγγος και μᾶς βίτσιζε κατάμουτρα. Τ' ἀφεντικὸ διάταξε, βρέχει δὲ βρέχει, νὰ μὴ σταματᾷ ἡ δουλιὰ παρὰ μονάχα τὸ μεσημέρι γιὰ φαῖ και ξαπόσταμα, και τὸ βράδι γιὰ φευγάλα.

— Ἄμ' βρέχει γιὰ, ἀφεντικὸ !

— Και σὰ βρέχει ; Δὲν τρώτε δηλαδὴ σὰ βρέχει ;

— Κι οἱ γυναῖκες μαθές ;

— Οἱ γυναῖκες δὲν εἶνε καβαλίνες νὰ λιώσουνε στὴ βροχὴ. Τὸ μεσημέρι ἄς ἀνάψουν φωτιὲς στὸ καλύβι, λίτικα κούτσουρα δόξα σοι ὁ Θεὸς μπόλικα, κι ἄς στεγνώσουν τὰ καβάδια τους.

Ἔτσι οἱ κακόμοιρες αὐτὲς οἱ φτωχοῦλες καθόντανε ἀνεκούρκουδες και μαζεῦανε κάτου ἀπ' τὴ βροχὴ, βρεγμένες σὰν τὲς κόττες. Τὸ νερὸ κουρνέλιαζε ἀπ' τὰ τσεμπέρια τους, ἔτρεχε μέσα στὴ ράχη τους και σούρωνε ἀπ' τὰ μανίκια τους κι ἀπ' τὰ βρακιά τους. Και σὰ γινότανε πιά μεσημέρι, τραβιούτανε ὅλες στὴν καλύβα γιὰ νὰ φάνε τὴ ρέγγα πού ἦταν τὲς πὺ πολλὲς φορὲς τὸ γέμα τους, γιὰτι καζάνι μετρητὲς στήνανε στὸν ταῖφά τοῦ Κακουρέλλη. Μὰ τὸ πὺ πολὺ τρέχανε οἱ καημένες γιὰ νὰ στεγνώσουν ὅπως - ὅπως και νὰ ξεσταθοῦνε. Σκίζες ἀλήθεια μπόλικες στὸ καλύβι. Μανταλωνούτανε καλά ἀπὸ μέσα κι ἀνάβανε ἀλαμποῦρδες στὸ μεγάλο καμαρωτὸ τζάκι. Οἱ λόχες τῆς φωτιᾶς καμμιὰ φορὰ πετούσαν ὡς ἔξω ἀπ' τὸ μπουκαρὶ τὲς γλώσσες τους και γλύφανε τὲς πλάκες του.

Ἐγὼ, στεγνὸς κάτου ἀπ' τὴ μουσαμαδιά μου, τρύπωνα μέσα σὲ μιὰ κουφάλα, Σπηλιά τὴ λέμε, ἐκεῖ ἀντίκου στὴν καλύβα. Ἄνοιγα τὸ ταγίρι μου κ' ἔτρωγα, ὕστερα ἔστριβα σὰν καλὴ ὥρα τὸ τσιγάρο μου κι ἔβλεπα τὲς φωτιὲς πὺ ξελοχούσανε ἀπ' τὸ μπουκαρὶ, κι ἄκουγα τὲς τσιριξιὲς τῶν γυναικῶν και τὰ γέλια τους. Κι ὁ νοῦς μου τρύπωνε μέσα στὴν καλύβα. Ὁ διάβολος μοῦ μπῆκε νὰ πολεμήσω νὰ δῶ τι κάναν ἐκεῖ μέσα τόσα θηλυκά. Τὰ κατάφερα νὰ ξεσκαλίξω μιὰ σκασιμάδα τοῦ ντουβαριοῦ πὺ τῶκουβε ἕνας θεριεμένος κισσὸς. Τὴ σκασιμάδα αὐτὴ τὴν ἀνοιξα πὺ πολὺ, τὴν ἔκρουσα νὰ μὴ φαίνεται και μιὰ μέρα πῆγα μὲ τρόπο και, γαντζωμένος στὸν κισσὸ, κόλλησα στὸ νουβάρι και κῦτταξα μέσα.

Τὸ εἶδα ἐκεῖ μέσα, βρὲ παιδιὰ, ἄλλο νὰ τὸ λὲς κι ἄλλο νᾶσαι τὰ τὸ βλέπεις. Ὅλες οἱ μαζώχτες γδυνούτανε, τσίτσιδες πές, γύρω στὲς ἀλαμποῦρδες τῆς φωτιᾶς και στεγνώνανε τὰ βρακιά τους και τὰ πουκάμισά τους. Ἦτανε νὰ χάσεις τὸ νοῦ

σου. Δὲ σοῦ λέγω, εἶχε κάτι γρηῆς, πὺ φτύνω ἀκόμα, φτοῦ ! σὰ θυμηθῶ τὸ σουλούπι τους. Λοιπὸν δὲν ἔχει ὀντουιᾶς τίποτα πὺ ἄσκημο ἀπ' τὴν ὀλόγυμνη γρηῆ. Ὅμως, βρὲ παιδιὰ, εἶχε και κάτι πλάσματα ἐκεῖ μέσα, πὺ τραβήχτηκε ἡ γλώσσα μου στὸν καταπιῶνα σὰν τᾶδα. Κᾶτι κοπελλοῦδες ἀμάλαγες, σφιχτὲς σὰν τὰ κιδῶνια, πὺ χτυποῦσε ἡ ἀναλαμπὴ τῆς λόχης πᾶ στὰ κορμά τους και τὲς ἔκανε τριανταφυλλένες. Ἦτανε μιὰ Ἄγιασσίτσα, μιὰ κοπελλάρα κοκκινομαγουλοῦ μὲ χοντρή ξαθιὰ βρουλίδα, πὺ ἔπεφτε ὡς τὰ πισινὰ τῆς, μεγαλόσωμη κοντὰ σὰν και μένα, κ' ἔμπαινε ὀλόγυμνη μέσα στὸ φαροῦ παραγῶνι. Ὑστερα ἔδενε τὰ μπράτσα τῆς σταυρωτὰ στὰ παχιά τῆς στήθια, πὺ τᾶνεσῆκωνε μὲ τὲς ἀπαλάμες τῆς κ' ἔδειχνε στὴ φωτιὰ τὲς ρῶγες τῆς ἔτσι δὰ, μιὰ τὴ μιὰ, μιὰ τὴν ἄλλη. Ἡ κόκκινη ἀναλαμπὴ τᾶδειχνε σὰ χοντρὰ ρόδια. Ἦταν και μιὰ μικρὴ μὲ ἄγουρα μυτερὰ βυζιά, και δυὸ φιλενάδες τῆς κάνανε γοῦστο κάθε μεσημέρι νὰ τὴν κυνηγᾶνε σ' ἀστεῖα τάχα, γιὰ νὰ τῆς τὰ τοιμπᾶνε μὲ τὸ ζόρι, ὡς πὺ ἔκλαιγε τὸ κορίτσι. Μὰ κείνη πὺ μὲ τρέλλανε σὰν τὴν εἶδα γυμνή, ἦτανε μιὰ μαζώχτρα ξενικιά, πρόσφυγα. Αὐτὴ ἦτανε μιὰ κοπελλοῦδα ναροπαντρεμένη, ζωντοχήρα, μὲ κάτι παράξενα ψυχαστὰ μάτια και τραγανὰ χεῖλια. Δὲν ξαίρω τ' εἶχε ἀπάνω τῆς αὐτὴ ἡ κοπέλλα και μὲ φρένιασε ἔτσι δὰ τὸ κορμὶ τῆς και τὸ νᾶζι τῆς. Μὰ ἀπ' τὴ στιγμή πὺ τὴν εἶδα γδυτὴ, κοιμισμένος ἤμουνα, ξύπνιος ἤμουνα, δὲν ἔβγαινε πιά μὲς ἀπ' τὰ μάτια μου. Δὲν ἦτανε κορμὶ γυναικῆς ἐκεῖνο. Ἦτανε σαστὸς πειρασμὸς. Αὐτὴ εἶχ' ἔρθει στὸ χωριὸ μας και συμφώνησε δουλιὰ μέσα στὸν ταῖφά τοῦ Κακουρέλλη μὲ μιὰ συμπατριώτισσά τῆς, ἕνα λαδικὸ σουρωμένο σὰν τᾶδειανὸ τ' ἀλιπούγγι πὺ βιάζουν τὲς ἐλιὲς γιὰ προσφάγι οἱ ξωχάρηδες. Μ' ὅλα τὰ χάλια τῆς ἔβαφε σὰ μουτσούνα τὰ μοῦτρα τῆς κ' ἔβαζε κινὰ στὰ μαλλιά τῆς, πὺ τᾶκανε ἄλλοῦ καφεδιά κι ἄλλοῦ κόκκινα.

Τὴ φώναξα μιὰ μέρα παράμερα, τῆς ἔχουσα μιὰ μπλεχτὴ μαλλίνα στὸ καλάθι τῆς και τῆς εἶπα. « Ἄμ' τί μορφιά, θεῖτσα Κανελλιῶ, εἶν' αὐτὴ τῆς χωριανῆς σου. Μὲ παλάβουσε αὐτὴ ἡ μπιρμπιλομάτα ! » Ἡ γρηῆ κατάλαβε, ἔκρουσε βιαστικὰ τὴ μαλλίνα στὸν κόρφο τῆς και μοῦπε χαμογελῶντας ἄσκημα. « Ἄμ' και σὺ, παιδί μ', δὲν ἔχεις δεῦτερο στὴ μορφάδα και στὴ λεβεντιά, κ' ἕνα σου. Θὰ τῆς τὸ πᾶ γὼ τῆς λεγάμενης πὺς τὴν ἔπιασε τὸ μάτι σ' και θὰ χτυπήσ' ἡ καρδοῦλα τῆς, ἕνια σου ! » Τῶπε και τῶκανε, βρὲ παιδιὰ, ἡ ρουφιάννα. Ἀπὸ κείνη τὴ μέρα ἡ κοπέλλα κεί πὺ μᾶζευε, γύριζε μὲ τρόπο και μὲ κῦτταζε. Κ' ἡ γρηῆ πὺ τὴν εἶχα ἀπὸ κοντὰ, ὄλο και τῆς πιπίζε τὸ κεφάλι. Ἔτσι σιγά-σιγά, τῆς γέμισα τὸμάτι. Γιατ' ἐνῶ στὴν ἀρχὴ

σάν την τσάκωνα νά με κυττάζει, γύριζε ἄλλοῦ τὰ μάτια της καὶ κοκκίνιζαν γερύφαλα τὰ μάγουλά της, ὅστερα εἶχε τὸ νοῦ της μονάχα στὶς μαζώχτες νά μὴν τὴν πάρουνε εἶδηση. Καὶ σάν ἔλεγα κανένα σημαδιακὸ τραγοῦδι ραβδίζοντας πάνου ἀπ' τὴν ἐλιά, κείνη σήκωνε μὲ τρόπο τὰ μάτια της, γρονθώντας ἔτσι δὰ τὸ κεφάλι της δίπλα πὰ στὸν ὄμο, καὶ μοῦ χαμογελοῦσε γλυκὰ σὰ νάλεγε. «Ξαίρω ντέ! γιὰ μένα τὸ λές. . .» Καὶ μὲ κύτταζε ἔτσι μαργιόλικα, πὺ ξεψυχοῦσε τὸ τραγοῦδι στὸ στόμα μου, κ' ἡ ντέμπλα μου—χαίντεσε!— ράβδιζε στὴν τύχη σουρομαδῶντας μονάχα λόφυλλα πὰ στὰ κεφάλια τῶν γυναικῶν, καὶ τσακίζοντας τὰπόκλωνα. Μιὰ βραδιὰ τῆς ἔστειλα μὲ τὴ γρηὰ ἕνα μαγουλίκι κ' ἕνα βραχιόλι. Τὰ πήρε. Ἄπο κείνη τὴ μέρα γύρευα πὰ μιὰ βολικιά συντυχιὰ γιὰ νὰ τῆς βάλω χέρι. Στὰ χωριά, ξαίρετε, εἶνε δύσκολα αὐτῆς τῆς λογιῆς τὰ ξεμπερδέματα. Οὔτε τόπο βροίσεις οὔτε βουλή. Καὶ πίσ' ἀπ' τὸ κάθε-γυρτὸ παναθύρι κάθονται δύο μάτια καὶ παραφυλάγουν ὅλη νύχτα γιὰ νὰ δοῦν ποῖος βγαίνει καὶ ποῖος μπαίνει στὰ σπίτια τῆς γειτονιάς. Ἡ καλὴ τύχη τῆς φερε βολικὰ μιὰ μέρα. Σάν ἔγινε μεσημέρι καὶ σηκώθηκαν οἱ μαζώχτες νὰ μποῦνε στὴν καλύβα, ἡ κοπέλλα μάζευε ἀκόμα, κ' ἤθελε μιὰ πιθαμὴ νὰ γεμίσει τὸ καλάθι της. Γυρίζει τότες ἡ θεῖτσα Κανελλιὼ καὶ κάνει δυνατὰ—γιὰ ν' ἀκούσουν οἱ ἄλλες—γνέφοντάς μου μὲ τὸ μάτι της. «Ἄ δὲν τὰποσώσεις τὸ καλάθι σου, δὲ σ' ἔχω ἄξα! Νά, θὰ κάτσω δωνά, μαζύ σου νὰ δῶ μὴ μὲ γελάσεις». «Θά τὸ γεμίσω θεῖτσα, κ' ἕνα σου!» λέει καὶ κείνη, σκύβοντας πὺ πολὺ τὸ κεφάλι ἀνάμεσ' ἀπ' τὰ γόνατά της. Σάν τρύπωσαν ὅλες οἱ μαζώχτες μὲς στὴν καλύβα, χάθηκε ἀπὸ κοντὰ μας ἡ γρηὰ. Μὴν τὴν ἀκοῦς αὐτὴ, κοπελλοῦδα μου, κάνω γώ, μόνο τράβα κι ἄδιασε τὸ καλάθι σου στὸ σακκί κι ἄντε νὰ πυρωθεῖς μὲ τίς ἄλλες. Καὶ τῆς ἔδειξα τὸ τσουβάλι πούχα ἀκουμπισμένο, κοντόγεμο πὲς, λίγο παρέκει κοντὰ στὴν Τούμπα. Αὐτὴ ἦτανε μιὰ παλαικιά βίγλα στημένη στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ σὰ μικρὸ κάστρο. Ἄπο κεῖ πάνου τὰ παλιὰ τὰ χρόνια οἱ βαρδιατόροι τοῦ χωριοῦ φυλάγαν ἕνα γῦρο τὴ θάλασσα ἀπ' τὸ δικὸ μας τὸν κάβο Κόρακα ὡς πέρα στὸν κάβο Μπαμπᾶ τῆς Ἀνατολῆς, μὴ λάχει καὶ φανεῖ κανένα κουρσάκι. Ἐκεῖ εἶνε κ' ἡ Σπηλιά, ἕνα εἶδος θεόχτιστο ντάμι. Τὴν ἔστρεα μὲς στὴν κουφάλα, τὴν ἔσφιξα ὁμορφα-ὁμορφα καὶ τὴν ἔστρωσα χάμου. Στὴν ἀρχὴ ἔκανε τὴ νύφη. «Μὴ, Ἀγγελέτο, καὶ θὰ μᾶς δοῦν, μὴ μωρό μ' καὶ θὰ μᾶς πάρουν χαμπάρι.» Ὑστερα ἄναψε σάν ξερός φτέρουγας καὶ φλογίστηκε. Μὰ τὸ σταυρὸ, τέπι λυσάριχο θηλυκὸ δὲ μοῦ ξανάλαχε. Κατόπι τὰ βολέψαμε

καλύτερα. Τὶς μέρες πὺ δὲν πιάναμε δουλιὰ, κάτι μεγαλομορτάδες πὺ λάχανε, βγαίνανε μὲ τὴ γρηὰ γιὰ ραδίκα ἀπ' τὸ χωριὸ, μ' ἕνα καλάθι κ' ἕνα τραπεζομάχαιο ἢ κάθε μιὰ. Ἐρχόντανε ὁλοῖσιν στὸ ντάμι. Ἐκεῖ περνούσαμε ὅλη τὴ μέρα, κ' ἡ γρηὰ. . . γύριζε νὰ γεμίσει χορτάρια καὶ τὰ δυὸ τὰ καλάθια. Ἄναβα τὸ τζάκι καὶ τὴν καμάρωνα ὀλόγδυτη κοντὰ στὴ φωτιά. Ἐ! μὰ τέτια κορμιὰ, βρὲ παιδιὰ, μιὰ φορὰ βγαίνουν ἀπ' τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ. Κάθε γυναικα εἶνε μιὰ φορὰ θηλυκιά. Αὐτὴ ἦτανε θηλυκιά χίλιες φορές. Ἄπ' τὴν κορφὴ ὡς τὰ νύχια. Εἶχε θυμᾶμαι ἔδωνὰ πάνου στὸ μποῦτι καὶ μιὰ καφεδιὰ βούλα. Ἡ μάνα της, λέει, τότες πὺ τὴν εἶχε στὴν κοιλιὰ, ἔπιασε τηγάνι ἀνήμερα τ' Ἁγιοῦ Συμνιοῦ, καὶ σάν τὸ θυμήθηκε, σκουπίστηκε τρομαγμένη στὸ μερὶ της. Καὶ τὸ κορίτσι γεννήθηκε σημαδεμένο μ' αὐτὴ τὴ δαχτυλιὰ. Αὐτὴ ἡ βούλα τὸ λοιπὸν μὲ παλάβωνε. . .

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἴσα-ἴσα τῆς ἱστορίας, ὁ Μπήλιος, πὺ ὅσο προχωροῦσε ὁ Ἀγγελέτος στὴ διήγηση ἦτανε ξαπλωταρωμένος μπρούμυτα μὲ τὸ μάγουλο πὰ στὸ χορτάρι καὶ τρύπωνε νευρικά τὰ δάχτυλά του στὸ χῶμα σὰ νὰ γύρευε νὰ τὰ φαντεῖ ἐκεῖ μέσα, χωρὶς νὰ σηκώσει τὸ μούτρο του ἀπὸ χάμου, ρωτᾶ πνιγμένα.

— Καί... πῶς τὴ λέγανε, μωρὲ Ἀγγελέτο, αὐτὴ τὴν πουτάνα;

— Στυλιανούλα τὴ λέγανε, κάνει ὁ Ἀγγελέτος.

Ὅπου πετάγεται μονομιὰς ἀπάνου ὁ Μπήλιος, ἄλλοσούσουμος, μὲ χορτάρια κολλημένα στὰ γένια, ἀδράχνει ἀπὸ χάμου ἕνα μπαλτᾶ καὶ τὸν κατεβάζει κατακέφαλα τοῦ Ἀγγελέτου. Αὐτὸς πρόλαβε κ' ἔγυρε καὶ τὸ τσεκούρι τοῦ πήρε ξώφαρσα τὸ δεξὶ μπράτσο κοντὰ στὸν ὄμο. Πετάγονται καὶ τὸν πιάνουνε πὺ σπάριζε νὰ τοῦ ξαναρχιτεῖ καὶ μούγκριζε σάν τὸ βᾶδι. Τὸν δέσαμε χεροπόδαρα μὲ τοὺς σκοινοκαθαρητῆρες τῶν ντουφεκιῶν, κ' ἔτριζε τὰ δόντια νὰ τὰ σπάσει ἀπ' τὴ λύσσα. Ὅλοι μας τρομαγμένοι καὶ ξαφνιασμένοι κ' ἀπ' ὅλους πὺ πολὺ ὁ Ἀγγελέτος. Κίτρινος, σάν τὸ φλουρι, μούρμουριζε παραπονιάρικα ὅσο τοῦ δέναμε μὲ τοὺς ἀτομικοὺς ἐπιδέσμους τὴ μπαλταδιὰ πὺ λίγο ἀκόμα καὶ θὰ τοῦ χῶριζε δυὸ στὴ μέση τὸ κεφάλι.

— Ἐμένα, βρὲ Μπήλιο, χτύπησες; Ἐμένα, βρὲ; Ἐμένα βρὲ;

Κι' ὁ Μπήλιος νὰ παρακαλεῖ μὲ δάκρυα λύσσας.

— Ἀφίστε με, μωρὲ παιδιὰ, νὰ τοῦ πῶ τὸ αἷμα τοῦ ἄτιμου. . . Ἀφίστε με μωρὲ!

Τὸν ἔστειλα μακρὰ γιὰ νὰ μὴ τὸν βλέπει. Ἄρχισε

νά βραδιάζει. Ἡ νύχτα, θαρρεῖς πὼς ἔβγαινε στὴν πλάση μές ἀπ' τὴν κοιλιὰ τοῦ δάσους. Ἔστειλα τὸ λαβωμένο στὸ κοντινότερο ὄρεινὸ χειρουργεῖο καὶ παρακάλεσα ὅλους τοὺς συντρόφους νὰ μὴν κάνουν κουβέντα στὸ λόχο γιὰ τὸ περιστατικὸ, γιὰ νὰ μὴν περάσει ἀπ' τὸ στρατοδικεῖο ἓνα παληκάρι καλὸ καὶ τίμιο σὰν τὸν ὑποδεκανέα Μπήλιο. "Ολοὶ τὸν ἀγαπούσανε καὶ κανένας δὲν εἶπε ὄχι. Τόνε πῆρα παρᾶμερα σὰν ἔφυγε ὁ ἄλλος, τὸν ἔλυσα, τὸν ἔκατσα δίπλα μου πίσω ἀπὸ μιὰ τούφα ἀγριόβατα καὶ τὸν παρακάλεσα νὰ μοῦ ὑποσκεθεῖ πὼς δὲ θὰ ξανακάνει παρόμοιο κίνημα.

— Δὲ μπορῶ, κύρ λοχία, μοῦ λέει κουρασμένα, μὲ τὸ κεφάλι κρεμασμένο ἀνάμεσα στὰ γόνατα. Κι ἔτριβε τὰ καλαμόχερά του πούταν μουδιασμένα ἀπ' τὸ δέσιμο. Δὲ μπορῶ. Αὐτὸ 'ναι πράμα τελιωμένο. Θὰ τὸν σκοτώσω. Σήμερα, αὔριο, φέτος, τοῦ χρόνου, δὲν ξαίρω πότε. Μόλις τὸν εὔρω μπροστά μου αὐτὸ θὰ γίνει. Ἐχτός... ἂν προλάβει αὐτός. Εἶναι δουλιὰ πὺν δὲ σωτηρεύεται ἀλλιῶς... Γύρεψέ μου καλύτερα νὰ μὴν ἀπόψε μέσα στὰ Βουργάρικα χαρακώματα, νὰ δεῖς ἂν θὰ τὸ κάνω.

— Τότες, τοῦ λέω, νὰ μοῦ ὑποσκεθεῖς, ἔτσι στὴν ἀγάπη πὺν σοῦχω, πὼς δὲ θὰ γίνει τὸ ἴδιο πράμα μέσα στὸ λόχο μας ὅσο θὰ εἶμαι καὶ γὼ μαζύ σας. Θὰ τὸ λογαριάσω, Μπήλιο, γιὰ μεγάλο πράμα αὐτὸ πὺν σοῦ γυρεύω.

Ἐκανε λίγες στιγμὲς δίχως νὰ μιλήσει. Ἀκουγότανε μονάχα ἡ φωνὴ τοῦ δάσους νᾶρχεται βαθιὰ καὶ σοβαρῆ. Κατόπι σήκωσε τὸ κεφάλι του, ἔβγαλε τὴν κάσκα καὶ μίλησε. Ἡ φωνὴ του ἔγινε πὺν χαμηλὴ, πὺν τρυφερὴ μέσα στὸ σκοτάδι.

— Αὐτὸ σοῦ τὸ ὑπόσχομαι, μοῦ λέει, γιὰτὶ σάγαπῶ... Καταλαβαίνεις ἐσὺ ἀπ' ἀθρώπους...

Ἀκούμπησα τὸ χέρι μου στὸν ὄμο του.

— Μοῦ τὸ δοκίμωσαι αὐτὸ στὴν τιμὴ σου, σὰν ἄντρας τίμιος ;

Μάντεψα ἓνα σκληρὸ χαμογέλιο του.

— Στὴν τιμὴ μου, καὶ σὰν ἄντρας τίμιος... Μὰ αὐτὸ εἶνε ἴσα-ἴσα, πὺν δὲν ἔχω γὼ τιμὴ, κατάλαβες ; Κι ἄντρας δὲ λογαριάζομαι πρὶν τελειώσω τὴ δουλιὰ πὺν τόσο ἄσκηση τὴν ἄρχεψα τὸ μεσημέρι...

Τοῦσφιξα μὲς στὶς ἀπαλάμες μου τὸ μεγάλο του τριχωτὸ χέρι καὶ τοῦπα :

— Ὅ,τι κι ἂν ἔγινε, εἶσαι γιὰ μένα ἓνας φίλος τίμιος καὶ περήφανος, μὲ καθαρὸ κούτελο. Κι ἀπὸ σήμερα, πὺν ἔτσι ξαφνικὰ ἔμαθα πὼς ἔχεις μυστικὸ σαράκι πὺν σὲ τρώει,

ἀπὸ σήμερα σάγαπῶ πὺν πολύ. Λογιάριζέ με γιὰ ἀδερφό σου, Μπήλιο.

— Ἐδχαριστῶ, μοῦ λέει πινητά.

Μὲς στὸ σκοτάδι ἓνα ζεστὸ δάκρυ κυλάει καὶ καίει τὸ χέρι μου.

Ψηλά, πολὺ ψηλά, ἓνα δυνατὸ ρέμα φυσᾶ πάνου ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια τῆς φυλλωσιᾶς τοῦ δάσους. Σηκώνει θαρρεῖς κύματα ἐκεῖ ἀπάνου. Τ' ἀστέρια πὺν βγήκανε, μιὰ φαίνονται καὶ μιὰ χάνονται ἀνάμεσα στὶς φουῦντες τῶν δέντρων πὺν κουνιούνται. Τὸ δάσος σιγά-σιγά γιόμισε ἀπὸ νύχτα. Χιλιάδες ἐξαίσια μαμούδια μὲ γλυκὸ πρασινωπὸ φῶς διασταυρώνονται στὸ κενὸ, σὰ νὰ ὑφαίνουν ἀόρατα χέρια κάποιου μυστηριώδικο χρυσοπράσινο δίχτυ ἀπὸ φωτιὰ πάνου σ' ἓναν ἀφανέρωτον ἀργαλιό. Ἀπ' τὴν καρδιὰ τοῦ δάσους ἔρχεται μιὰ βουὴ πολυσύνθετη. Λὲς κι ἀνεσαίνουν μὲ ἀγωνία μιλιούνια ἀθρώποι, γιὰ, σὰ νὰ ἀνεστενάξει ὅλος ὁ ντουνιας.

Πῆραμε τὸ δρόμο γιὰ τὸ χαράκωμα, σκυφτοὶ κι ἀμίλητοι κάτου ἀπ' τὶς σιδερένιες μας κάσκες, καὶ σὰ βγήκαμε ὄξω ἀπ' τὸ δάσος κι ἡ φωνὴ του μᾶς ἔφτανε πὰ σὰ φωνὴ μακρονῆς θάλασσα, ξανεσάναμε μὲ ἀνακούφιση σὰ νὰ ξεπλάκωσε τὸ στήθος μας ὁ βαρὺς καὶ τερατώδης ἴσκιος του. Θαρρεῖς πὼς ἦβγαμε ἀπὸ κανένα κίντυνο.

Πῆγα μὲ μὲς γυρίσαμε στὸ χαράκωμα κι ἀνάφερα στὸ λοχαγὸ ὅλα ὅσα ἔγιναν. Μοῦ ὑποσκέθηκε πὼς πάνου στὸ κακούρηγμα πὺν παρὰ λίγο νὰ ματώσει τὸ λόχο μας, τὸ μόνο πὺν θὰ ἐνεργήσει εἶνε νὰ στείλει σ' ἄλλο λόχο, ἂν μπορέσει μάλιστα καὶ σ' ἄλλο Σύνταγμα, ἓναν ἀπ' τοὺς δυὸ χτεσινοὺς συντρόφους καὶ φίλους, πὺν μὲς στὸ δάσος ξεφανερῶθηκαν ὄχτροὶ θανατικοί. Αὐτὸ μ' ἔκανε νὰ χαρῶ πολὺ. Γιὰτὶ ἔτσι ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ μὴ ξαναταμώσουν αὐτὰ τὰ δυὸ καλὰ καὶ τόσο συμπαθητικὰ παληκάρια.

Κατόπι δοκίμασα νὰ κοιμηθῶ σ' ἀμπρὶ μου. Μάταια. Μέσα στὸ μυαλὸ μου βράζον καὶ μεροδεύονται, μελίσσι, οἱ πὺν ἀλλόκοτες σκέψεις. Διασταυρώνονται σὰν τὶς κλοφωτιὲς τοῦ δάσους, δίχως νὰ προσφάξουνε νὰ πάρουν καλὰ-καλὰ μιὰν ὀρισμέν φόρμα. Μερικὲς σβύνουν ἀκόμα καὶ τὴν ὥρα πὺν πᾶ νὰ γεννηθοῦν. Μερικὲς εἶνε ἀληθινὰ τερατώδεις, καὶ τὶς βλέπω μὲ φόβο καὶ ἀηδία νὰ σαλεύουν σὰν ἄσκηση σερεπὲτὰ μέσα στὴν ψυχὴ μου. Τὸ δράμα τοῦ δάσους μὲ κατέχει ἀκόμα σύψυχο, καὶ μέσα στὴν ἐκφρασί του, πὺν μοῦ εἶνε ὡς τούτη τὴν ὥρα ἀνεξήγητη καὶ ὀλοκληρωτικὰ

ἀσύλληπτη, βλέπω και τὸ φονικὸ ποῦ πῆγε νὰ γίνει, σὰν ἓνα δλότελα φυσιολογικὸ ἐπεισόδιο. Ὅμως κυρίως ἔνωσα μιὰ δυνατὴ κι ἀκατανίκητη πεθυμιὰ νὰ μάθω τὴν ἱστορία αὐτῆς τῆς γυναίκας, ποῦ ὁ ἴσκιος τῆς ἔπαιξε τόσο μοιραῖα πάνου σέναν ἀντροφόνο μπαλτᾶ, σηκωμένο μέσα στὸ καταμεσήμερο. Τούτῃ τῇ στιγμή ποῦ κάθουμαι και ἀνιστορῶ αὐτὰ τὰ λυπητερὰ περιστατικὰ, ντρέπομαι γιατί ἀνακαλύφτω μέσα στὸ ἐνδιαφέρον μου γιὰ τὸν ὑποδεκανέα Μπήλιο και μιὰν ἄπειρη, ἀχόρταγη, και ἄσμενη περιέργεια, ποῦ με βόσκιζε τυραννικά, και μ' ἔκανε νὰ σηκωθῶ μες στὴ νύχτα και νὰ πάγω μπουσουλώντας και πασπατεύοντας ὡς τὰμπρι τοῦ Μπήλιου. Πάγαινα τάχα γιὰ συμπονετής. Μὰ ἔνωθα περίφημα πὼς αὐτὸ ἦτανε μονάχα τὸ πρόσχημα. Πάγαινα μονάχα γιὰ νὰ μάθω. Αἰστανόμουνα μιὰν ἄρρωστιαρική περιέργεια σὰν πείνα, ποῦ ζητοῦσε νὰ τὴ μπουκώσω ἀκόμα και με τὶς ματωμένες λουρίδες μιᾶς ψυχῆς κατασπαραγμένης. (Πόσο ἀδύνατοι και πόσο σκληροὶ εἴμαστε κατὰ βάθα !)

Ὁ Μπήλιος καθότανε ἀκόμα ἔτσι ὅπως γύρισε. Με τὴν κάσκα και με τὶς μπαλάσκες. Τὸν πῆρα, (με τὴν ὑποκρισία,) και βγήκαμε ὄξω στὸ προπέτασμα. Ὁ τομέας ἦταν δλότελα ἥσυχος. Ὅχτροὶ και φίλοι κοιμόνταν. Κι ὁ οὐρανὸς με ὄλα του τὰ ἄστρα ἀναμένα, σὰ μακρινὸ παλάτι ποῦ γιορτάζει μόνο γιὰ τοὺς δικούς του. Μονάχα, ποῦ και μακρονά, ἀνθίξε και στὴ γῆς κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ φωτερὰ λουλούδια τῶν χαρακωμάτων, οἱ φωτιστικὲς ρουκέττες. Ἐνα κοτσάνι κοκκινωπὸ με λυγρὴ καμπύλη, και στὴν ἄκρη ὁ μεγάλος και φοβερός αὐτὸς κρίνος ἀπὸ σκληρὸ φῶς, ποῦ γδύνει τὶς πλαγιὰς τῶν λόφων ἀπ' τὸ προστατευτικὸ σκοτάδι, και πορπατᾶ σὰ φαγάρι τοῦ καταδότη ποῦ ψάχνει γιὰ θύματα.

Τὸν παρακάλεσα νὰ μοῦ ἱστορίσει ὄλη αὐτὴ τὴν περιπέτεια, τὸν ὑποβοηθοῦσα, (νὰ δεῖς με τί μαστοριά !) νὰ θυμηθεῖ ὄλες τὶς λεπτομέρειες, τὶς κουβέντες, τὶς φυσιογνωμίες τῆς τραγωδίας αὐτῆς, ποῦ παραβρέθηκα στὴν προτελευταία τῆς πράξῃ σήμερα. Και μοῦ ἀνοίξε, ὁ δυστυχισμένος αὐτὸς ἀνθρωπος, τὴν ψυχὴ του σὰ βιβλίο, (αὐτὸ εἶνε. Ἡ μανία τῆς ἀνάγνωσης.) και διάβασα ἐκεῖ μέσα φοβερὰ μυστικά. Τώρα νιώθω χορτασμένη τὴν πείνα τῆς περιεργείας μου, και μαζί κάποια τύψη, σὰ νὰ παραβίασα ἓνα ξένο συρτάρι γιὰ νὰ διαβάσω ἀπόρητα ποῦ δὲ μοῦ ἀνήκουν. Ὅμως ἔχω συχάσει πιά, κι αὐτὸ εἶνε τὸ κυριώτερο γιὰ τὴν εἰρήνη τῆς ψυχῆς.

Ὁ Μπήλιος, τὸ λοιπὸν, εἶνε ἓνα παληκάρι ἀπ' τὴ Χώρα, και σὰ γνώρισε τὴ Στυλιανοῦλα τὴν Αἰβαλιώτισσα, εἶχε δικὸ του ἓνα σιδεράδικο κ' ἔβγαζε καλά τὸ ψομί του. Ἡ Στυλιανοῦλα καθότανε στὸ μαχαλά του. Μιὰ καμωματοῦ πολὺ ὁμορφη και πολὺ ἀγαπσαντροῦ. Ἡ μορφιά τῆς τοῦ μῆξε σὰ μαχαιριά στὴν καρδιά. Τὴν παντρεύτηκε, ἀπένταρη κι ἀκεραμίδωτη πρόσφυγα, ἀν κ' ἔβλεπε τὴ λαφρομυαλιά τῆς. Μὰ γιὰ τὸ ἴσα-ἴσα τὴν παντρεύτηκε γλήγορα. Ἦθελε νὰ τῆς συμμαζέψει τὰ λουριά. Νὰ τὴ δαμάσει, ὅπως μοῦπε ὁ ἴδιος. Ἦθελε νὰ τὴν τραβήξει πιά ἀπ' τὸ κατόφλι κι ἀπ' τὰ παραθύρια, ποῦ ξημεροβραδιάζονταν γιὰ νὰ λωλαίνει με τὰ πάσα τῆς και με τὴ μορφιά τῆς κάθε παληκάρι ποῦ γύριζε νὰ κυττάξει τὰ παράξενα ψιχαλιστὰ μάτια τῆς μ' ἐκεῖνα τὰ σκοῦρα ματόκλαδα. Ἦταν ἓνα παράξενο κορίτσι ποῦ εἶχε τὸ διάβολο μέσα του, ποῦ ἤξαιρε τὴ δύναμη τῆς μορφιάς του, και ποῦ ἔπαιξε με δαύτη, σὰ με κοφτερὸ σπαθί, θανάσιμα παιχνίδια. Εἶχε πάνου τῆς ἓνα ὕφος παιδιάτικο, και μ' αὐτὸ σάστιζε ὅ,τι ὄρα ἤθελε κάθε παληκάρι ποῦ με τὰ παιχνίδια τῆς τὸξε φέρει στὸ νῦν και ἀεὶ. Και τούτῃ τὴν ψευτοαφέλεια τὴ μεταχειριζότανε τόσο τεχνικά, ὡστε ἐσὺ ποῦ τώρα δὰ ἔλεγες «πᾶει ! αὐτὴ τὴν ἔφερα βόλτα», σὲ μιὰ στιγμή συλλογιζόσουνα : «μωρὲ τί πῆγα νὰ κάνω ὁ βλάκας ! Αὐτὴ εἶνε ἓνα ἄπραγο πράμα. Πὼς μπόρεσα και τὴν παρεξήγησα ! » Ὡς τόσο τὴν παντρεύτηκε ὁ Μπήλιος — σίδερα δούλευε ! — και τὴν πῆρε στὸ φτωχόσπιτό του μαζί με τὴ γρηά του, μιὰ καλόκαρδη γρηούλα ἀπ' τὶς παλιὲς μυτιληγιὲς νοικοκυράδες, ποῦ βαστοῦσε ἀπ' τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ στὸ χέρι τὴ βούρσα με τὸν ἀσφέστη. Ἦταν ἓνα γερὸ, πεντάγλυκο θηλυκὸ, μεθυστικὸ κιὰψὺ σὰ ρακί, ποῦ μέσα στὸ σπαθωτὸ κορμί του ἔκαιγε λίγη κόκκινη φωτιά ἀπ' τὴν κόλαση. Περνοῦσαν ὡς τόσο πολὺ ὁμορφα, κι ὁ Μπήλιος τὴν εἶχε κορῶνα στὸ κεφάλι του. Τὴ σήκωνε ψηλὰ στὰ δυνατὰ μπροῖτσα του σὰ μωρὸ κ' ἐκείνη κλωτσούσε στὸν ἀέρα σκασμένη στὰ γέλια. Ὅμως ὕστερα ἔγινε ἡ ἐπιστροφάτευση τοῦ 15, ποῦ πῆρε τὸ Λεσβιακὸ Σύνταγμα και τὸ Μπήλιο μαζί, μακρονά, μακρονά στὰ Μακεδονίτικα βουνα. Ὁ σιδεράς με φουσκωμένη καρδιά φορτώθηκε τὸ γυλιό. Φοβότανε τὴ φτώχεια και τὴ φιλαρέσκεια τῆς ἀνθισμένης νόπαντρος ποῦ ἄφινε πίσω του δίχως μωρὸ κὰν στὸ βυζί. Και δὲν εἶχε, βλέπεις, ἄδικο.

Ἡ ἐπιστροφάτευση βαστοῦσε, χαμῶνας ἤρτε, τὸ κομπόδεμα σώθηκε, οἱ βερεσέδες σιγά-σιγά κοπήκανε, κι ὄλα τὰ σύνεργα τοῦ σιδερά πωληθήκανε ἓνα-ἓνα.

— Θὰ πάγω μαζώχτρα, μάννα ! Δὲ βαστῶ πλιά. Βοώμισαν

τὰ χνώτα μου. Λέει τῆς γρηᾶς μιὰ μέρα τὸ Στυλιανό.

Ἡ καημένη ὅπως κι ἂν πολέμησε νὰ τὴν ἀποτραβήξει, ἀδύνατο στάθηκε. Κ' ἡ φτώχεια τὴ στένευε κάθε μέρα καὶ τῆς ἔκοβε καὶ τὰ πολλὰ λόγια ἀπ' τὸ στόμα. Κ' ἔφυγε μαζὺ μὲ μιὰ ἡλικιωμένη συμπατριώτισσά της καὶ πιάστηκε γιὰ ὅλο τὸ χειμῶνα στὸν ταϊφά τοῦ Κακουρέλλη μὲ τὰ πολλὰ μαξούλια.

Σὰν ἀπολύθηκε ἀπ' τὸ στρατὸ ὁ Μπήλιος καὶ γύρισε στὸ σπίτι γεμάτος λαχτάρα κι ἀγάπη, μονομιᾶς μυρίστηκε πὼς μέσα στὸ σπίτι του κάτι εἶχε ἀλλάξει. Ἦταν ἐκεῖ μὲς στὸν ἀγέρα πού ἀνέσαινε, πᾶ' στὰ πρόσωπα τῶν δυὸ ἀγαπημένων του γυναικῶν, στὰ φροσίματά τους, κάτι ἀλλιώτικο. Καμιά τους δὲ βαστοῦσε πολλὴν ὥρα κατάματα στηλωμένα τὰ μάτια της. Κᾶτι ἴσκιος, κάτι ὑποψίες, κάτι ἀμφιβολίες παίζανε κάτου ἀπ' τὰ ματόκλαδά τους, πού δὲν τολμοῦσε οὔτε νὰ ὁμολογήσει πὼς τίς βλέπει στὴν ἀρχή. Ὑστερα ἀντιλήφτηκε μέσα στὸ σπίτι κάτι παρᾶξενα σοῦρα-φέρα. Ἡ γυναίκα του μὲ τὴ μάνα του εἶχανε κατὰ τὰ φαινόμενα ἀνάμεσό τους κουβέντες μυστικές, πολὺ σοβαρὲς καὶ σπουδαῖες, καὶ τίς κόβανε στάχειλια τους τρομαγμένες, γιὰ, τίς γυρίζανε ἀρχετὰ ἀτεχνα σ' ἄλλα ζητήματα, μόλις ξεπρόβελνε ὁ Μπήλιος. Μιὰ μέρα κατάλαβε πὼς ἡ γρηᾶ του εἶχε σουρομαθήσει τὴ Στυλιανούλα, κι αὐτὴ ἦταν κλαμένη. Μιὰ στενοχώρια βάραινε γύρω, μέρα μὲ τὴ μέρα ὀλοένα καὶ πιδὸ πολὺ, ὀλοένα καὶ πιδὸ πολὺ. Ὁ ἀγέρας καταντοῦσε δύσκολα νὰ τὸν ἀνεσάνει κανένας, ἔτσι πού τὸν ἐνιωθε σὰ νοτισμένο μὲ κάποιο κρυφὸ. Καὶ θάτανε σίγουρα κακό, γιὰ νὰ μὴν τολμᾷ νὰ φανερωθεῖ.

— Θὰ μὲ σκάσετε, βρὲ γυναῖκες, τίς ἔλεγε τὸ βράδυ ὁ Μπήλιος σὰ γύριζε μαυρισμένος ἀπ' τὴν καπνιά καὶ δρωμένος ἀπ' τὴ βαριά πού χτυποῦσε σὲ ξένο σιδεράδικο. Πέστε μου, μωρὲ, καὶ μένα τί ἔχετε καὶ ψιψιρίζετε ἀναμειγσὸ σας ὅλη τὴν ὥρα! Θὰ μὲ μαραζιάσετε...

Γύριζε τὸ μάτι του ἐρωτηματικὰ ἀπ' τὴ μιὰ στὴν ἄλλη.

— Μπα, μπα, σὲ καλό σου, γιόκα μου! Μὰ τί σοῦ κόλλησε ἀπὸ τότες ποῦρθες παιδί μ' ; ἔλεγε ἡ γρηᾶ.

— Πῶς σοῦ φαινόμεστε, μαθές; Ρωτοῦσε καὶ τὸ Στυλιανό, καὶ χτυποῦσε σὰν πεταλουνδόφτερα τὰ ματόκλαδά της.

Καὶ πολεμοῦσαν κ' οἱ δυὸ τους νὰ χαμογελάσουν. Καὶ μοναχὰ μόρφαζαν ἀξιολύπητα. Τὸ παληκάρι τὴ τρωγε σαράκι στὴν καρδιά γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ μυστήρια. Μιὰ βραδιά, γυρίζοντας κάπως νωρίτερα σπίτι, βλέπει νὰ βγαίνει ἀπ' τὴν πόρτα του μιὰν ἀψηλὴ γρηᾶ, μὲ μαῦρο τσεμπέρι δεμένο κόμπο κάτω ἀπ' τὸ μεγάλο σαγόνι. Σὰν τὸν εἶδε τῆς ξέ-

φυγε μικρὸ κίνημα πού ἔδειχνε κάποια τρομάρα, κ' ἔστρουπε γλήγορα τὸ πρῶτο ντουρσέκι καὶ χάρηκε.

Ἐνωσε πὼς κάτι κακὸ ἦτανε τούτη ἡ παρᾶξενη βίζιτα γιὰ τὸ σπίτι του. Ἄνοιξε τὰ πόδια του κι ἀνέβηκε τὴν ξυλένια σκάλα πού ἔτριξε, πηδώντας τρία-τρία τὰ σκαλιά.

— Πές μου, μάνα, ποιά ἦταν αὐτὴ ἡ ἄσκημη φάτσα πού βγῆκε τώρα δὰ ἀπὸ δῶ ἀπὸ μέσα, λέει τῆς γρηᾶς ξαναμμένος. Πρῶτη βολὰ αὐτὸ τὸ σουλοῦπι ἔρχεται σπίτι μας.

— Νά... εἶδες; κάνει κομπιασμένη ἡ γρηᾶ. Εἶνε, μαθές, ἀπ' τ' Ἀϊβαλί μιὰ παλιὰ γειτόνισσα τῆς Στυλιανῆς, κ' ἦρθε νὰ τὴ δεῖ.

Ἡ Στυλιανούλα, κίτρινη σὰν τὸ θειάφι, τὸ βεβαίωσε.

— Τὸ Οὐρανιῶ, καλὲ, μιὰ παλιὰ φιλενάδα τῆς μάνας της τῆς συχωρεμένης. Ἐβλεπε καὶ τὸν καφέ.

— Αὐτὲς οἱ μάγισσες δὲ μᾶρῆσουν ἐμένα. Κάνει ὁ Μπήλιος χτυπώντας τὴ γροθιά του στὸ τραπέζι. Ἄν ξαναπατήσει ἐδῶ, κακὸνκαφέ θὰ δεῖ στὸ σπίτι μου.

Ὡς τόσο τὴν ἴδια βραδιά, σὲ λίγο πού κάτσαν μὲ τὴ συνηθισμένη γροθία νὰ φᾶνε, μὲ τὴν πρῶτη μπουκιά πού δάγκασε ἡ Στυλιανούλα πάτησε μιὰ στριγγλιά.

— Ὡωωχ! μάνα μ', μάνα μ', μάνα μ'!

Ἐνας φοβερὸς πόνος τὴν ἔσφαξε στὸ στομάχι καὶ στὴν κοιλιά. Κ' ἔνα ξερατί! Νὰ βγάλει τὰ σικώτια της. Ἡ γρηᾶ, θειαφοκέρι, τάχε σαστισμένα. Πήγαινε δῶ, πήγαινε κεῖ, ξαναγύριζε, ἔπιανε τὸ ἔνα, ἄφινε τὸ ἄλλο. Χαμένα πράματα.

— Τ' ἔχεις, βρὲ γυναίκα, λέγω;

— Ἀμάαν, μὲ φαρμάκωσε ἡ στρίγγλα! κάνει στὸ τέλος τὸ Στυλιανό, παίροντας μιὰ βαθιὰν ἀνεσαμιά καὶ μὲ τὰ μάτια στογγυλὰ ἀπ' τὴν τρομάρα τοῦ θανάτου.

Ὁ Μπήλιος ξαφνικὰ μπῆκε στὸ νόημα.

Τὴν ἄρπαξε ἀπ' τὰ μαλλιά, τὴ σήκωσε σχεδὸν ἀπ' αὐτὰ, ἔφραξε τ' ἀλλοσοῦσουμο μοῦτρο της κοντὰ στὸ δικό του, κατόπι τόφερε κοντὰ στὴ λάμπα ποῦτανε κρεμασμένη στὸν τοῖχο, κοντὰ στὸ φῶς, σὰ νᾶθελε νὰ διαβάσει μέσα σ' ἐκεῖνα τὰ φοβερά της μάτια τὴν ἀλήθεια.

Τὴν κύταξε βαθιά. Ἐμπηξε τὴ ματιά του μέσα της σὰ μαχαίρι. Καὶ τότες μέσα στ' ἀνοιγμένα ἐκεῖνα ἀπ' τὴ φορὴν μάτια ἡ ἀλήθεια πέρασε μονομιᾶς καὶ τὸν φώτισε καὶ τὸν ἔκαψε μαζὺ σὰν ἀστοροπέλεκι.

— Μωρή! οὐρλιαξε. Μωρή, σοῦ φέραν βότανο κ' ἦπιες γιὰ νὰ ρίξεις τὸ μᾶσταρδο; ... Ἐ; ... Μωρή, τώρα πού μουννα στὸ στρατὸ ἔκανες μωρὸ; ...

Κρατώντας τη πάντα απ' τὰ μαλλιά, τῆς ἔδωκε τὸ κεφάλι στὸν τοῖχο.

— Μωρή; Κ' ἡ μάνα μου σὲ ρουφιάνευε, μωρή; ... Ἄτιμη! ἄτιμη! ἄτιμη!

Τῆς χτυποῦσε τὸ κεφάλι στὸν τοῖχο δυνατὰ κι ἀλύπητα.

— Σχώρα με... Σχώρα με... Σχώρα με... ἀνεροφοῦσε αὐτὴ, κρεμασμένη σὰν κουρέλι απ' τὴ δυνατὴ φούχτα του, κουλουριάζοντας σὰ φίδι ἀπὸ τοὺς πόνους ποὺ τῆς θέριζαν τ' ἄντερα

— Μὲ ποιόν μωρή; Ποιὸς σοῦ γέμισε τὴν κοιλιά, μωρή; Λέγε, ντέ! Λέγε, ντέ! Λέγε... λέγε... λέγε... λέγε... Πατσαβούρα!

Τὴν κρατοῦσε πάντα απ' τὰ μαλλιά ἔτσι κολλημένη στὸν τοῖχο, τὴν κλωτσοῦσε μὲ τὴ μύτη τοῦ παπουτσιοῦ μὲς στὴν κοιλιά, τῆς βροντοῦσε τὸ κεφάλι στὸ ντουβάρη.

Αὐτὴ πιά ἔπαψε νὰ στριγγίξει καὶ νάντιστέκεται στὶς χτυπιές του, κι ἄρχισε ἓνα βογγητὸ ἥσυχο, ἀσώπαστο καὶ συνεχὲς σὰν παράπονο μικροῦ παιδιοῦ. Τὸ κεφάλι τῆς ἀνοίξε πίσω καὶ τὰ αἵματα πιτσίλιζαν τὸ φρεσκοαβεστωμένο ντουβάρη.

Καὶ ξαφνικὰ σώπασε κείνο τὸ ἥσυχο κλάμα τῆς κοπέλλας, τὸ κορμὶ τῆς κρέμασε βαρὺ στὰ χέρια του, τὰ χέρια τῆς κουνήθηκαν πέρα δῶθε, καὶ τὰ μάτια τῆς, κείνα τὰ παρόμορφα ψιχαλιστὰ μάτια, ἀναποδογυρίσανε τὰσπραδία τους, βασιλέψανε καὶ πήξανε.

Ὁ Μπήλιος, σὰν ἔνωσε πὼς ἓνα κουφάρι ἄψυχο εἶνε ποὺ βροντᾷ στὸν τοῖχο, κι αὐτὸ τὸ κουφάρι ἦταν ἡ Στυλιανούλα, ἔνωσε μονομιᾶς νὰ σβύνει ὅλη ἡ κόλαση τοῦ θυμοῦ, ποὺ τὸν τίναζε ὡς τώρα ἡ φουρτούνα του. Αἰστάνθηκε μιὰ κρυάδα στὶς τρίχες του, καὶ κάτι νὰ λιώνει, νὰ λιώνει μέσα του, σὰ νὰ κοβόταν σιγὰ μιὰ κλωστή, κι απ' αὐτὴ κρεμόταν τὰ σπλάχνα του. Ἄφισε μὲ φρίκη τὰ μαλλιά τῆς, ποὺ κολοῦσαν απ' τὸ αἷμα κι απ' τὸν ἴδρω, καὶ τὸ νεκρὸ κορμὶ σωριάστηκε χάμου, πάνου σέναν πολύχρωμο κουρελλά. Τὸ καθάριο λαμπερὸ κούτελό τῆς ἔκανε τσάκ πάνου στὴν κόχη τοῦ τζακιοῦ, σὰν ποὺ χτυπᾷ ἓνα πρᾶμα πάνου σένα ἄλλο πρᾶμα.

— Τὴ σκότωσες, σκύλε ἄνομε, τὴ σκότωσες! βόγγηξε ἡ γορὰ πέφτοντας πάνου στὸ κουφάρι.

Κι ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή ὁ Μπήλιος κατάλαβε πόσο ὑπερβολικὰ ἀγαποῦσε αὐτὴ τὴν πολὺ ὁμορφή καὶ πολὺ φιλάρεσκη κοπελλίτσα, πόσο ἀπαραίτητη τοῦ ἦταν μέσα στὴ ζωὴ του, καὶ πὼς μαζὺ μὲ τὰ μπριπιλωτὰ μάτια τῆς βασιλέψε πιά

κ' ἡ χαρὰ ὅλης τῆς ζωῆς του. Τὴν ἔκλαψε, κι ἀκόμα δὲ χόρτασε νὰ τὴν κλαίει. Σὲ λίγο πέθανε κ' ἡ γορὰ μὲ τὸν ἴδιο καημὸ στὰ χεῖλια. Ἀπὸ τότες ἓνας τάφος κάζεται μέσα στὸ στῆθος τοῦ Μπήλιου. Ὁ τάφος τῆς χαρᾶς τῆς ζωῆς του. Κ' ἓνα ἀκοίμητο καντήλι ἀναβε πάνω σαυτὸ τὸ μνημοῦρι. Τὴν ἐλπίδα πὼς ἴσως μιὰ μέρα, ποιὸς ξαίρει, θὰ μπορέσει νάβρει τὴν ἐκδίκηση, ποὺ διψοῦσε νὰ τὴν πιεῖ σὰ μιὰ φούχτα κόκκινο αἷμα ἢ λαβωμένη ψυχὴ του. Μιὰν ἐκδίκηση ποὺ θὰ τῆς δινούτανε δλάκερος, σύψυχος καὶ σύγκομος γιὰ νὰ τὴ φραθεῖ. Μιὰν ἐκδίκηση, νὰ πέσει μέσα τῆς κατακέφαλα, σὰ σὲ θάλασσα. Καὶ ὁ φοριχτὸς ἄγνωστος, νὰ ποὺ βρέθηκε ἐκεῖ ποὺ δὲν τὸ περιμένε νὰ βρεθεῖ, σ' ἓναν ἄνθρωπο ποὺ μοιραζοῦτανε κάθε μέρα τὴ μπουκιὰ μαζὺ του. Κι αὐτὸς ἦταν πιά ἓνας ἄθροπος καταδικασμένος νὰ σκοτωθεῖ. Οἱ μέρες του ἦτανε μετροημένες.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

ΣΗΜ. — Τὸ παραπάνω διήγημα, ὅπως καὶ τὸ διήγημα «Ἡ Μ'χαγγήλους» ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ 2ο φυλλάδιο, εἶναι ἐπίσης ἀπόσπασμα, ἓνα κεφάλαιο, ἀπὸ τὸ ρομάντζο τοῦ κ. Μυριβήλη τὸ ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ τελευταίου πολέμου. Γιὰ νὰ προλάβουμε κάθε ἀπορία τοῦ ἀναγνώστη γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ διηγήματος, σημειώνουμε κι ἐδῶ πὼς τὸ ἔργο ὅλο εἶναι χειρόγραφο ἐνὸς λοχία (φριτητῆ) ποὺ ἀπευθύνονται στὴν ἀγαπημένη του, ποὺ ἄφησε φεύγοντας στὸ νησί του.

Ὁ συγγραφέας μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ ἀπὸ καιρὸ τὴν καινούργια συμπληρωμένη ἔκδοση τοῦ ἔργου του καὶ τὴν περιμένουμε πάντα μὲ εὐλογη ἀνυπομονή. — «Λ. Φ.»

Τ Ο Ν Η Σ Ι

Για τὸ René Bruyez

Ὁ Ροβινσώνας γέροντας δὲν ἤθελε γνωρίσει
 Κεῖνο τ' δλάνθιστο νησι πὸν δὲ ζύγωσε ναύτης
 Καὶ τὸ κρατᾶνε τὰ νερά μὲ βοῆς στεφανωμένο.
 Τὸ πέλαγο, πάντα πιστό, μὲ τὴν ὀργή ἢ τὸ γέλιο,
 Φυλᾶ το κάλλια ἀπὸ σκυλὶ τ' ἀφεντικοῦ τὸ σπίτι·
 Μὲ τὴν τρανή του τὴ φωνή καὶ τὰ πουλιὰ ἀποδιώχνει.
 Καὶ μόνο ὁ Παντοδύναμος γλυκόσκυψε καὶ τῶδε.

Ὡς τόσο πόσοι ναυτικοί, δλόρτοι στὰ καρᾶβια,
 Φεύγουν μὲ τὴν ἐλπίδα του τὰ πιδ ὄμορφα λιμάνια!
 Τὸ δρόμο δρόμο πέρνουνε, δίχως κομπάσο, χάρτα,
 Μηδὲ ψηφῶντας ἄνεμο, τὴ μοῖτρα τους π' ὀρίζει,
 Τὸ δρόμο πὸν στὸ πέλαγο χάραξε ἰὸνερό τους!

Ξέρεις κ' ἐσὸ πὸς τὸ νησι μωσκοβολᾶ μακριὰ μας!
 Καὶ τὸ βραδὺ ἐτραγούδασ το, γλυκὰ νανούριζές το,
 Σὰν πὸν νανίζει το ὁ γιαλὸς σιὰ πέρατα τοῦ κόσμου.
 Ὅμως μιὰ μέρα γύρισες μέσα στὴν πολιτεία,
 Τὸ μακρινὸ, τ' ἀτέλειωτο ταξίδι βαριεστώντας
 Ἀφανισμένους νὰ τραβᾶς τὸ βίρος τῆς καρδιᾶς σου.

Τὴ χάρτα τῆς ἀγρυσιᾶς τὴν ἔκαμες κομμάτια
 Καὶ τώρα, μέσα στὰ δειτρά, μιὰ στέγη σοῦ σκεπάζει,
 Μές σὲ οὐρανὸ τρανήτερο ἀπ' τὸν ἔρωτα, πιδ θεῖο
 Κι ἀπὸ τίς ἀγαπητικὲς μὲ τὴν περίσσια χάρη,
 Τὴ γρηᾶ καρδιά σου πὸν ποθεῖ νὰ κοιμηθεῖ γιὰ πάντα
 Μὲ ἀρματωσιά της τὰ διπλᾶ φτερά της σφαλιγμένα.

Ὁ Louis Piéchaud εἶνε ἕνας νέος γάλλος ποιητῆς, ἀδελφὸς τοῦ Martial Piéchaud, δραματικοῦ καὶ μυθιστοριογράφου. Ἡ φήμη του δὲν ἔχει ἀκόμα ἀπλωθεῖ πολὺ καὶ εἶνε βέβαια πρωτάκουστος στὴν

Ἑλλάδα. Σὲ ὅσους ὁμως εἶνε γνωστός εἶνε καὶ ἀγαπητός τόσο ὁ λεπτότατος ποιητῆς, ὅσο κι ὁ σπάνιος ἄνθρωπος. Μιά διακριτικὴ, καλαίσθητη φύσις. Ἐλπίζω ὅτι οἱ ἀναγνώστες τῶν «Λεσβ. Φύλλων» ἀνάμεσ' ἀπὸ τὴ μεταφραστικὴ μου αὐτὴ ἀπόπειρα θὰ δοκιμάσουν κατὶ ἀπὸ τὴν εὐτυχία πὸν ἔνωσα γνωρίζοντάς τον, τὸν ποιητὴ καὶ τὸν ἄνθρωπο.

A. ΠΡΩΤΟΠΑΤΣΗΣ

ΛΕΩΝΙΔΑ ΑΝΤΡΕΓΕΦ

Ψ Ε Μ Α

1.

«Λές ψέματα! Τὸ ξαίρω, λές ψέματα!»
 «Γιατί φωνάζεις ἔτσι; — Εἶναι ἀνάγκη τάχα νὰ τᾶκούσουν ὅλοι;»

Ἀκόμα κι ἐδῶ ἔλεγε ψέματα, γιατί δὲ φώναζα. . . Μιλοῦσα σιγά, πολὺ σιγά. Τὴν κρατοῦσα ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τῆς μιλοῦσα πολὺ σιγά. . . καὶ κείνη ἢ φαρμακερὴ λέξη «ψέμα» σφύριζε σὰν ἕνα μικρὸ, κακὸ φιδάκι.

«Σ' ἀγαπῶ», ἔξακολούθησε, «πρέπει νὰ ἔχεις ἐμπιστοσύνη σὲ μένα. Δὲ σὲ φτάνει αὐτό;»

Καὶ μὲ φίλησε. Μὰ ὅταν ἔκανα νὰ τὴν ἀρπάξω καὶ νὰ τὴ σφίξω στὴν ἀγκαλιά μου, ἄξαφνα δὲν ἦταν πιδ ἐκεῖ. Εἶχε χαθεῖ ἀπὸ τὸ μισοσκότεινο διάδρομο καὶ τὴν ἀκλούθησα πάλι ἐκεῖ μέσα, ὅπου κόντευε πιδ νὰ τελειώσει ἢ εὔθυμη γιορτή. Σάμπως ξαίρω κι ἐγὼ ποῦ ἦταν; — Μοῦ εἶχε πει νὰ πάω ἐκεῖ καὶ πῆγα κι ἔβλεπα νὰ χορεύουν ὅλη νύχτα τὰ ζευγάρια καὶ νὰ στριφογυρίζουν, σὰ νὰ τᾶχαν χαμένα. Κανένας δὲν ἐρχόταν κοντά μου νὰ μοῦ μιλήσει, καὶ ξένος γιὰ ὅλους καθόμουνα μονάχος σὲ μιὰ γωνιὰ πίσω ἀπ' τοὺς μουζικάντες. Ἰσα - ἴσα καταπάνου μου ἦταν γυρισμένο τὸ στόμα μιᾶς μεγάλης τρόμπας καὶ κάποιος κλεισμένος ἐκεῖ μέσα μούγκριζε καὶ κάθε δυὸ λεπτὰ γελοῦσε κομμένα καὶ χοντροῖ: Χό - χί - χό.

Κάποτε - κάποτε μὲ σίμωνε ἕνα μυρουδάτο, λευκὸ σύννεφο. Ἦταν ἐκείνη. Δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω πῶς κατόρθωνε νὰ μοῦ κάνει χάρδια μπροστὰ σὲ ὅλους, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν παρατηρεῖ· μὰ ἔνωθα γιὰ μιὰ στιγμὸν τὸ σιγαλὸ ἀκούμισμα τοῦ νόμου της πᾶνου στὸ δικό μου· ἔπειτα πάλι, χαμηλώνοντας

τὰ μάτια, παρατηροῦσα ἄξαφνα γὰ μιά στιγμοῦλα τὸ ὄραϊο ἄσπρο στήθος της πίσω ἀπ' τὸ ντεκολτέ τοῦ φορέματός της. Κι ὅταν σήκωνα πάλι τὸ βλέμμα μου, ξεχώριζα ἄξαφνα τὸ προφίλ της, τόσο ὄραϊο, τόσο αὐστηρό, τόσο ἀληθινό — σὰν τὸ προφίλ ἐνὸς ἀγγέλου ποὺ εἶναι βυθισμένος σὲ συλλογὴ πάνου στὸν τάφο ἐνὸς ξεχασμένου ἀνθρώπου... Ἀκόμα καὶ τὰ μάτια της τὰ βλεπα κάπου-κάπου: ἦταν μεγάλα, διψασμένα γὰ φῶς, κι ὅμως τόσο ἥσυχα... Μέσα στὸ γαλανὸ πλαῖσιο τῆς ἰριδας μαύριζε βαθιὰ ἡ κόρη καὶ — ὅσο κι ἂν κοίταζα μέσα κι ἐρευνούσα — ἦταν πάντα τὸ ἴδιο μαῦρη, μυστηριακὴ κι ἀδιαπέραστη. Ἴσως γιατί πάντα τόσο λίγο μονάχα μποροῦσα νὰ κοιτάζω μέσα, ποὺ ἡ καρδιά μου δὲν ἔβρισκε ποτὲ καιρὸ νὰ μιλήσει μαζί της... μὰ ποτὲ δὲν ἔχω αἰστανθεῖ τόσο βαθιὰ καὶ τόσο φοβερὰ τί εἶναι αἰωνιότητα. Μὲ τρόπο καὶ μὲ πόνο ἐνιωθα πὼς ἀλάκρη ἢ ζωὴ μου πέρασε μέσα σ' αὐτὰ τὰ μάτια, σὰ μιά λεπτή, διαπεραστικὴ ἀχτίδα, ὡς ποὺ, ξένος πιά καὶ πρὸς τὸν ἑαυτὸ μου τὸν ἴδιο, ἀδεινὸς καὶ ἄβουλος — σχεδὸν νεκρὸς — εἶχα καταστήσει μὴ σκιὰ τοῦ ἑαυτοῦ μου... Ἐπειτα μ' ἄφηγε πάλι, κι ἔπαιρνε τὴ ζωὴ μου μαζί της, καὶ ξαναχόρευε μ' ἕναν ἀψηλὸ, περῆφανο, ὄμορφο ἀγνωστο. Ὡς τὰ πῦρ παραμικρὰ χαρκτηριστικὰ εἶχα προσέξει καὶ μελετήσῃ αὐτὸν τὸν ἀγνωστο: τὸ σχῆμα τῶν παπουτσιῶν του, τὸ πλάτος τῶν καλοστημένων κόμων του, τὴν προσποιητὴ ἀκνησία τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ χεριοῦ, ὅταν χόρευε... Μὲ βλέμματα ἀδιάφορα, ποὺ δὲν κοιτοῦσαν, μ' ἔσπρωχνε μέσα στὸν τοῖχο, μ' ἔκανε θαρρεῖς καὶ μένα τοῖχο, τόσο ποὺ γινόμουνα ἕνα πλατὺ καὶ νεκρὸ πρᾶμα, σὰν κι αὐτὸν...

Ὅταν ἄρχισαν νὰ σβύνουν τὰ φῶτα, πῆγα κοντὰ της καὶ τῆς εἶπα: «Εἶναι καιρὸς νὰ φύγουμε σπίτι. Θὰ σὲ συνοδέψω.»

Φάνηκε σὰ νὰ ξαφνιαστήκε.

«Μὰ θὰ φύγω μαζί του.» Κι ἔδειξε μὲ τὸ κεφάλι τὸν ὄμορφο τὸν ἀψηλὸ, ποὺ δὲ μᾶς ἔβλεπε. Καὶ μὲ τράβηξε μέσα σὲ μιὰν ἄδεια κάμαρα καὶ μὲ ξαναφίλησε.

«Λές ψέματα,» εἶπα σιγὰ, σιγὰ...

«Θὰ ξαναἰδιωθοῦμε σήμερα,» ἀποκρίθηκε. «Πρέπει νὰ ἴδεις...»

Πίσω ἀπ' τὶς ἀψηλές στέγες μπρόβελνε ἢ προσινωπὴ, παγερὴ αὐγὴ, ὅταν διάβαινα σπίτι μου. Καὶ πάνου στὸ δρόμο ἤμαστα ἐμεῖς οἱ δυὸ μονάχα: — ὁ ἀμαξᾶς κι ἐγώ. Καθόταν συμμαζεμένος πάνου στὸ σκαμνὶ του καὶ προσπαθοῦσε νὰ κρύψει ὅσο μποροῦσε τὸ πρόσωπό του ἀπὸ τὸ κρῦο. Κι ἐγώ

καθόμουνα πίσω του συμμαζεμένος στὴ θέση μου κι ἐκρυβα βαθιὰ — ὡς τὰ μάτια — τὴν ὄψη μου ἀπὸ τὴν κρούδα... τῶν σκέψεων. Ἐγὼ εἶχα τὶς σκέψεις μου, ὁ ἀμαξᾶς τὶς δικές του καὶ κεῖ, πίσω ἀπ' τοὺς χοντροὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν κοιμόντουσαν χιλιάδες ἀνθρώποι καὶ καθέννας ἀπ' αὐτοὺς ἔβλεπε τὸνεῖρό του κι ἔκανε τὶς σκέψεις του. Συλλογιζόμουνα ἐκείνη καὶ πὼς ἔλεγε ψέματα. Συλλογιζόμουνα τὸ θάνατο καὶ μοῦ φαινόταν πὼς αὐτοὶ οἱ θαμπὰ φωτισμένοι τοῖχοι κάπου θάχανε δεῖ τὸ θάνατό μου καὶ γι' αὐτὸ ἦταν τόσο ψυχροὶ καὶ τόσο ντούροι. Τί σκεφτόταν ὁ ἀμαξᾶς δὲ ξαίρω. Τὸ ἴδιο δὲ ξαίρω τί ὄνειρα ἔβλεπαν ἐκεῖνοι — ἐκεῖ πίσου ἀπ' τοὺς χοντροὺς τοίχους. Μὰ οὔτε αὐτὸς βέβαια οὔτε ἐκεῖνοι δὲν ἤξαιραν τί σκεφτόμουνα ἐγώ, τί ὄνειρα ἔβλεπα.

Κι ἔτσι τραβούσαμε μέσα ἀπ' τοὺς μακροὺς ἴσιους δρόμους ἢ αὐγὴ ἀνέβαινε πάνου ἀπ' τὶς στέγες κι ὅλα γύρου γίνονταν τόσο ἀκίνητα ἄσπρα — σὰν κουρασμένα ἀκόμα ἀπὸ τὴ νύχτα. Ἐνα μυρουδάτο, κρῦο, ἄσπρο σύννεφο πετοῦσε πλάι μου κι ὀλότσα μὲς στ' ἀφτιά μου γελοῦσε κάποιος κομμένα καὶ χοντροί: Χό—χό—χό.

2.

Μοῦ εἶπε ψέματα. Δὲν ἦρτε καὶ τὴν περιμένα τοῦ κάκου. Ἐνα γκριζὸ σῦθαμπο ἔπεφτε σιγὰ-σιγὰ μὲ τὴν ἴδια πυκνότητα ἀπ' τὸν οὐρανὸ καὶ δὲν κατάλαβα οὔτε πότε ἢ μέρα σουρούπωσε, οὔτε πότε τὸ σούρουπο ἔγινε νύχτα: μοῦ φάνηκε πὼς ὅλο αὐτὸ ἦταν μονάχα μὴ μεγάλη νύχτα... Μὲ τὰ ἴδια πάντα βήματα — τὰ μονότονα κανονικὰ βήματα τῆς πολὺωρης ἀναμονῆς — περπατοῦσα ἀπάνου καὶ κάτω. Δὲν πῆγαινα πρὸς τὸ σπίτι ποὺ κατοικοῦσε κείνη π' ἀγαποῦσα δὲν πῆγαινα κοντὰ στὴ δελεαστικὴ του τζαμόπορτα: — περπατοῦσα μὲ τὸ ἴδιο πάντα βῆμα πάνου στὸ ἀντικρυνὸ πεζοδρόμιο ἀπάνου καὶ κάτω, ὅλο ἀπάνου καὶ κάτω... Ὅταν προχωροῦσα παραπέρα, δὲν ξεκολλοῦσα τὸ βλέμμα μου ἀπὸ κείνη τὴν ἐλκυστικὴ τζαμόπορτα κι ὅταν πάλι γύριζα πίσω, πολλὲς φορὲς στεκόμουνα κι ἔστρεφα κατὰ κείνη. Τὸ χιόνι μὲ κεντοῦσε μὲς στὸ πρόσωπο, σὰν μὲ μυτερὲς βελόνες... Κρύες καὶ σουβλερὲς ἦταν αὐτὲς οἱ βελόνες, τόσο κρύες καὶ τόσο σουβλερὲς, ποὺ περνοῦσαν καὶ χώνουνταν βαθιὰ μὲς στὴν καρδιά μου, ποὺ καὶ χωρὶς αὐτὸ ἦταν τόσο τυραννισμένη ἀπ' τὸ φαρμάκι τῆς στενοχώριας κι ἀπ' τὸ θυμὸ τῆς μάταιης ἀπαντοχῆς. Ἀπ' τὸ φωτεινὸ Βορῶν ὡς στὴ σκοτεινὴ Νοτιὰ ἔτρεχε λεύτερος ὁ κρῦος ἀγέρας, στροβιλιζόταν σφυ-

ρίζοντας πάνου ἀπὸ τὶς παγωμένες στέγες καὶ μοῦ πετοῦσε ἀπὸ κεῖ πάνου βουίζοντας τσουχτερά χιονοκούκουτσα κεντῶντας με μέσα στὸ μούτρο, κι ἔκανε νὰ τουρτουρίζουν τὰ τζάμια τοῦ φαναριοῦ, πὸν μέσα του ὀλομόναχη καὶ τρεμουλιαστή μιὰ κίτρινη φλόγα γκαζιοῦ στριφογύριζε ἀπελπισμένα. Μοῦκανε κακὸ αὐτὴ ἢ μοναχικὴ φλόγα πὸν ζεῖ μόνο τὴ νύχτα καὶ μοῦ γεννήθηκε ἡ σκέψη πὸς ἐδῶ, πάνου σ' αὐτὸ τὸ δρόμο, θὰ σταματοῦσε κάθε ζωὴ, μόλις ἐγὼ ἀπομακρυνόμουν, καὶ μονάχα τὰ τσουχτερά χιονοκούκουτσα θὰ βουίζαν ἀκόμα μέσα στὸν ὀλάδειο τόπο καὶ ἡ κίτρινη φλόγα θὰ τρεμούλιαζε ἀκόμα καὶ θὰ στριφογύριζε — μέσα στὴ μοναξιά καὶ στὸ φαρμακερὸ κρῦο...

Τὴν περίμενα — καὶ δὲν ἦρτε. Καὶ μοῦ φαινόταν, σὰ νὰ μοιάζαμε μαζί — ἡ μοναχικὴ κίτρινη φλόγα μὲς στὸ φανάρι κι ἐγώ. Μόνο πὸν τὸ φανάρι ὅπου ἀναβα ἐγὼ δὲν ἦταν τόσο ἀδειανό, ὅπως τὸ δικό της: πάνου στὸν τόπο πὸν μετροῦσα ὀλοένα μὲ τὰ βήματα μου, μὲ συναντοῦσαν ἄνθρωποι. Χωρὶς νὰ τοὺς ἀκούγω ξεμπρόβελναν πὸς ἀπ' τὴ ράχη μου, κινίσματα πλαί μου καὶ χάνουνταν ἄξαφνα σὰ σταχτιὰ φαντισματα πίσω ἀπ' τὴν κοφτερὴ γωνιά ἐκείνου τοῦ ἄσπρου, τοῦ μεγάλου σπιτιοῦ. Κι ἔπειτα μπρόβελναν ἄλλοι πίσω ἀπὸ κείνη τὴ γωνιά κι ἔσβυναν ἀγάλια - γάλια μέσα στὸν γκρίζο τόπο, πὸν τὸν γέμιζε τὸ χιόνι πὸν κλωθογύριζε ἄφωνα. Σκεπασμένοι, κουκουλωμένοι, ἔμοιαζαν ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο καὶ μὲ μένα, καὶ μοῦ φαινόταν πὸς καμμιὰ δεκαριά ἄνθρωποι τὸ πολὺ πηγαινοέρχουνταν σὰν καὶ μένα. Περίμεναν, πάγωναν καὶ σωπαῖναν σὰν καὶ μένα, καὶ συλλογίζονταν κάτι τι δικό τους, κάτι τι αἰνιγματικὰ θλιβερό...

Τὴν περίμενα καὶ δὲν ἦρτε. Δὲ ξαίρω πὸς, μέσα στὸν πόνο μου δὲν ἐκλαιγα, δὲ φώναζα· δὲ ξαίρω πὸς, μοῦρχόταν γέλια κι εἶχα χαρὰ κι ἔσφιγγα τὰ δάχτυλα μου, σὰ νάταν νύχια ἀρπαχτικοῦ ζώου, καὶ κρατοῦσα μέσα ἐκεῖνο τὸ μικρὸ καὶ φαρμακερὸ πὸν σφυρίζει ἐκεῖ χάμου σὰ φίδι: — τὸ ψέμα! Στριφογυροῦσε καὶ κουλουριαζόταν μὲς στὸ χέρι μου καὶ μὲ δάγκανε κι ἀπ' τὸ φαρμάκι του μοῦρχότανε ζαλάδα. Ὅλα ἦταν μονάχα ψέμα... Εἶχαν χαθεῖ γιὰ μένα τὰ σύννορα ἀνάμεσα στὸ παρὸν καὶ στὸ μέλλον, ἀνάμεσα σὲ κείνη τὴν ἐποχὴ πὸν δὲ ζοῦσα ἀκόμα καὶ σὲ κείνη πὸν ἀρχισα νὰ ζῶ. Καὶ συλλογίζομουν: ἢ ζοῦσα πάντα ἢ δὲν ἔζησα ποτέ. Καὶ πάντα, ἀπὸ τὸν καιρὸ ἀκόμα πὸν δὲ ζοῦσα κι ἀπὸ τότε πὸν ἀρχισα νὰ ζῶ κυριαρχοῦσε ἐκείνη στὴ ζωὴ μου, καὶ μοῦ ἦταν πάντα παρσίξηση ἢ σκέψη πὸς εἶχε ὄνομα καὶ σῶμα καὶ πὸς στὴν ὑπαρξὴ της ὑπῆρχε, τὸ ἴδιο ὅπως καὶ σ' ἄλλες, ἀρχὴ καὶ

τέλος... Ὅχι, ὄχι! — Δὲν ἔχει ὄνομα κι ἦταν σ' ὅλη τὴν αἰωνιότητα μονάχα αὐτὴ πὸν λέει πάντα ψέματα... πὸν σὲ κάνει αἰώνια νὰ περιμένεις καὶ δὲν ἔρχεται ποτέ. Καὶ πάλι δὲ ξαίρω πὸς — μοῦρχόταν γέλια, ἐνῶ οἱ παγερές, σουβλερές βελόνες χώνουνταν ὄλο καὶ βαθύτερα μὲς στὴν καρδιά μου καὶ κάποιος κλισμένος ἐκτὸ μέσα γελοῦσε ὀλοῖσα μὲς στ' ἀφτιά μου κομμένα καὶ χοντρά: Χό — χό — χό.

Καθὼς σήκωσα κάποτε τὰ μάτια μου, κοίταξα τὰ φωτισμένα παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ της κι αὐτὰ μοῦ μίλησαν σιγαλὰ μὲ τὸ μαλακό τους τὸ φῶς: «Σὲ ἀπατᾶ, ναί. Αὐτὴ τὴ στιγμή πὸν ἐστὶν τριγυρίζεις μόνος καὶ μὲ τόσον καιμὸ τὴν περιμένεις, ἐκείνη — ὥραία, φεγγόβολη καὶ ψεύτρα — εἶναι δῶ κι ἀφουγκράζεται τὰ λόγια τοῦ ψηλοῦ, τοῦ μεγαλόσωμου, πὸν τόσο πολὺ σὲ περιφρονεῖ. Ἄν χυνόσουνα τώρα ἐδῶ μέσα καὶ τὴ σκοτώνες, θάκανες πολὺ καλά, γιὰ τὴν θὰ σκοτώνες τὸ ψέμα.»

Ἐσφιξα γερὰ τὸ χέρι μου πὸν μέσα του βρισκόταν τὸ μαχαίρι μου κι ἀποκρίθηκα γελώντας: «Ναί — θὰ τὴ σκοτώσω.»

Τὰ φωτισμένα παράθυρα φάνηκαν σὰ νὰμφιβάλλουν καὶ πρόσθεσαν θλιβερά: «Δὲ θὰ τὴ σκοτώσεις βέβαια ποτέ, γιὰ τὴν — τὸ ὄπλο μὲς στὸ χέρι σου εἶναι ἐπίσης ψέμα, ὅπως εἶναι καὶ τὰ φιλιὰ της.»

Ἄπὸ πολλὴ ὥρα εἶχαν πὰ χαθεῖ καὶ τὰ τελευταῖα ἀνθρωποφαντίσματα κι ἀπόμεινα μονάχος μέσα στὸν κρῦο ἐκεῖνο τόπο, μονάχος μὲ τὴν κίτρινη φλόγα τοῦ γκαζιοῦ, πὸν τρεμούλιαζε καὶ στριφογυροῦσε ἀπελπισμένα. Λίγο πὸν πέρ' ἀπὸ μένα ἀντίχρησε ἀπ' τὸ καμπαναριὸ τῆς ἐκκλησίας τὸ χτυπήμα τοῦ ρολοιοῦ, κι ὁ μεταλλικὸς ἦχος ἔτρεμε κι ἐκλαιγε μέσα στὸν κρῦον ἀγέρα καὶ χανόταν ἔπειτα μὲς στὸν τρελλὸ χιονοστρόβιλο. Μετροῦσα τὰ χτυπήματα τοῦ ρολοιοῦ καὶ μὲ πῆρε ἕνα δυνατὸ γέλιο — εἶχε χτυπήσει δεκαπέντε! — Τὸ καμπαναριὸ ἦταν παλιὸ καὶ τὸ ρολόγι του ἦταν παλιό· τὴν ὥρα τὴν εἶδεινε ἴσως σωστά, μὰ χτυποῦσε χωρὶς νὰ μετροῦ, καὶ καμμιὰ φορὰ τόσο πολλὰς φορὰς, πὸν ὁ γέρο-κλησάρης ἀναγκαστόταν νὰ τρέχει ἀπάνου βιαστικά, γιὰ νὰ καθησυχάσει τὸ σφυρὶ πὸν χτυποῦσε σπασμωδικά. Γιὰ ποιὸν λοιπὸν ἔλεγαν ψέματα αὐτοὶ οἱ τρεμάμενοι, οἱ γερωνικά μεταγχολικὸι ἦχοι, πὸν τὸ παγερὸ σκοτάδι ἀμέσως τοὺς περιζῶνε, τοὺς σκέπαζε, τοὺς ἔπνιγε; Τί ἐλεεινὸ, τί κουτὸ — αὐτὸ τὸ ἀνωφέλευτο ψέμα!

Καὶ μὲ τὸ τελευταῖον τύπημα τῆς καμπάνας ἔτριξε ἀντίκρου μου ἡ τζαμόπορτα, καὶ μιὰ ψηλὴ, καλοκαμωμένη μορφή κατέβηκε

ἀπὸ τὰ σκαλοπάτια στὸ δρόμο. Εἶδα μονάχα τὴ ράχη της, μὰ τὴ γνώρισα : τὴν εἶχα δεῖ γιὰ μόλις χτῆς — ὄχι, σήμερα ἀκόμα — τόσο περήφανη καὶ τόσο ἀκατάδεχτη. Ἀκόμα καὶ τὸ περπάτημά της τὸ γνώρισα — καὶ μοῦ φάνηκε πῶς ἀλαφρὸ καὶ πῶς σταθερὸ ἀπὸ χτῆς. . . Ἔτσι εἶχα βγεῖ κι ἐγὼ πολλές φορὲς ἀπ' αὐτὴ τὴν πόρτα : — ἔτσι διαβαίνουν οἱ ἄνθρωποι πὺν μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο ἔχουν φιλήσει τὰ ψεύτικα χεῖλια μιᾶς γυναίκας.

3.

Φοβέριζα, ἀπαιτοῦσα, ἔτριζα τὰ δόντια μου : «Πές μου τὴν ἀλήθεια !»

Καὶ κείνη μὲ ψυχρὸ πρόσωπο, μὲ ἀνασηκωμένα ἀπὸ τὸ ξάφνισμα φρυδιὰ, μὲ τὶς κόρες ἀπὸ κάτου τόσο ἤσυχες, τόσο ἀνεξιχνίαστες ὅπως πάντα, μὲ ρωτοῦσε: «Μὰ λέω λοιπὸν ψέματα;»

Τῷ ξαίρω γιὰ : — τὶς ψευτίς της δὲ μποροῦσα νὰ τῆς τὶς ἀποδείξω κι ἓνας λόγος της μονάχα — ἓνας καινούργιος ψεύτικος λόγος της — γκρέμιζε ὅλα ἐκεῖνα τὰ γιγάντια οἰκοδομήματα πὺν εἶχε χτίσει ὁ ἀναμμένος νοῦς μου, πὺν ἀδιάκοπα ἐρευνοῦσε. Τὸν περιμένα — αὐτὸ τὸν καινούργιο ψεύτικο λόγο — καὶ ξέφυγε πάλι ἀπὸ τὰ χεῖλια της, παίζοντας στὴν ἐπιφάνεια μὲ τὰ καθαρὰ χρώματα τῆς ἀλήθειας καὶ ἀδιαπέραστος στὸ βάθος: «Σ' ἀγαπῶ. — Μὰ εἶμαι ὀλότελα δική σου.» . .

Ἦμαστε μακρὰ, ὄξ' ἀπ' τὴν πόλη, κι ἓνας πλατὺς χιονισμένος κάμπος κοιτάζε μὲς στὰ σκοτεινὰ παράθυρα τῆς κἀμαράς μας. Ἀπὸ πάνου, ὀλοτρόγυρα — μονάχα σκοτάδι — πικρὸ, ἀσάλευτο, σιωπηλὸ. Κι ὅμως ἐκεῖνος ὁ χιονόκαμπος ἀνάδινε ἓνα παράξενο φέγγος — ὅπως στὴ σκοτεινὰ τὸ νεκρὸ πρόσωπο ἑνὸς ἀγαθοῦ ἀνθρώπου. . . Ἐνα κερὶ μονάχα ἀναβε μὲσα στὴ μεγάλη, τὴν ὀλόξεστη κἀμαρα καὶ πάνου στὴ μυτερή, κόκκινη φλόγα του ἔριχνε θαρρεῖς ἀπόξω ὁ νεκρὸς χιονόκαμπος μιὰν ὀχρογάλανη αὐταύγεια.

«Ὅσο μικρὴ, ὅσο φοβερὴ κι ἂν εἶναι γιὰ μένα ἡ ἀλήθεια, θέλω νὰ τὴν ξαίρω. Ἴσως μὰ μὲ κάνει νὰ πεθάνω — μὰ προτιμῶ νὰ πεθάνω, παρὰ νὰ μὴ μπορῶ νὰ μάθω ποτὲ ἀλήθεια. Μὲς τὰ φιλιὰ σου καὶ μὲσα στ' ἀγκαλιὰσματά σου αἰσθάνομαι ψέμα — μὲσα στὰ μάτια σου τὸ βλέπω. Σὲ ἱκετεύω: πές μου μονάχα τὴν ἀλήθεια! — Δὲ θὰ σὲ κάνω τίποτα. — θὰ φύγω γιὰ πάντα μακρὰ σου!» τῆς ἔλεγα.

Ἐκείνη ὅμως δὲ μιλοῦσε. Ἦ ματιὰ της, κρύα, αὐτοκυρίαρχη καὶ ὑπολογιστικὰ ἐρευνητικὴ χωνόταν μὲσα μου ὡς στὰ βάθη τῆς καρδιάς μου, καταξέσκιζε, στριφογύριζε τὴν ψυχὴ

μου καὶ φαινόταν ἀκόμα σὰ νὰ τὴν παρατηροῦσε μὲ μιὰ κρύα περιέργεια — ἴσως γιὰ νὰ διηγηθεῖ στὸν ἄλλον γελώντας πῶς τῆς φάνηκε . . . Φώναξα : Ἀποκρίσου, εἰδεμὴ σὲ σκοτῶνω !»

«Σκότωσέ με,» ἀποκρίθηκε ἤσυχα, «βαρέθηκα πιά τὴ ζωή. . . Μὲ φοβέρες ὅμως δὲν ἐξαναγκάζεις τὸν ἄλλο νὰ σοῦ πεῖ τὴν ἀλήθεια.»

Κι ἔπεσα στὰ γόνατα μπροστά της. Ἐσφιγγα τὰ χεῖρια της κλαίοντας, τὴν παρακαλοῦσα νὰ μὲ λυπηθεῖ καὶ νὰ μοῦ πεῖ τὴν ἀλήθεια.

«Κακόμοιρε,» εἶπε κι ἔθεσε τὸ χέρι της πάνου στὸ κεφάλι μου, «Κακόμοιρε !»

«Μὰ λυπήσου μὲ λοιπὸν! — Τὸ βλέπεις, θέλω νὰ ξαίρω μονάχα τὴν ἀλήθεια.»

Καὶ κοιτάζα τὸ καθαρὸ μέτωπό της καὶ μοῦ φαινόταν πῶς δὲ μποροῦσε νὰ ναι ἀλλιῶς, παρὰ πῶς πίσω ἀπ' αὐτὴ τὴ λεπτή, τρυφερὴ πλάκα θὰ καθόταν χωρὶς ἄλλο ἡ ἀλήθεια. . . Μονάχα πὺν δὲν ἤθελε νὰ τὴν πεῖ . . . Καὶ μὲς στὴν τρέλλα μου μοῦρχόταν νὰ σπάσω αὐτὸ τὸ λεπτὸ τσόφλι, γιὰ νὰ τσακώσω ἐκεῖ μὲσα, νὰ δῶ κατὰματα τὴν ἀλήθεια. . . Κι ἐκεῖδὰ — κρυμμένη πίσω ἀπ' αὐτὸ τὸ ἄσπρο στήθος, χτυπᾶ ἡ καρδιά της — καὶ μὲς στὴν τρέλλα μου μοῦρχόταν νὰ ξεσκίσω τὸ στήθος της, γιὰ νὰ δῶ γυμνὴ τὴν καρδιά της. . . Καὶ τὸ κερὶ ἀναβε ἀσάλευτο μὲ μιὰ κίτρινωπὴ φλόγα καὶ κόντευε πιά νὰ τελιώσει καθὼς χανόνταν μὲς στὴ σκοτεινὰ, οἱ τοῖχοι τραβιούνταν πέρα — καὶ μιὰ ἀτέλειωτη θλίψη μὲ κυρίευε . . . μιὰ μοναξιά, μιὰ ἀνατριχίλα. . .

«Κακόμοιρε !» ξανάλεγε, «Κακόμοιρε !»

Μ' ἓνα ξαφνικὸ σπαρτάρισμα ἔγυρε κάτου ἡ φλόγα τοῦ κερῖοῦ κι ἔγινε γαλάζια κι ἔπειτα ἔσβυσε ὀλότελα — καὶ βαθὺ σκοτάδι μᾶς περιέζωσε. Δὲν ἔβλεπα πιά τὸ πρόσωπό της, οὔτε τὰ μάτια της, μονάχα τὰ μπράτσα της κρατοῦσαν δεμένο γύρω τὸ κεφάλι μου κι ἀκόμα καὶ τὸ ψέμα μοῦ φαινόταν πῶς δὲν τὸ αἰσθανόμουνα πιά . . . Μὲ τὰ μάτια σφιχτὰ κλεισμένα, δὲ σκεφτόμουνα, δὲ ζοῦσα πιά καὶ ρουφοῦσα μὲ δίψα μὲσα μου τὸ ἄγγιγμα τῶν χειρῶν της· κι ὅλο καὶ μοῦ φαινόταν πῶς δὲν αἰσθανόμουνα πιά τὸ ψέμα. . . Στὰ σκοτεινὰ ἀντήχησε τὸ σιγαλό της μουρμούρισμα — δειλὸ, παράξενο: «Ἀγκαλιάσέ με πῶς σφιχτὰ . . . Φοβᾶμαι . . .»

Καὶ πάλι σιωπὴ. . . Ἐπειτα πάλι ἓνα σιγαλό, παράξενο βγαλμένο μουρμούρισμα: «Θές νὰ ξαίρεις τὴν ἀλήθεια; — Ναι, μὰ μήπως τὴν ξαίρω κι ἐγώ; . . . Καὶ μήπως δὲ θᾶθελα κι ἐγὼ τόσο νὰ τὴν ξαίρω; Φύλαξέ με . . . φοβᾶμαι τόσο . . .»

Ἄνοιξα τὰ μάτια μου. Τὸ σκοτάδι τῆς κάμαρας ποὺ ἦταν γινομένο χλωμό, ἔφευγε τρομαγμένο ἀπὸ τὰ ψηλὰ παράθυρα καὶ πήγαινε καὶ συμμαζωνόταν στοὺς τοίχους, στὶς γωνιές τῆς κάμαρας καὶ ἀπὸ τὰ παράθυρα κοίταζε μέσα κάτιτι μεγάλο, κάτιτι νεκρὸν χλωμό. . . Ἐνα ζευγάρι πεθαμένα μάτια φαινόταν σὰ νὰ μᾶς ζητοῦσαν ἀνελέητα καὶ μᾶς τσάκωσαν τώρα μὲ τὸ παγωμένο βλέμμα τους. . . Τρέμοντας σφιγγόμεστε ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο καὶ κείνη μουρμούριζε ὀλοένα: «᾿Ω, πὼς φοβᾶμαι! . . . πὼς φοβᾶμαι! . . .»

4.

Τὴ σκότωσα. Τὴ σκότωσα, καὶ καθὼς κοιμόταν ἔτσι καὶ κοιτόταν φαριδιὰ-πλατιὰ κοντὰ σὲ κείνο τὸ παράθυρο, ποὺ πίσω του ἀπλωνόταν κάτασπρος ὁ νεκρὸς χιονόκαμπος, πατοῦσα μὲ τὸ πόδι μου πάνου στὸ κουφάρι τῆς καὶ γελοῦσα. Μὴ νομίστε ὅμως πὼς ἦταν τὸ γέλιο ἐνὸς παράφρονα — ἂ, ὄχι! Γελοῦσα, γιατί τὸ στήθος μου τὸ κινούσε λεύτερα καὶ ἀλαφρὰ ἢ ἀνάσα, γιατί εἶχα μιὰ διάθεση τόσο χαρούμενη καὶ ἥσυχη, καὶ γιατί ἡ καρδιά μου εἶχε γλυτώσει πιά ἀπὸ κείνο τὸ σκουλίκι, ποὺ τὴν ἔτρωγε τόσο καιρό. Καὶ σκύβοντας κοιτοῦσα τὰ νεκρὰ μάτια τῆς Μεγάλας, διψασμένα καὶ φῶς, εἶχαν ἀπομείνει ἀνοιχτὰ καὶ θυμίζανε τὰ μάτια μιάς κερνένας κούκλας — ἔτσι στρογγυλὰ καὶ θολὰ, σὰ νάταν σκεπασμένα μὲ μαρμαρυγία. Μποροῦσα νὰ τὰγγίξω αὐτὰ τὰ μάτια μὲ τὰ δάχτυλά μου, νὰ τὰνοίγω καὶ πάλι νὰ τὰ κλείνω, καὶ δὲν ἔνοιωθα κανένα φόβο γι' αὐτὸ — γιατί μέσα στὴ μαύρη, τὴν ἀδιαπέραστη κόρη τους δὲ ζοῦσε πιά ἐκεῖνος ὁ δαίμονας τῆς ἀβεβαιότητας καὶ τῆς ψευτιάς, ποὺ μοῦ βύζαινε τόσο λχίμαργα τὸ αἷμα μὲς ἀπ' τὴν καρδιά μου. . .

Ὅταν μὲ πιάσανε, γελοῦσα ἀκόμα· καὶ αὐτὸ τοὺς φαινόταν, αὐτοὺς ποὺ μὲ πιάσαν, ἀλλόκοτο καὶ φοιχτό. Ἄλλοι τραβιοῦνταν μὲ βδελυγμία μακρὰ ἀπὸ μένα καὶ δὲ μὲ ξανασίμωναν πιά. Ἄλλοι ἐρχόνταν ἀπειλητικὰ καταπάνου μου μ' ἕνα σωρὸ θυμαμένους βροσιῆς πάνου στὰ χεῖλια τους, καὶ ἔπειτα στέκουνταν σὰ ριζωμένοι στὸν τόπο τους, ὅταν τὸ καθύριο, χαρωπὸ βλέμμα μου συναντοῦσε τὰ σκοτεινὰ, ἀπειλητικὰ τους μάτια.

«Τρελλέ!» φωνάζαν, καὶ μοῦ φαινόταν πὼς αὐτὸς ὁ λόγος τοὺς ξελάφρωνε καὶ τοὺς παρηγοροῦσε, γιατί τοὺς βοηθοῦσε νὰ λύσουν τὸ αἶνιγμα: πὼς ἦταν δυνατὸ ἐγώ, ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ἀγαποῦσε, νὰ σκοτώσω τὴν ἀγαπημένη μου καὶ νὰ γελῶ γι' αὐτὸ. Καὶ μονάχα ἕνας — ἕνας χοντρός, κοκκινομάγουλος, εὐθυμὸς ἄνθρωπος, μοῦ φώναξε ἕναν ἄλλο λόγο,

ποὺ ἔπεσε σὰ χτυπιὰ μέσα στὸ μούτρο μου, τόσο ποὺ σκοτεῖνιασαν τὰ μάτια μου.

«Κακομοίρη,» ἔλεγε μὲ συμπόνια καὶ χωρὶς θυμὸ, γιατί ἴσα-ἴσα ἦταν χοντρός καὶ εὐθυμὸς. «Κακομοίρη!»

«Ὅχι,» φώναξα, «δὲν προέπει νὰ μὲ λέτε ἔτσι!» Καὶ χύθηκα ἀπάνω του — δὲ ξαίρω γιατί. Δὲν ἤθελα βέβαια οὔτε νὰ τὸν σκοτώσω, οὔτε κὰν νὰ τὸν ἀγγίξω, μὰ ὅλοι αὐτοὶ οἱ κατατρομαγμένοι ἄνθρωποι, ποὺ μὲ ἔβλεπαν μονάχα σὰν ἕναν τρελλὸ καὶ κακοῦργο, τρώμαξαν ἀκόμα περισσότερο καὶ ἔβγαλαν μιὰν τέτια τσιρίδα, ποὺ μ' ἔπιασαν πάλι τὰ γέλια.

Ὅταν μ' ἔπαιρναν ἀπὸ τὴν κάμαρα, ὅπου κοιτόταν τὸ κουφάρι, ἔλεγα καὶ ξανάλεγα δυνατὰ καὶ πειστωμένα, ἐνῶ ζητοῦσα μὲ τὰ μάτια μου ἐκεῖνο τὸ χοντρὸ τὸν εὐθυμὸ: «Δὲν εἶμαι κακομοίρης! — Εἶμ' εὐτυχής! . . . εἶμ' εὐτυχής! . . .»

Κι αὐτὸ ἦταν ἀλήθεια.

5.

Μιὰ φορὰ, ὅταν ἤμουνα παιδί, εἶδα ἕναν πάνθηρα, ποὺ μοῦ διήγειρε τὴ φαντασία καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ κρατοῦσε αἰχμαλωτισμένες τὶς σκέψεις μου. Δὲν ἦταν σὰν καὶ τᾶλλα ζῶα, ποὺ μισοκοινοῦσαν κοντὰ καὶ ἀποκαρῶμένα, ἢ ἔριχναν ὑπουλες καὶ κακὲς ματιές πάνου στοὺς ἐπισκέπτες. Ἀπὸ τὴ μιὰ γωνία τοῦ κλουβιοῦ του ὡς τὴν ἄλλη, πάνου στὰ ἴδια πάντα σημάδια πηγαινοερχόταν μὲ μαθηματικὴ ἀκριβεία, νευρικὰ καὶ μὲ τὴν ἴδια γρηγοράδα, καὶ γύριζε κάθε φορὰ πάνου στὴν ἴδια ἀκριβῶς θέση, καὶ ἔτριβε κάθε φορὰ πάνου στὸ ἴδιο ραβδί τοῦ κάγκελου τὸ πλευρὸ του, ποὺ γαλοκοποῦσε σὰ χροσό. Τὸ ἀρπαχτικό του τὸ κεφάλι ἦταν κατεβασμένο καὶ τὰ μάτια του κοιτάζαν ὀλοῖσα μπροστά του, χωρὶς νὰ στρέφουν ποτέ, οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή, στὰ πλάγια. Μπρὸς στὸ κλουβί του στριμώχονταν ὅλη μέρα οἱ ἄνθρωποι καὶ μιλοῦσαν, φώναζαν γύρω του· ἐκεῖνος ὅμως πήγαινε καὶ ἐρχόταν, χωρὶς νὰ ρίχνει οὔτε μιὰ φορὰ τὸ βλέμμα του πάνου σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Πάνου σὲ λίγα μονάχα ἀπ' ὄλ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα μποροῦσε κανεὶς νὰ δεῖ ἕνα χαμόγελο. Οἱ πρὸ πολλοὶ κοίταζαν σοβαρὰ καὶ σκυθρωπὰ ἀκόμα αὐτὴ τὴ ζωντανὴ εἰκόνα τῆς βαριάς, ἀσκοπῆς σκέψης καὶ τραβοῦσαν πέρα ἀνέχοντας μέσα τους ἕναν ἀναστεναγμὸ. Καὶ πολλοὶ ἔστρεφαν πάλι πίσω καὶ ἔριχναν μιὰ ἐρευνητικὴ ματιὰ πάνου σ' αὐτὸ τὸ ζῶο, σὰν γιὰ νὰ τὰποχαριστήσουν, καὶ ἀνεστέναζαν ἀκόμα μιὰ φορὰ — σὰ νᾶνιωθαν κάτιτι κοινὸ ἀνάμεσα στὴ μοῖρα τους, τὴ μοῖρα αὐτῶν τῶν ἐλεύθερων, λογικῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτοῦ τοῦ δύστυχου, φυλακισμένου ζῴου.

Κι όταν αργότερα πού μεγάλωσα, άνθρωποι και βιβλία μου μιλούσαν για την αιωνιότητα, έρχόταν στο νοῦ μου ἡ εικόνα ἐκεῖνου τοῦ πάνθηρα και μου φαινόταν πὼς ἤξαιρα ἀπὸ πολὺν καιρὸ πρὶν τὴν αιωνιότητα και τὰ βιάσανά της. . .

Ἐνας τέτοιος πάνθηρας εἶχα γίνει μέσα στοῦ πέτρινο κλουβί μου. Περπατοῦσα ἐκεῖ-μέσα, ὄλο περπατοῦσα ἀπάνου και κάτω και διαλογόμουνα. Πήγαινα πάνου στὰ ἴδια πάντα σημάδια, λοξὰ μέσα σ' αὐτὸ τὸ κλουβί, ἀπὸ τὴ μιὰ γωνιὰ στὴν ἄλλη, και πάνου στὴν ἴδια πάντα μικρὴ γραμμὴ κινούνταν κι οἱ σκέψεις μου και αὐτὲς οἱ σκέψεις ἦταν τόσο βαριές, τόσο βαριές — σὰν νὰ σήκωνα πάνου στοὺς νῶμους μου ἕναν κόσμου ἀπὸ ἀνθρώπινους καιμὸς και ὄχι τὸ κεφάλι μου. . . Μιὰ μονάχα λέξη ἐκλεινε μέσα της ὅλες αὐτὲς τίς σκέψεις, και τί μεγάλη, τί βασανιστικὴ, τί γαστρομένη πόνου πὸ ἦταν αὐτὴ ἡ λέξη!

Κι ἡ λέξη αὐτὴ ἦταν: «ψέμα».

Ἀκατάπαντα μὲ τριγυροῦσε — τώρα καθὼς και ἄλλοτε. Γλυστοῦσε μὲς ἀπ' ὅλες τίς γωνιές και τυλιγόταν σφυρίζοντας γύρω στὴν ψυχὴ μου — μὰ δὲν ἦταν πιά ἕνα μικρὸ φιδάκι — εἶχε μεταμορφωθεῖ σ' ἕνα μεγάλο, τεράστιο, γυαλιστερὸ φίδι. Μὲ δάγκανε, μ' ἐπιγιγε μὲ τίς σιδερένιες κουλούρες τοῦ κορμοῦ του, και ὅταν ξεφώνιζα ἀπὸ τὸν πόνου και ἀπ' τὸ ψυχικὸ μου βιάσανο, ἀντηχοῦσε ἐπίσης ἀπ' τὸ στόμα μου ἡ ἴδια σιχαμερὴ φιδίσια φωνή, σὰν νὰ βραζαν μέσα στοῦ στήθος μου τὰ σερετά: «ψέμα!»

Πήγαινα και ἐρχόμουνα μὲς τὸ κλουβί μου και στὰ μάτια μου τὸ ἀσφαλτωμένο πάτωμα μεταμορφωνόταν σὲ μιὰν ἄβυσσο πὸ ἀχοφέγγιζε. Τὰ πόδια μου δὲν ἐνιωθαν πιά πὼς ἄγγιζαν πέτρα, και ἦταν σὰ νὰ πετοῦσα σ' ἀτέλειωτα ὕψη πάνου ἀπὸ μιὰν ἄπατη καταχνιὰ και θαμπὴν ἄχνα. Κι ὅταν μὲς ἀπ' τὸ στήθος μου ἐβγαῖναν οἱ σφυριχοὶ οἱ ἀναστεναγμοὶ μου, τότε ἀνέβαινε ἀπὸ κεῖ, μὲς ἀπὸ κείνη τὴ διάφανη και ὅμως ἀδιαπέραστη ἄβυσσο, ἕνας τρομαχτικὸς ἀντίλαλος. Ἄργος, ὑπόκωφος, σὰν νάντηχοῦσε μὲς ἀπὸ χιλιάδες χρόνια και ἄφινε κάθε στιγμὴ σὲ κάθε μὸριου τῆς καταχνιάς πὸ ἀπὸ μέσα της περνοῦσε, κάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, για νὰ ἴσται νὰ χωθεῖ ἔτσι ἀδυνατισμένος μὲς στ' ἄφτιά μου. Και καταλάβαινα: ἐκεῖ κάτω, βαθιὰ μέσα σὲ κείνη τὴν ἄπατη ἄβυσσο, ἦταν δυνατὸς και τεράστιος και οὐρλιαζε σὰν τὸ σίφουνα, πὸ ξεριζώνει δρυὰ. Μὰ ἐδῶ, στ' ἄφτιά μου, ἔφτανε μονάχα σὰν ἕνα μουρμούρισμα πὸ μνηοῦσε κακό: «ψέμα!»

Αὐτὸς ὁ ἐλεεινὸς ἦχος μ' ἔκανε ἄνω-κάτω. Χτυποῦσα τὸ πόδι μου στοῦ πάτωμα και φώναζα: «Δὲν ὑπάρχει πιά ψέμα

— τὸ σκότωσα. . . » και γύριζα ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά — γιατί τῶξαιρα πὼς θάπαντοῦσε ἀμέσως. Κι ἀπαντοῦσε. . . Ἄργο, ὑπόκωφο, μὲς ἀπὸ κείνα τὰ πατα βιάθη κυλοῦσε πρὸς τὰ πάνου τὸ μουρμούρισμα πὸ μνηοῦσε κακό: «ψέμα!» . . .

Τὸ ζήτημα εἶναι, βλέπετε, πὼς ἔχω γελαστεῖ ἐλεεινά: Τὴ γυναῖκα τὴ σκότωσα — μὰ τὸ ψέμα τῶκα ἀθάνατο. Ὡ, μὴ σκοτώνετε πιά τὴ γυναῖκα, προτοῦ μὲ παρακάλια, μὲ μαρτύρια και μὲ φωτιά νὰρπάξετε μὲς ἀπ' τὴν ψυχὴ της τὴν ἀλήθεια!

Αὐτὰ σκεφτόμουνα και περπατοῦσα, περπατοῦσα. . . ὄλο λοξὰ μὲς στοῦ κλουβί μου, ὄλο ἀπὸ τὴ μιὰ γωνιὰ στὴν ἄλλη.

6.

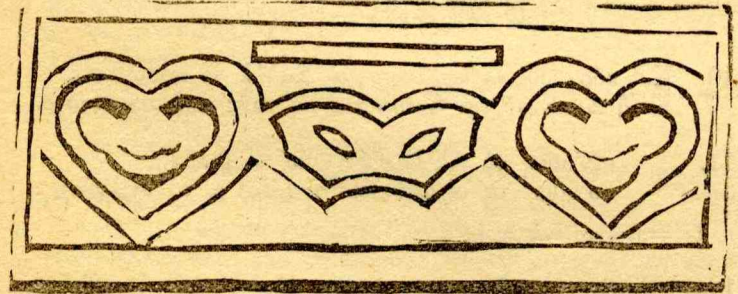
Σκοτάδι και φρίκη εἶν' ἐκεῖ, πὸ πῆρ: μαζί της τὴν ἀλήθεια και τὸ ψέμα — και θὰ πάω και ἐγὼ ἐκεῖ. Μπροστὰ στοῦ θρόνου τοῦ ἴδιου τοῦ Σατανᾶ θέλω νὰ τὴν πετύχω και νὰ τὴν ἀδράξω: «Φανέρωσε μου τὴν ἀλήθεια!» . . .

Θεέ μου, Θεέ μου, μὰ ἐκεῖ εἶναι ὄλα ψέματα! . . . Σκοτάδι και ἄδειο τῶν χιλιάδων χρόνων πὸ ἀκόμα ἔρχονται, τῆς αιωνιότητας. . . και αὐτὴ; . . . Οὔτε και αὐτὴ δὲν εἶναι ἐκεῖ — δὲν εἶναι πιά πουθενά. . . Τὸ ψέμα ὅμως ὑπάρχει ἀκόμα. Αὐτὸ εἶναι ἀθάνατο. Τὸ αἰσθάνουμαι σὲ κάθε μὸριου τοῦ ἄγερου, και ὅταν ἀνεσαίνω, χώνεται μέσα στοῦ πληγωμένο στήθος μου και τὸ σκίζει, τὸ τρυπᾷ, τὸ δαγκάνει. . .

Ὡ αὐτὴ ἡ τρέλλα — νὰ εἶσαι ἄνθρωπος και νὰ θέλεις νὰ βροῖς τὴν ἀλήθεια! Ὡ αὐτὸ τὸ μαρτύριο! . . .

Ποῖός θὰ μὲ γλυτώσει. . . Ποῖός θὰ μὲ γλυτώσει;! . . .

Ἀπὸ τὴ γερμανικὴ μετάφραση
τοῦ Alexis von Krusenstjerna
Σ. Γ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΓΔΗΣ

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. Πουρνὸ στὴ δ'λιά σ'
νουρίς στ' φουλιά σ'.
2. Σὰ σ' πεῖ ἡ γυναῖκα σ' νὰ κοημιστεῖς ἀπ' τοῦ πανα-
θύρ', νὰ παρακαλεῖς νὰ εἶνη ἀχαβλό. (=χαμηλό).
3. Ἄνηβαίνεις κατηβαίνεις, καλαθόκουλας,
κατηβαίνεις ἀνηβαίνεις, πανηρόκουλας.
Ἡ παροιμία λέγεται γιὰ κείνους ποὺ δουλεύουν, κοιιάζουν,
μοχθοῦν, κατασκοτώνονται στὴ δουλιὰ, μὲ τὸ νὰ μὴ ἔχουν ὅμως
σύστημα, μέθοδο, πρόγραμμα κ.τ.λ. στὴ δουλιὰ τους, μένουν πάντα
στάσιμοι.
4. Γλυκὸς ὁ ὕπνος τὴν ἀγῆ,
μὰ τὴ Λαβρὴ χωρὶς βρακί.
5. Τοῦ σπῖτ' σὰ γαγεῖ, τσί γ-οἱ πουτ'τσοἰ καλὸ δὲ δλέπιν.
6. Ἄς μὴ λένη βουίβουδίνα,
τσο ἄς ψουφῶ τσο ἀποὺ τὴ βεῖνα.
7. Λίγου λίγου τοῦ λαδέλι
τσο εἶν' ἡ χρόνους πηγαδέλι.
8. Στραβὰ παγαίνεις κάβουρα, θὰ δῶ τὴ γαταδιά σου.
9. Σ' ἔχον χουνέρι κάβουρα
νὰ πουρπατεῖς στὰ κάρβουνα.
10. Καὶ κόρκορος ἐν λαχάνοις καὶ Σαοὺλ ἐν προφήταις.
Κι ἡ κοσκινὸν τὸν ἀντρα της μὲ τοὺς πρᾶματευτάδες.
11. Σ'όδιν τὰ νιά 1) σ'όδιν τσο οἱ βιλόνης,
σ'όδιν τσο οἱ μαθρατσ'οἱ μαζ'ὶ μὴ τσο ἀχιλώνης.
1) =σεῖονται τὰ ὑνιά.
12. Πλέβγιν τὰ μῆλα στοῦ γαλὸ, πλέβγιν τσο οἱ καβαλίνης.

13. Ἰχουλα 1) τσο ἡ πουρδὴ βρουδί, τσο τοῦ φατσοῖ μα-
γεῖρ'μα.
1) τουρκ. ἐπιφώνημα, κατὰ λέξη = δουλιὰ δηθεν. Δηλ. τώρα δά,
ἡ καλὲ τί λόγος, ἡ τάχατες κ.τ.τ.
14. Οἱ παπάδης εἶνη σὰ δὰ κάρ'να : τὰ πιάνις σβ'τὰ, μ'τζου-
ρώνησι, τὰ πιάνις ἀναμμένα, κάγισι.
15. Τοῦ παπᾶ τοῦ πιτραχίλι
πουταμὸς εἶνη τσο χύνει.
Λέγεται γιὰ τὰ πολλὰ, τὰ πάρα πολλὰ χρήματα (!) ποὺ παίρ-
νουν οἱ παπάδες μας.
16. Ὅποιους κάθητι μαργώνι
τσο ὅποιους πηλαεῖ μαζώνι.
17. Γι ἀληποῦ κατὸ χρουνοῦ, τ' ἀληπέλι κατὸ δέκα.
Ἡ παροιμία εἶναι πολὺ γνωστὴ καθὼς καὶ οἱ περιστάσεις ποὺ
τὴ μεταχειρίζομαστε. Θάναφέρουμε μονάχα τί λέει γι' αὐτὴ καὶ
πὼς τὴν ἐπεξηγεῖ ὁ λαὸς :

ΜΥΘΟΣ

Μιὰ νύχτα χιμουριάσσα ἔτυχε νὰ βοιθεῖ γι ἀληποῦ μὴ
τοῦ ἀληπέλι μαζ'ὶ πᾶ σ'εῖς Ἀγιάσσους τοῦ β'νό. Τοῦ κρυ-
γιώμα ἦσαν μεγάλου. Μέρους νὰ βαραδίσιν 1) δὲν εἶχαν, μό-
νου καθούσαν κάτου ἀπ' ἓνα δέδρου τσο τρέμαν. Ἄξαφνα
φάνιτσοἱ μιὰ φουτιὰ καρσοῖ στ'ν Ἀνατουλή.

— Ἄ, εἶπι γι ἀληποῦ, τὰ καταφέραμι, σουθήκαμι. Τώρα
θὰ ζισταθοῦμι!

— Τόσου μακρυγιά, τόσου ἀλίργα, λέγι τ' ἀληπέλι, ποῦνη
γ-ἡ φουτιὰ, τίληγια θὰ ζισταθοῦμι;

— Μ μ μ μ μ, λέγι γι ἀληποῦ, δὲ ξαίρ'ς σοῦ. Πέσι νὰ δεῖς
τί ὄμουρφα ποὺ εἶνη! Γιὰ δὲ γῶ, ζιστάθ'κα ἀπ' τῶνα τοῦ πλη-
βρὸ τσο γύρ'σα τσο τᾶλλου.

Τσοῖ πέσαν κουδά-κουδά.

— Ὄ χ χ χ χ! λέγι ἄξαφνα τ' ἀληπέλι, τσο πιτιότι πέδι
μέτρα μακρυγιά.

— Τί εἶνη, λέγι γι ἀληποῦ, τί ἔπαθις;

— Νά, ἀπ' τ' φουτιὰ ποῦνη στ'ν Ἀνατουλή τσο πυρουνώ-
μτσι, πέταξι μιὰν ἀσπέθα τσο ἔκαφι τοῦ πουδίρι μ'... Ὄχ
σὰ βουνῶ!... ὄχ σὰ βουνῶ!..

Χαμουγλώντας τότε γι ἀληποῦ τσο καμαρώνουδας γὰ τ'
ξυπνάδα τ' μουροῦ τς, λέγιν πους εἶπι τ' βαρομία!

Γι ἀληποῦ κατὸ χροουνοῦ, τ' ἀληπέλλι κατὸ δέ και

1) = νὰ προφυλαχτοῦν, νὰ περάσουν ἀσφαλισμένοι, νὰ καταφύγουν.

18. Τὰ κ'στᾶς 1) πληρώνεις,
τὰ τσίρνᾶς χάνεις.

1) = χροαστᾶς

19. Τὸ δικό σου τὸ κακὸ
κάνει μένα γνωστικό.

Ἡ λέξη κακὸ σημαίνει ἐδῶ: πάθημα, δυστύχημα, κι ἀκόμα και τὴν ἀνοησία τοῦ ἄλλου, ἀπὸ τὴν ὁποία προήλθε τὸ κακὸ και ποὺ ὅταν τὴν ἔχει κανεὶς ὑπόψη του, φρονιματίζεται.

20. Ψώρα ἦρετι στὴ γιτουριά σ',
φουρουβότανου νὰ ζ'τᾶς.

21. Γιὰ μικρὸς-μικρὸς παρρέψου,
γιὰ μικρὸς καλουγηρέψου.

22. Κατὸ ξ'λιές σὶ ξένου κώλου δὲν εἶνη τίπουτα.

23. Παραριζ'ιμὸ καράβ' σὶ καλὸ λιμένα.

(Σημ. Α. Φ. — Τὸ δεύτερο μέρος ἀκούγεται κι ἔτσι: σ' ἀγαθὸ λιμώνα.)

24. Ἡ ζούλια νάδαυ κόλλα,
οὔλου δοῦ γόσμου κόλλα.

25. Γι ἀρριβώνα τσί τοῦ τσ'κάλι
θέλλι ἀνάγασ'η μγάλλι.

Τσ'κάλι = τσουκάλι — τὰ γνωστὰ πῆλινα ἀγγεῖα, ποὺ μαγειρεῖουν μέσα οἱ χωρικοὶ τὰ ὄσπρια. Ὅπως λοιπὸν τὸ τσουκάλι γιὰ νὰ βράσει, πρέπει νὰ ἐξαναγιασθεῖ γι αὐτὸ, δηλ. ἀπαιτεῖται διαρκὴ ἐπίβλεψη και προσοχή, ἔτσι και κείνοι πῶχου κόρη ἢ ἀδελφὴ ἢ ἀνιψιά, πρέπει ὅλο νὰ ἐπιμένουν και νὰ ἐνεργοῦν, ἀν θέλουν νὰ τὶς παντρέψουν.

26. Γι ὄρθα σκαλίζουδας βγάζ' τὰ μάτια τς

27. Ἡ πῆττα π' θὰ μὲ φράνι ἀπ' δοῦ φούρνου φαίνητι.

28. Μὲ δοῦ μγαλήτιρου σ' σκόρδα μὴ χ'τέβγεις. (=φυτεῖεις)

29. Τσί γι ἀγιοὶ φουβέρα θέλην.

Κι αὐτὴ ἡ παροιμία εἶναι πολὺ γνωστὴ. Θάναφέρουμε και πάλι τί λέει ὁ λαὸς γι' αὐτὴ.

ΜΥΘΟΣ

Μιὰ φουρὰ ἕνας τσ'ουβάνις ποὺ εἶχε χρόνια πουλλὰ νὰ πᾶ στ'ν ἀκκλησ'ιά, πιρνώδας μὲ τὰ πρόβατα τ' ἀπ' ὄξου ἀπ' ἕνα ξουκλήσ' :

— Βρέ, εἶπι μὲς δοῦ νοῦ τ', τί κάνου γώ; Γιατί μαθὲ παρέρριξα ὡς τόσου τ' θρησκεία μ'; Τί ψ'ἦ θὰ παραδώσου, σὰ βιδάνου! Νά π' ταίριασι τώρα τσί πέρασα ἀπ' ἔδιου, νὰ πάγου μέσα νὰ προυνσ'νήσου, νὰ μὲ σ'χουρέσ' ἢ Θιὸς γιὰ ὅσις βρουμουδ'λιές ἔχου καμουμένης.

Ἡβη μὲς στοῦ ξουκλήσ', προυνσ'ύνισι, ἀνησπᾶσ' τσί d'ν εἰκόνα τ' ἀγιοῦ, ταπὲ πῆρι τοῦ ραβδί τ' τσί βροῦ νὰ βγεῖ ὄξου, τῶβαλη πὰ στις νόμ' τ', σὰ π' συνηθίζιν οἱ τσ'ουβανοί, ἦπλουσι τὰ χέρια τ' πὰ στοῦ ραβδί τσί γύριφι νὰ βγεῖ τ' βόρτα. Ἐμ τίληγια νὰ βγεῖ, σὰ βοῦχι ἀπλουμένα τὰ χέρια τ' πὰ στοῦ ραβδί; Ἄδεις λοιπὸν νὰ σκιφτεῖ νὰ κιτιβάσ' τοῦ ραβδί, γιὰ νὰ βουρέσ' νὰ βγεῖ, τοῦν πέρασι γι ἰδέα ποῦς γι ἄγιους, ἐξαιτίας ἀπ' τς πουλλές τς ἀμαρτίς πῶχι, δὲ δοῦν ἀφίνι νὰ παγαίνι. Νόμ'σι ποῦς τ' ἔστ'σι παγίδα τσί δοῦν πᾶσι. Τὰ χρεγιασ' τσί. Στινουχουρέθ' τσί πουλύ. Ἡ μούρ' τ' κουτσ'ίνισι. Γι ἴδρους ἔτριχι κ'τσ'ᾶ-κ'τσ'ᾶ 1) ἀπ' τοῦ πρόσουπου τ'. Τσί δός του τσί γούδα 2); χουρις νὰ βουρεῖ νὰ βγεῖ. Ἄξαφνα τ' ἦρετι μιὰ ἰδέα: Κατιβάζ' τοῦ ραβδί τ', γυρίζ' πίσου, στέτσ'ιτι βρουστὰ στοῦν ἄγιου τσί βλέπουδας τουν μὲς στὰ μάτια:

— Βρέ παλιάθριπι, τ' λέγι, γὼ ἦρετα τσί σὶ πρόσπισα, ἦρετα τσί σὶ προυνσ'ύνισα, τσί σ'ὺ μ' βαστᾶς ἀκόμα κακία; Διμέκ 3) 'νοῦς λουγιού μὲ μᾶς εἶστι τσί σ'εἶς γι ἀγιοὶ: καραζλῆδης! 4) Νά λοιπὸν, σὰν εἶμιστι 'νοῦς λουγιού...

Τσί λέγουδας ἔφρα, δός του τσί χτύπα d'ν εἰκόνα τ' ἀγιοῦ μὲ τοῦ ραβδί, ἴσ'αμ' ποὺ ἔκανε χίλια κουμμάτια τσί d'ν εἰκόνα τσί τοῦ ραβδί.

Σὰν ἦβγι ὄξου ἀπ' τοῦ ξουκλήσ', ἀδεις νὰ σκιφτεῖ ποῦς ἦβγι λέφτρια, γιατί δὲν ἰβάστα τοῦ ραβδί νὰ τοῦν βουδίζ' ὅπως προυντήτρια, νόμ'σι ποῦς γι ἄγιους δοῦν φουβήθ'τσί, τσί εἶπι τ' βαροιμία: Τσ'ι γι ἀγιοὶ φουβέρα θέλην.

1) κουκιά—κουκιά. 2) σκουντουσε, ἔσπρωχνε. 3) τούρκικο. (ἀπαρέμφατο: λέγειν, νὰ ποῦμε). Στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα χρησιμοποιεῖται ὡς συλλογιστικὸ: δηλαδή, ὥστε. 4) τούρκικη λέξη: μνησίκαιοι, ἐκδικητικοί.

30. Καὶ τὰ λόγια τῶν πολλῶν
κάνουν τὸν ἄνθρωπο λολό.
31. Γιὰ παπᾶς παπᾶς,
γιὰ ζιβγᾶς ζιβγᾶς.
32. Ξένα λόγια ἄκ'γι, τσ' ἀπ' τὴ β'λή-σ' μὴ βγαίνεις.
33. Δύσκουλου εἶνη νὰ γενεῖ
χοίρου μαλλὶ μετάξι
καὶ τοῦ χωριάτη τὸ παιδί
μὲ γνώση καὶ μὲ τάξη.
34. Τὰ μὴ σὶ μέλει μὴ ρουτᾶς, σὰ θέλεις νὰ μὴ βάθεις.
35. Ποὺ πουνεῖ, γαδουρνά φουνάζ'
36. Σὰ λέγεις ὅ,τ' θέλεις,
ἀκοῦς ὅ,τ' δὲ θέλεις.
37. Φτᾶς σ'απίνου, φτᾶς δοῦ Θιό.
Φτᾶς σ'ακίτου, φτᾶς τὰ γένια σ'.
- Λέγεται μπροστά σὲ δῖλημα καὶ σὲ στιγμὲς ἀμηχανίας.
38. Δέ οὔγια τσ'ι πάρ' πανί,
δέ μάννα τσ'ι πάρι κόρ'.

Ἐκ τῆς λαογραφικῆς συλλογῆς
τοῦ ΠΕΛΙΣ ΑΒΕΤ

ΣΗΜ.—Γιὰ τὴ γραφὴ καὶ τὴν προφορὰ τῶν λαογραφικῶν κομματιῶν ποὺ δημοσιεύουμε ὁ ἀναγνώστης πρέπει νάχει πάντα ὑπόψη τοῦ τῶ παραμῦθι ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ 2ο φυλλάδιο καὶ ὅ,τι σημειώσαμε σχετικὰ ἐκεῖ-πέρα. Ἐδῶ, γιὰ περισσότερη ἀπλοποίηση, γράφουμε παντοῦ τοὺς φθόγγους b, d, g μὲ τὰ λατινικὰ στοιχεία, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ δασύ σ, ζ, ξ, ψ καὶ τσ, τζ, τὰ δηλώνουμε παντοῦ μὲ μιὰ δασεῖα πλάϊ. (σ', ζ', τσ' κ.τ.λ.)

Γιὰ νὰ βοηθήσουμε περισσότερο τὸν ἀναγνώστη, σημειώνουμε καὶ ἐδῶ ὅτι ἡ συλλαβὴ ν η ἢ λ η στὶς λέξεις: ἀνηβαίνεις, πανηρόκουλας, (3), λένη (6), βιλόνης, ἀχιλώνης (11), τίληγια, πληβρό, ἀληπού (μῦθος 1ος), θέλην (29), ἀνησπᾶσ'τ'ι (μῦθος 2ος), καὶ σὲ ἄλλες ἀνάλογες, πρέπει νὰ προφέρεται ἀδρά, ὅπως καὶ τὸ ν ε ἢ λ ε ἀπὸ τὰ ὁποῖα προήλθαν. Πρὸβλ. φυλλ. 2ο, σελ. 79, ὑποσημ. 2. — Λ.Φ.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

ΗΛΙΑ ΒΕΝΕΖΗ: Ο ΜΑΝΩΛΗΣ ΛΕΚΑΣ ΚΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ. — (Κριτική ἀνάλυση).

Ὁ Μανώλης ὁ Λέκας, ἕνας ἄντρας πᾶνου ἀπὸ 50 χρονῶ, μὲ μαλλιὰ ξανθὰ ἀκόμα, ὅπως σὰ νιάτα, ἀσπρισμένα μονάχα λίγο σὰ τσουλούφια, εἶν' ἕνας παλιὸς Ἀἰβαλιώτης κουντραμπατζῆς. «Ὅταν δὲν εἶναι πιωμένος, τῶχει σὲ ντροπὴ τοῦ νὰ κουνβεντιάξει σοβαρὰ μὲ τὴ γυναῖκα τοῦ γιὰ ὅ,τι τοὺς τρέχει. Δὲν παίρνουν στήν Ἀγιά-Τριάδα γνώμη ἀπὸ μιὰ γυναῖκα». Κι ὅταν πάλι πρόκειται νὰ συμφωνήσει μὲ τὴ γνώμη της, πρέπει νὰ τὴ δείρει πρῶτα. Αὐτό, ὅσο κι ἂν τοῦ φαίνεται φυσικὸ καὶ συνηθισμένο, κι ὅσο κι ἂν τὸ δέχεται καρτερικὰ ἢ γυναῖκα τοῦ, ὅπως ὅλες τῆς σειρᾶς της, τοῦ γέννησε κάποτες ἐσωρικὲς, ἠθικὲς ἀνησυχίες, ἕνα ὀλόκληρο ψυχολογικὸ πρόβλημα ποὺ τὸν βασάνιζε, μὰ ὅταν ἐρχόταν ἐκεῖνη ἢ φριχτὴ ὥρα ποὺ ἡ φούρα τὸν ἐπνιγε, δὲ μπορούσε νὰ βασταχτεῖ. Κι αὐτὸ τοῦ γέννοῦσε σὰ σκοτεινὰ τὴν ἀμφιβολία γιὰ τὴν εὐθύνη τοῦ. Μὰ πάλι δὲν κατ' ἀλάβαινε.

Ἔχει τρεῖς παιδιά, τρεῖς γιός. Ὁ μεγάλος, ὁ Ἀριστείδης, ἡ ἁμαρτία τοῦ σπιτιοῦ, εἶναι ἐπιληπτικὸς καὶ μὲ μυαλὸ σακατεμένο. Τὸ σακάτεψε ὁ πατέρας τοῦ ὁ ἴδιος, ἕνα βράδυ, μεθυσιμένος, ποὺ τὸν χτύπησε μ' ἕνα σίδερο στὸ κεφάλι. Ὁ δεύτερος, ὁ Ἀντριᾶς, πήγε στὸ ποδάρι τοῦ πατέρα τοῦ κουντραμπατζῆς, ὅταν αὐτὸς τραβήχτηκε πιὰ. Καὶ τώρα θέλει νὰ στείλει καὶ τὸ μικρὸ, τὸ Χρηστο. Νταντέλλες θὰ κάθεται νὰ μπλέκει; Μὰ ἡ γυναῖκα τοῦ ἀντιστέκεται μὲ ὅλες της τις δυνάμεις. Ὁ Μανώλης μαλάζεται, κλονίζεται, στὸ βάθος αὐτὸ θέλει καὶ κείνος, ἀπάνου στὸ μικρὸ τοῦ τὸ γιὸ, στὸ δροσερὸ, ὀλοζῶντανο βλαστάρι τοῦ, συγκεντρώνεται ὅλη ἡ τρυφερότητα φανερά τῆς μάνας τοῦ καὶ μυστικὰ, σκοτεινὰ τοῦ πατέρα, στὸ βάθος στὸ παιδί αὐτὸ θέλει νὰ δεῖ τὸ ξεκούρασμα καὶ τὸ δικό του καὶ ὄλων τῶν ἀνθρώπων τοῦ σπιτιοῦ τοῦ ἀπ' τὴ σκληρὴ τους τὴ ζωὴ, μὰ στὸ Ἀἰβαλή ἢ ἀντρίκια ἠθικὴ δὲν ἐπιτρέπει τρυφερότητες, ἀγάπες, ψυχικὰ λυγίσματα. Ἡ ἀνώτατη ἀρετὴ, τὸ ἰδανικὸ «ἀγωγῆς» σ' ἕναν ἄντρα εἶναι ἡ παληκαριά καὶ ἡ ἀφοβὴ πάλι μὲ τὸν κίνδυνο. Φοβάται μὴν τὸν ποῦν δειλό, μὴν ποῦν πὼς φοβάται. Γι' αὐτὸ «πρέπει» νὰ δείρει τὴ γυναῖκα τοῦ (σελ. 16). Γιατί; Ἐκ τῆς δικῆς τοῦ ἐσωτερικῆς ἀνάγκης, γιὰ νὰ ξεσπάσει; Γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ μπροστὰ σὰ μάτια τῶν ἄλλων; Αὐτὸ δὲ φωτίζεται καλά. Μὰ ἴσως εἶναι καὶ τὰ δύο. Εἶναι ἕνα συναίσθημα σύνθετο. Ἡ μιὰ αἰτία γεννᾷ τὴν ἄλλη.

Ἡ δεύτερη μεγαλύτερη τραγωδία μὲς στὸ σπίτι εἶναι ὁ σακάτης ὁ γιός, ὁ μεγάλος. «Ἄντραρος ὡς ἐκεῖ πᾶνου, ἕνα ἄγαρμπο κορμὶ

σά φουσκωμένο... Μόλοντοῦτο ἡ κεφάλαια του εἶναι ἔτσι μεγάλη καὶ ἀνοικονόμητη, πού ὅλο τοῦτο τὸ μπουκωμένο ἀπὸ πάχος κορμί φαίνεται σὰν ἓνα ψιλὸ καλαμάκι πού τελειώνει σὲ μιὰ χοντρή ρίζα, κ.τ.λ.» Γιὰ ὅλους εἶναι βάρος καὶ ἀγωνία μὲς στὸ σπῆτι καὶ ὅλοι παρακαλοῦνε νὰ λείψει, ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του, οἱ ἄνδρες μὲ πικρία, θυμὸ καὶ καταφρόνια, ἡ γυναῖκα μὲ συμπόνια καὶ μὲ συντριβὴ παρακαλεῖ τίς νύχτες τῆς ἀγρύπνιας τὸ Θεὸ νὰ τὸ λυπηθεῖ καὶ νὰ τὸ πάρει νὰ συχάσει τὸ ζωντόνεκρο αὐτὸ πλάσμα πού τυραννιέται ἄδικο καὶ κάνει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ βασανίζονται.

Τὸ περιστατικὸ, τὸ σκεῖνο αὐτὸ μὲς στὸ διήγημα εἶναι ἀληθινὰ Ντοστογιεφσκὸ. Περισσότερα ὅμως γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ, γιὰ τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ τοῦ ἀρρώστου δὲ μᾶς λέει ὁ συγγραφέας, πού κρατᾷ ἀπέναντί του καὶ αὐτὸς μιὰ στάση πικρὴ καὶ χλευαστικὴ, ὅπως ἄλλωστε εἰρωνεύεται καὶ σαρκάζει σχεδὸν ὅλα του τὰ τραγικὰ ἀντικείμενα, ἀπὸ μιὰ διάθεση σκεπτικιστικῆς, πεσσιμιστικῆς; ἢ καὶ ἀπὸ αἰσθητικῆς, αἰσθητικῆς. (Μὰ γι' αὐτὸ θὰ μιλήσουμε ἀργότερα.) Κι ἐκεῖ πού περιγράφει τὴν παθολογικὴν κατάστασιν τοῦ μυαλοῦ του, μᾶς δίνει μιὰ περιγραφὴ μεταφορικὴ, δηλ. φιλολογικὴ (ἓνα κρῦο φύσημα κ.τ.λ.), ἐνῶ ἔμελλε θὰ τὴν θέλαμε μᾶλλον ἀντικειμενικὴ. Δὲν ἐννοοῦμε τόσο ἀνάπτυξη ἐσωτερικῆς (αὐτὸ δὲν εἶναι πάντα καλὸ στὴν τέχνη), ὅσο στὰ ἔξωτερικὰ φανερώματά της. (πρέπει τὰ πράγματα νὰ μιλοῦν μόνον τους.) Στὴν ἐποχὴ μας καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν κεφαλαιώδη θέσιν πού πήραν οἱ ψυχοπαθολογικοὶ τύποι μὲς στὴ λογοτεχνία ὡς ἓνα βασικὸ ἀντίκρουσμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς μοίρας, ἡ ἀνήσυχη ψυχολογικὴ περιέργειά μας δὲ μπορεῖ πιά νὰ χορτάσει μὲ ἀπλὲς μεταφορὰς.

Ἦταν καθαρὴ Δευτέρα. Ὁ Μανώλης καθόταν μὲ παρέα σ' ἓνα τραπέζι ἀπ' ἔξω ἀπὸ μιὰ ταβέρνα στὴν Ἀγιά - Τριάδα, ὅπου τέττα μέρα χαλοῦσε ὁ κόσμος. Ἄξαφνα ἔρχεται ὁ Σελᾶς, ὁ Παναγιῆ - Τσαούς, ἓνας ἐπίσημος σπιτοῦνος τῶν Τούρκων γιὰ τοὺς φηγὸστρατοὺς ρωμοῦς, καὶ πάει καὶ καθίζει στὸ τραπέζι τοῦ Μανώλη. Σὲ μιὰ στιγμή πού ὁ Μανώλης ἐνδιαφερόταν γιὰ τὸν πετροπόλεμο πού θὰ γινόταν ἀπομεσήμερο καὶ τοῦ ζητοῦσε πληροφορίες ἀπ' τὸν πέρα μαχαλά, ὁ Σελᾶς τοῦ σκάει μὲ τρόπο πὸς ἀπὸ αἴθριο καλοῦν προΐμα τὴ νέα ἡλικία, δηλ. τὴν ἡλικία τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Μανώλης ἀνησυχῆσε, μὰ ὁ Σελᾶς μ' ἓνα χαμόγελο πονηρὸ καὶ πρόστυχο τοῦ ἔδωσε θάρρος. Ἐπειτα ὁ Σελᾶς παρατηρεῖ πὸς δὲν ἔγινε φέτος ἡ ἀρκούδα. Τοῦ λένε πὸς ἀρρώστησε ἡ Καμπέσα, ἓνας ζουρλὸς πού τὴν ἔκανε πίντα, καὶ τότε αὐτὸς προτείνει πὰ πάρουν τὸν Ἀριστείδη, πού κοιτόταν λίγο πιρύτερα καὶ χάζεψε. Τέτιο θάρρος ἦταν ἀναπάντεχο, μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ πατέρα του, πού τὸν σέβουσαν ὅλο τ' Αἰβαλί. Μὰ ὁ Σελᾶς ἤξαιρε πὸς εἶχε διαγκωμένο τὸ Μανώλη καὶ ἐπέμενε προεξοφλώντας καὶ τὴ γνώμη του, ἔτσι γιὰ νὰ κάνει ζέφυκι. Ὁ Μανώλης ἔβλεπε χάμου. Ντύσαν τὸν Ἀριστείδη μὲ τίς

προβιές. Ὅταν μπόραλε ἡ ἀρκούδα στὸ πεζοδρόμι, ὅλος ὁ κόσμος δέλιωσε στὴν ἀρχή, μὰ ὕστερα ἔβγαλε μιὰ κρυνγὴ ἀπὸ χαρὰ. Μονάχα στὴν παρέα τοῦ Μανώλη τρεῖς νομάτοι δὲ γελούσαν. Ὁ Σελᾶς ξεκαρδιζόταν. Ἡ ἀρκούδα χόρευε. Ἄξαφνα ὁ Λέκας σηκώνεται κατακόκκινος καὶ κοντεύει τὴν ἀρκούδα. Τὰ χεῖλια του τρέμουν... Ὁ Μανώλης δεμένος ἀπέναντι τοῦ Σελᾶ γιὰ χατήρι τοῦ ἀγαπημένου παιδιοῦ του, τοῦ Χριστοῦ, ἀναγκάζεται νὰ δεχθεῖ τὴν πρότασιν του καὶ νὰ λουπάσει. Μὰ ὅσο πήγαινε, ἡ προσβολὴ τὸν ἔπνιγε. Σηκώνεται ἀπάνου. Πρέπει κάποιον νὰ χτυπήσει, νὰ ἐκδικηθεῖ, νὰ ξεφριμακώσει. Ὅλα ἀνεκατόνουνται μὲς στὸ νοῦ του, ὁ Σελᾶς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Χρῆστος. Τὸ Σελᾶ δὲ μπορεῖ νὰ τὸν χτυπήσει μὰ ἡ ὀργή του εἶναι ἀβάσταχτη καὶ τρελλή... Χύνεται μιὰ ὄξω καὶ τραβᾷ μιὰ μαχαιριά στὰ πσινα ἐνὸς ἀλόγου, πού στεκόταν ἐκεῖ. Ὅλοι σάστισαν. Ὁ Μανώλης εἶναι ἔξω φρενῶν. Μὰ δὲν εἶναι μονάχα ἡ ἀναγκασμένη προσβολὴ πού τὸν πνίγει, εἶναι ἀκόμα ἡ ντροπὴ καὶ τὸ φαρμάκι γιὰ μιὰ τέττα κατάρρα μὲς στὸ σπῆτι του. Οἱ σκοτεινὲς δυνάμεις ξυπνοῦν μέσα του. Δὲ ξαίρει μὲ ποιὸν νὰ τὰ βάλει. Ἀρπᾷ ἀπ' τὰ χέρια τοῦ Σελᾶ τὸ καμτσὶ καὶ ἀρχίζει νὰ χτυπᾷ ἀλύπητα τὴν ἀρκούδα, τὸν Ἀριστείδη, τὸ γιό του... Τὸν πήραν ἀπ' τὰ χέρια του, Ξαναδίνει τὸ καμτσὶ στὸ Σελᾶ. Λάφαζε. Σηκώνει τὸ ποτήρι του.

— Γεῖά σου, κολλήγα Παναγιῆ - Τσαούς! Βλέπεις, γιὰ τὸ χατήρι σου διασκεδάζουμε ὅλοι!

Ὁ αὐτοσαρκασμὸς εἶναι τραγικὸς καὶ παγωμένος.

Ὁ Σελᾶς ἔκανε νὰ γελᾷ, μὰ τὸ γέλιο του πάγωσε στὸ στόμα του. Ἐκαναν νὰ τρακάρουν μὲ τὰ ποτήρια τους. Ὁ Μαν. ἀφίνει μὲ τρόπο νὰ χτυπήσει ὁ πάτος τοῦ ποτηριοῦ του τὰ χεῖλια τοῦ ποτηριοῦ τοῦ Σελᾶ. Ἦταν ἡ μεγαλύτερη βρισιὰ. Ὁ Σελᾶς καμώθηκε πὸς δὲν πρόσεξε. Ἦταν. — Ὁ Λέκας οὐσιαστικὰ εἶχε ἐκδικηθεῖ

Ἐπέμεινα περισσότερο στὴν ἀνάλυση αὐτῆς τῆς σκηνῆς, γιὰτι μού φαίνεται πὸς εἶναι ἡ πιὸ δυνατὴ καὶ ἡ πιὸ ἀληθινὴ ψυχολογικὰ μέσα σ' ὅλο τὸ διήγημα.

Ἐπειτα ἔρχεται ἡ λύση, πού δὲν ἔχει ὅμως ἄμεση σχέση μὲ τὰ προηγούμενα, δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα καμμιᾶς πάλης καὶ δὲν ἔχει τὰ αἰτία της μέσα στὰ οἰκογενειακὰ δράματα τοῦ Λέκα, μὰ λύση πού ἔρχεται ἀπέξω, τυχαῖα, ἐπεισοδιακὰ, γιὰ νὰ μεγαλώσει πιὸ πολὺ τὴ δυστυχία αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ, νὰ τὸ πλακώσει μὲ μιὰ καινούργια βαρύτερη συμφορὰ, καὶ ἔρχεται ἔτσι τυφλὰ καὶ σκοτεινὰ, σὰν τίς δυνάμεις τῆς φύσης καὶ σὰν τίς δυνάμεις πού δροῦν μέσα στὸ διήγημα, καὶ ἀκόμα σὰν εἰρωνία γιὰ τὰ σπουδαῖα ξυλοδαρσίματα καὶ τὰ σχετικὰ ψυχολογικὰ προβλήματα τους, καθὼς καὶ γιὰ τὰ παρακάλια τους νὰ λείψει ὁ Ἀριστείδης. — Στὸν πετροπόλεμο πού ἔγινε τ' ἀπομεσήμερο, σκοτώνεται ὁ γιὸς τοῦ Λέκα, ὁ Χρῆστος. Τὸ ἀθῶο

κι ολόδροσο βλαστάρι, πού τὸ παράσπρωχναν κι αὐτὸ τὰ αἵματα τῆς ράτσας του στὴν ἀμάχη, ἔπεσε θῦμα στὰ ἄγρια καὶ πρωτογενῆ μίση καὶ στ' ἀδάμαστα καὶ τυφλὰ πάθη αὐτοῦ τοῦ λαοῦ τῶν κουντραμπατζήδων καὶ κουπούκηδων, πού παλεύουν κι ἀλληλοσκοτίζουν χωρὶς λόγο, ἔτσι μονάχα ἀπὸ σκοτεινές, πρωτόγονες φιλοτιμίες καὶ βάρβαρους πόθους ὑπεροχῆς. Κι ὁμως οὔτε ἡ φύσις αὐτῆ δὲν ἄλλαξε τίποτα, οὔτε ὁ πόνος αὐτὸς δὲν ἐκλόνησε καμιὰ ψυχὴ. — Ὁ Μανώλης, ἀφοῦ πασπάτεψε μὲ τὸ χέρι του τὴν πληγὴ καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ σκοτομένου παιδιοῦ του πού κοιτόταν λιάδι πὰ στὸν ντουσεμὲ ἀπέξ' ἀπ' τὸ σπίτι του, τραβήχτηκε σὲ μιὰν ἄκρη καὶ κάθισε σ' ἓνα πεζούλι. "Ἄνοιξε τὴ σακκούλα του καὶ τύλιξε ἓνα τσιγάρο. (τί κουράγιο!) "Ἐβγαλε τὴν πίπα του ἀπὸ γιούσουρο, τὸ δῶρο τοῦ Ἀριστείδη. Τὴ στριφογύριζε στὰ χέρια του σὰν ἀφαιρεμένο. "Ὑστερα... τὴν κοίταξε, τὴ ζούλιξε καὶ τὴν πέταξε μὲ δύναμη. (Δηλ. γιατί νὰ μὴ σκοτωθεῖ ὁ Ἀριστείδης.) Ἡ πίπα κατακλίση στὸ αὐλάκι καὶ σταμάτησε σὲ μιὰ μικρὴ κουβάρια λάσπες καὶ κλαδιά (Αὐτὸ ἦταν ὄλο. Ἐδῶ, βλέπετε, οἱ ψυχές εἶναι πολὺ σκληρές. Βρισκόμαστε ἀκόμα πολὺ χαμηλά στὸ βυθό, στὸ κράτος τοῦ σκοταδιοῦ. Μὰ ἄραγε εἶναι ἀλήθεια;)

Αὐτὸ εἶναι τὸ διήγημα, δυνατὸ, δραματικὸ, παραστατικὸ, ολοζώντανο, πού σὲ κρατᾷ αἰχμαλωτισμένο ὡς πού τὸ διαβάξεις. Πάνου ἀπ' αὐτὸ περνᾷ μιὰ πνοὴ σέρτικη, σκληρὴ καὶ τραγικὴ, κι ἔχει ὄλο μιὰ κίνηση αὐστηρὴ καὶ ἀντρώια. Χωρὶς ἄλλο ἀναπνέουμε. Ὁ συγγραφέας ἀγγίζει μεγάλες γραμμές. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁμως, ἐμένα τοῦλάχιστο μου ἀφίνει μιὰ σπιτάδα κι ἓναν ἄλυτο κόμπο. Πρέπει νὰ ἐξηγηθῶ. Ἄς μου συγχωρηθεῖ κάποιος πλατυασμός. Θέλω νὰ εἶμαι σαφῆς καὶ συγκεκριμένος γιὰ νὰ γίνω ἀντιληπτός καὶ γιὰ νὰ μπορέσω νὰ αἰτιολογήσω τίς σκεψεις μου. Μὲ ἔργα σὰν τοῦ κ. Βενέζη δὲν ξοφλᾷ κανεὶς μὲ λίγα συμβατικά λόγια. Εἶναι ἀπὸ τὰ ἔργα ἐκεῖνα πού ἀγγίζουν τὰ βαθύτερα προβλήματα τῆς τέχνης.

Οἱ κουντραμπατζήδες στὰ τουρκοκρατούμενα μέρη μας ἦταν μιὰ τάξη ρομιῶν παληκαράδων, πού δημιουργήθηκε κι ἄνθισε κάτου ἀπὸ τίς ἰδιαιτέρες συνθήκες τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς τῶν Τούρκων. Χωρὶς ἄλλο, μὲ τὴ μακρόχρονη συμβίωση, θὰ δέχτηκαν καὶ τὴν ἠθικὴ ἐπίδραση ἀπὸ τὴν ἀνάλογη μὲ τὴ δική τους κοινωνικὴ τάξη τῶν Τούρκων. Εἶναι μιὰ τάξη ἀνθρώπων ἀνυπόταχτων καὶ ἥρωϊκῶν πού θέλουν νὰ ζοῦν καὶ νὰ ἐπιβάλλονται μὲ τὴν παληκαριά τους, ἔστω κι ἂν πρόκειται γι' αὐτὸ νὰ παίξουν τὴ ζωὴ τους. Αὐτὸς εἶναι γι' αὐτοὺς ὁ ἀνώτατος νόμος. Δὲ μποροῦσαν αὐτοὶ νὰ δουλεύουν σὰν τοὺς ἄλλους κοινούς ἀνθρώπους. Ἐπρεπε νὰ ζοῦνε μ' ἐπιχειρήσεις πού νὰ τοὺς δίνουν μαζωμένα κέρδη, ἔστω κι ἐπικίνδυνες, πολεμικές, πάντα ἀντάξιες μὲ τὴν παληκαριά τους.

Τὰ κουντραμπάτα. Μὰ γι' αὐτὰ χρειάζονται καὶ κόποι καὶ ἱκανότητες παληκαρίες. Ἐπρεπε νὰ ξαίρουν νὰ πολεμοῦν στὴ στεριά καὶ νὰρμενίζουν στὴ θάλασσα, νὰ κυβερνοῦν ἀκόμα οἱ ἴδιοι τὰ καΐκια. (Ὁ Στελλάρας μὲς στὸ διήγημα.) Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε γι' αὐτοὺς ὅτι βρίσκονται στὴν ἠρωϊκὴ βαθμίδα τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξής τους.

Ὁ Τάκιτος στὴ Germania, τὴν περίφημη μονογραφία του γιὰ τοὺς Γερμανοὺς τῆς ἐποχῆς του, λέει κάπου: «Τὸ Γερμανὸ δὲν τὸν πείθεις τόσο εὐκολὰ νὰ καλλιεργεῖ τὴ γῆ καὶ νὰ περιμένει τὰ εἰσοδήματα τῆς χρονιάς, ὅσο νὰ προκαλεῖ τὸν ὄχτρο καὶ νὰ χτυπιέται μαζί του. Τοῦ φαίνεται τεμπελιά καὶ δειλία ἀκόμα νὰ βγάζει μὲ τὸν ἰδρωτᾶ, ὅτι θὰ μπορούσε νὰ κερδίσει μὲ τὸ αἷμα. — Ὅταν δὲν πᾶνε στὸν πόλεμο, περνοῦν πολὺν καιρὸ στὸ κυνήγι, μὰ ἀκόμα περισσότερο στὸ γλυκὸ καθησιό, μὴν κοιτάζοντας ἄλλο τίποτα, παρὰ μονάχα φαί, πιωτὸ καὶ κοιμητιό. Ἰσα-ἴσα οἱ πιὸ γενναῖοι πολεμιστὰδες δὲν κάνουν καμιὰ δουλιὰ τὴν φροντίδα γιὰ τὸ σπίτι, γιὰ τὸ κοπάδι καὶ γιὰ τὸ χωράφι τὴν ἔχουν οἱ γυναῖκες, οἱ γέροι καὶ οἱ πιὸ ἀδύνατοι μὲς στὴ φεμίλια ἐκεῖνοι κοιτῶνται πᾶνου σ' ἀρκουδοπροβιές: ἀράξενη ἀντίφαση τῆς φύσης, ὁ ἴδιος ἄνθρωπος νάγαπᾷ τόσο πολὺ τὸ καθησιό καὶ νὰ μισεῖ τὴν ἡσυχία.» Ἄν καὶ οἱ ἀναλογίες εἶναι τόσο διαφορετικές, ὥστόσο αὐτὴ ἡ σύγκριση ἔρχεται ἐπίμονα στὸ μυαλό μου.

Ἡ παληκαριά ὁμως αὐτῆ τῶν κουντραμπατζήδων δὲν ἦταν μόνο ἐξωτερικὴ καὶ βάρβαρη, τοὺς ἔδινε καὶ ἠθικὰ προτερήματα. Ἦταν φιλότιμοι, κουβαρντὰδες, αὐστηροὶ στὰ λόγια τους καὶ στὸ φέροισμό τους, κι ἂν καὶ σκληροὶ, τραχοὶ καὶ πολλὲς φορὲς ἄγριοι, ἦταν ὁμως μαζί καὶ μεγαλόψυχοι—τοῦλάχιστο στίς καλύτερές τους περιπτώσεις—σέβονταν τὴν παληκαριά τοῦ ἄλλουνοῦ, ὄχι ὁμως τὴ χτηνώδικη κι ἀνήθικη, καὶ δὲν καταδέχονταν νὰ κάνουν προστυχιές. Σὲ ἄλλες ἐποχές καὶ σὲ ἄλλες κοινωνικὲς συνθήκες θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ ἐξελιχτοῦν σὲ ἱππότες. Ἡ ζωὴ τους, τὸ στοιχεῖο τους εἶναι ἡ παληκαριά καὶ ἡ περιπέτεια.

Ὁ Μανώλης ὁ Λέκας εἶναι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς κουντραμπατζήδες. Μὰ ὥστόσο δὲν εἶναι ὁ κοινός, ὁ κανονικὸς ἀντιπροσωπευτικὸς τους τύπος. Ἄν τὸν καλοπροσέξει κανεὶς μὲς στὸ διήγημα, φαίνεται ἓνας ἄνθρωπος ἀνόμαλος, σχεδὸν νοσηρός, ἓνας παληκαρᾶς τῆς παρακμῆς. Γιατί, ἂν τὸ ὑβριστικὸ φτύσιμο στὸ πρόσωπο τοῦ ἀρρώστου παιδιοῦ του, ἔστω καὶ σὲ στιγμὴ παραφορᾶς, δὲν εἶναι ἐκδήλωση διεστραμμένη κι ἔκφυλη, τὰ ξεμοναχιάσματά του ὁμως μὲς στὸ δάσος ὕστερα ἀπ' τὸ δάριμο τῆς γυναίκας του, οἱ βασανιστικὲς ἐνδοσκοπήσεις του γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα, ἡ τρεμούλα του ὅταν ξαναγύρισε σπίτι, οἱ συντριμμένες ὁμολογίες του στὴ γυναῖκα του γιατί τὴν ἔδερε, ἔπειτα ἡ ἀνόητη ἐρώτησή του πρὸς τὴ γυναῖκα του, γιατί

νά μὴ σηκώσει κι αὐτὴ κάποτε ἓνα σίδερο νά τοῦ σπάσει τὰ μοῦτρα (!) κάτιτι πού ἕνας ἄντρας καὶ μάλιστα κουντραμπατζῆς μονάχα σέ, στιγμὴ ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς κατάπτωσης θὰ μπορούσε νά τὸ πει, κι ἀκόμα οἱ παρακρούσεις του μὲς στὸ δάσος μὲ τὰ πρόσωπα τοῦ μικροῦ του ἀγοριοῦ, εἶναι χωρὶς ἄλλο συμπτώματα ὑστερικά, ἄρρωστα. Ὅλα αὐτὰ μονάχα μὲ τὸ πιωτὸ δὲ θὰ μπορούσαν νά ἐξηγηθοῦν. (Κι εἶναι περίεργο ὅτι ὁ συγγραφέας ἀκόμα ἕναν ἥρωά του, τὸ ἴδιο σκληρὸ καὶ περιήφανο, τὸν κιαγιά στὰ «Κιμιντένια», τὸν βάζει κι αὐτὸν νά κλαιμουρῆζει σὰ γυναικούλα πάνου ἀπ' τὸ ἐτοιμοθάνατο βόδι. Εἶναι κι αὐτὸ μιὰ ἐκδήλωση ὑστερισμοῦ.)

Ὁ Μαν. ὁ Λέκας, πού ὅταν ὁ Σελᾶς πρότεινε τὸν Ἀριστείδη γιὰ ἀρκούδα, ὅλοι ἐκεῖ τρόμαξαν ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν πατέρα, πού θὰ πει ὅτι δὲν τολμοῦσαν οὔτε νά σκεφτοῦν ποτὲ νά πειράξουν τὸ παιδί του, δὲ μπορούσε νάβρει οὔτε μιὰ σταλιά μεγαλοψυχίας μὲς στὸ σπῆτι του ἀπέναντι τοῦ ἀρρώστου παιδιοῦ του, πού αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ γέννησε κι αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ σακάτεψε; Εἶναι σὰν ἀντίφραση. Τέτια συνείδηση φαίνεται ὑπερβολικὴ, ἂν ὄχι διεστραμμένη. Καὶ τὸ μετάνιωμά του (αὐτὴ ἢ ἀπότομη μετάνιωψη ἐπιβεβαιώνει, μού φαίνεται, ὅσα λέγω παραπάνου γιὰ τὴν ψυχικὴ του ἀνωμαλία), ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν ἀναιρεῖ τίποτα ἀπ' ὅ,τι ἔγινε, ὅπως γίνεται εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου θεατρικὸ.

Ὁ Μανώλης δὲν εἶναι ὁ βαρὺς καὶ αὐστηρὸς ἄντρας, πού μειρᾶ τὰ λόγια του καὶ τὰ φερσίματα του σύμφωνα μὲ τὴν ἀξιοπρέπειά του δηλ. τὴν παληκαριά του, πού ἔχει συνείδηση γιατί δέρνει τὴ γυναῖκα του, βάρβαρη ἔστω, τὸ συναίσθημα τοῦ δυνατοῦ, τοῦ ἀφέντη, μπροστὰ στὸν ὅποιο πρέπει οἱ ἄλλοι νά ὑποτάσσονται, ἢ ἀκόμα κι ἂν παρεκτρέπεται, νά τὸ δικαιολογεῖ ἀπὸ τὴ συνήθεια καὶ νά τὰ βάζει σιωπηλά μὲ τὸν ἑαυτὸ του, χωρὶς νά τὸ ἀποδείχνει στὴ γυναῖκα του, ἢ νά δείχνει τὸ μετάνιωμά του μὲ τρόπο πλάγιο, μὲ κάποια τρυφερότητα πού ἔρχεται ἀργότερα, πάνου σὲ ἄλλο ζήτημα, — δὲν ἔχει κὰν τὴ δύναμη νά σταθεῖ κάπως μεγαλόψυχα, δηλ. παληκαρία, μπροστὰ στὸ ἄρρωστο παιδί του, τοῦλάχιστο νά συγκρατηθεῖ, εἶναι ἔρμαιο τῶν νεύρων του, καὶ δέρνει τὴ γυναῖκα του χωρὶς λόγο, χωρὶς φταίξιμο, μονάχα γιατί δὲ θέλει νά δείξει πὼς συμφωνεῖ μὲ τὴ γνώμη της οὔτε σ' αὐτὴ, οὔτε στοὺς ἄλλους ἀπέξω, ἐνῶ ἔπειτα τῆς τόμολογεῖ ὁ ἴδιος ἀξιοθρήνητα. Γιὰ ὅλα αὐτὰ ὁ Λέκας εἶναι ἓνας τύπος ἄρρωστος, decadent. Καὶ γεννιέται φυσικὰ ἢ ἀπορία: Τέτιο τὸν θέλησε πραγματικὰ ὁ συγγραφέας τὸν ἥρωά του; Καὶ γιὰ ποῖο λόγο. Ποῦ φαίνεται, πού ἐρμηνεύεται αὐτὸς ὁ λόγος; Γιατί, ὅσο κι ἂν παραδέχεται ὁ κ. Βενέζης ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ παρασύρονται τυφλὰ ἀπὸ τὰ πάθη τους καὶ τὰ ἔνστιχτά τους, δὲ μπορεῖ ὅμως νάβρῃ πὼς στοὺς γερούς καὶ ἰσορροπημένους ἀπ' αὐτούς ὑπάρχει καὶ ἐνεργεῖ κάποιος ἠθικὸς νόμος, τὸ ἠθικὸ περι-

χόμενο τῆς παληκαρίας τους.

Ἀντίθετα ἀπὸ τὸ Μανώλη, ἡ γυναῖκα του εἶναι ἓνας ὑγιῆς καὶ ἰσορροπημένος ἄνθρωπος. Δέχεται καρτερικὰ τὴ μοῖρα της, παραδέχεται ἀκόμα καὶ τὸ ξύλο σὰν κάτιτι ἀναπόδραστο, ἔτσι «στὰ τυφλά» — αὐτὴ δὲν ἔχει ἐσωτερικὰ βασανίσματα — καὶ τὸ μόνο πού ζητᾶ εἶναι νά μὴ τὴν χτυπᾶ δυνατὰ, τώρα πιά πού γέρασε... Τόση σκληρότητα, ἀλήθεια, μέσα σ' αὐτούς τοὺς ἀνθρώπους, πού τοὺς κάνει νά μὴ μποροῦν νά συναισθανθοῦν οὔτε τὸν πόνο τους, καταντᾶ ὑπέρπρωτόγονη. Κι ἡ σκληρότητα αὐτὴ πνέει μέσα σ' ὅλο τὸ διήγημα. Καὶ ὅμως πόσο θὰ μᾶς ἀνακούφιζε καὶ πόσο θὰ μᾶς λύτρωνε μιὰ σκηνὴ συντριβῆς καὶ ψυχικοῦ μαλακώματος, ἓνα παράπονο τῆς γυναίκας — τοῦ θηλυκοῦ στοιχείου τοῦ σπιτιοῦ — ἓνα κλάμα, τὴ νύχτα πλάι στὸ τζάκι, γιὰ τὸ φέρσιμο τοῦ ἄντρος της, γιὰ τὸ σκληρὸ του μεταχείρισμα, ἓνα «σκότωσέ με ἐπὶ τέλους νά γλυτώσω, σὰ δὲ μὲ λυτᾶσαι, σὰ δὲ μὲ πιάνεις γιὰ ἄνθρωπο», μπροστὰ στὴν ἀμίλητη, τὴν ἀνομολόγητη συντριβὴ ἐκείνου! Θὰ ἦταν τόσο ὠραῖος καὶ τόσο ἀνθρώπινος ἓνας τέτιος ἐξαγνισμός, καὶ θὰ ἔριχνε τόσο φῶς μέσα στὶς σκοτεινὲς αὐτὲς ψυχὲς! Γιατί ἐπιτέλους ἡ ζωὴ νά γίνεται μὲ τὸ ζόρι τραγικὴ, παραπάνου ἀπ' ὅ,τι εἶναι, δηλ. ἀπίθανη, κάτιτι πού τὸ λιγώτερο, εἶναι ἀντιαισθητικὸ. — Ὁμολογοῦμε ὅμως πὼς δὲ ξαίρουμε τὰ ἦθη τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν τοῦ Αἰβαλιῦ κι ἴσως ὅσα λέμε παραπάνου νά ἀποτελοῦν ὑπέρβαση. Ὡστόσο τὰ ἔχουμε ζήσει.

Ἀνάλογες ἀπορίες γιὰ τὸ χαραχτήρα τοῦ ἥρωα καὶ μαζί καὶ γιὰ τὸν αἰσθητικὸ σκοπὸ τοῦ συγγραφέα, μού γεννᾶ καὶ τὸ τέλος τοῦ διηγήματος. Ἐκεῖνη ἢ σιωπὴ του μπροστὰ στὸ θάνατο τοῦ γιοῦ του τοῦ Χρήστου, πού καταντᾶ τὸ κεντρικὸ συμπαθητικὸ μοτίβο τῆς οἰκογενειακῆς του τραγωδίας, τόση βόρεια σιωπὴ καὶ ἀταραξία μού φαίνεται πάλι σὰν πόζα. Κι ἔπειτα, εἶναι συνειδητὴ ἄραγε στὸ συγγραφέα ἡ μικροψυχία πού ὑπάρχει μέσα στὸ τελευταῖο κίνημα τοῦ ἥρωά του μὲ τὴν πίπα τοῦ Ἀριστείδη, σὲ μιὰ τόσο κρίσιμη γι αὐτὸν στιγμὴ; Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ Λέκας; Ἀφίνει τὸ παιδί του νά κοιτάται νεκρὸ καὶ ματωμένο μὲς στὸ δρόμο, τὸ παιδί πού τοῦ στοίχισε τόσες ἀγωνίες καὶ τόσες λαχτάρεις, ἐνῶ ἡ γυναῖκα του τσιρίζει ἀπὸ πάνου του κι ἐνῶ ὁ ξένος κόσμος τὸ ἔχει τριγυρίσει σὰ θέαμα, ὅπως λέει ὁ Γρυπάρης:

«ὄχι μ' ἐλπίδα πὼς μπορεῖ νὰν' ψεύτρα ἢ συμφορά,
παρὰ νά ἰδοῦν τὰ μάτια τους καὶ τὴ χορτάσουν.»

Καὶ δὲ μιὰ, δὲν τὸ σηκώνει σὰν πατέρας συφοριασμένος στὰ χέρια του νά τὸ πάει μὲς στὸ σπῆτι του, ὅπως σήκωνε ἄλλοτε τὸν Ἀριστείδη σεληνιασμένο καὶ τὸν πονούσαμε, κι ὅπως σηκώνει ἀκόμα ὁ Βασιλιάς Λῆρ τὴ νεκρὴ κόρη του τὴν Κορδηλία, καὶ νά μὴ φωνάζει βέβαια: «Γιατί δὲ ραγίζει ὁ οὐρανός,» γιατί ὁ Λέκας δὲν εἶναι Λῆρ,

μά να μᾶς δείξει τὸν πόνο του μὲ τὸ δικό του τὸν τρόπο αὐτὸς ὁ σκληρὸς καὶ σκοτεινὸς ἄνθρωπος, μὰ πάντα ἄνθρωπος. Αὐτὸ θὰ ἦταν ἢ μόνη ἀληθινὴ λύση, ἢ μόνη ἀνθρώπινη κάθαρση τῆς συσφραυμένης καὶ ἀνεξήγητης γι' αὐτὸν τραγωδίας του. Γιατί ὁ πόνος εἶναι τὸ τελικὸ ὄπλο μας ἐνάντια στὴ μοῖρα καὶ ἡ τελικὴ συνθήκη μας μαζί της, ὁ πόνος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ μᾶς συνθηκολογεῖ μὲ τὴ ζωὴ. Κι ἀντὶς γιὰ ὅλ' αὐτά, πάει ὁ ἔρμος σὲ μιὰ πεζούλα, στρίβει τσιγάρο καὶ τὰ βάζει ἔπειτα μὲ τὴν πίπα του. Μὰ τί εἶναι λοιπὸν αὐτό! Ἄναισθησία ἢ ὑπεραισθησία. Χτηνωδία ἢ νιτσεϊσμός! — Καὶ ἐπιτέλους, τί εἶδους ποιητικὸ σύμβολο εἶναι ὁ Λέκας, ἢ γιὰ νὰ μὴ μᾶς μπερδεύει ὁ ὄρος, τί ἀνθρώπινο σύμβολο εἶναι; Ποιὰ εἶναι ἢ πάλη του, ποιὰ εἶναι ἢ ἠθικὴ ἀντίδρασή του πρὸς τὴ ζωὴ καὶ τὴ μοῖρα, ποῖο εἶναι τὸ δράμα του καὶ ἡ κάθαρσή του καὶ μαζί καὶ ἡ δική μας ψυχικὴ λύτρωση, δηλ. ἡ αἰσθητικὴ; —

Συλλογίζομαι. Στὴ λογοτεχνία ἐκεῖνο ποῦ ἐνδιαφέρει γενικά, εἶναι ὁ ἠθικὸς ἀγῶνας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὶς γύρω του καὶ μέσα του ἀκόμα δυνάμεις. (Δὲν εἶναι βέβαια ἀνάγκη νὰ σημειώσω ὅτι, ὅταν λέγω ἠθικὸς, δὲν ἐννοῶ ἐνάρετος.) Κι ὅλη ἡ ζωὴ εἶναι ἓνας τέτιος ἀγῶνας. (ἀκόμα κι ὅταν γράφουμε εἶναι μιὰ ἀντίδραση σὲ μιὰ ἐξωτερικὴ πίεση.) Ἄπ' ὅλα ὅμως τὰ διάφορα καθημερινὰ γεγονότα γίνεται ἀφαίρεση αὐτῆς τῆς βαθύτερης, κεντρικῆς ἐνέργειας τοῦ ἀνθρώπου, μὰ πάνου σὲ μιὰ μονάχα κατεύθυνση, σὲ μιὰ ὀρισιμένη πάλη, ἀπλή ἢ σύνθετη, ἀλλὰ συνολικὴ, τελειωμένη, ποῦ μπορεῖ ἀκόμα νὰ ἐπηρεάζεται καὶ ἀπὸ ἄλλα πλάγια περιστατικά. Ἐκεῖνο ποῦ μᾶς συγκινεῖ καὶ μᾶς παρασύρει στὴ λογοτεχνία εἶναι ἡ ἠθικὴ αὐτὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου στὶς ἐναντιές του τύχες, ἀδιάφορο ἂν εἶναι καλὴ ἢ κακὴ, θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ (ὁ καθένας μὲ τὴ μοῖρα του), κι ἀδιάφορο ἂν βγαίνει ἀπ' αὐτὴ νικητὴς ἢ νικημένος. Τὸ γιατί εἶν' ἓνα μυστικὸ ποῦ συνδέεται μὲ τὸ μυστικὸ τῆς ὑπαρξῆς μας. Καὶ προσέξτε, τὸ ἴδιο ἀκόμα συμβαίνει καὶ στὰ λογοτεχνήματα, ὅπου οἱ ἥρωες εἶναι ζῶα, ἀκόμα καὶ φυτά. (Θυμηθῆτε μιὰ πρόζα τοῦ Μυριβήλη γιὰ ἓνα ρόδο, ποῦ πεθαίνει μιὰ τραγικὴ νύχτα.) Παντοῦ τὸ ζήτημα εἶναι πῶς ἀντιμετωπίζει ὁ ἄνθρωπος — ὁ κάθε ἥρωας — τὴ μοῖρα του καὶ μὲ ποῖο ἀποτέλεσμα. Αὐτὸ μᾶς ἐνδιαφέρει ὅλους μας.

Ἡ ἀπλή ἀναπαράσταση τῆς ζωῆς, ὅσο τραγικὴ κι ὅσο ἀσυνήθιστη καὶ νᾶναι, δὲν εἶναι τέχνη. (Ὅπως οὔτε στὴ ζωγραφικὴ ἢ ἄπλή ἀναπαράσταση τῶν πραγμάτων.) Εἶναι μονάχα ἐπεισόδιο, ἱστορία, ἀφήγηση. Ἡ τέχνη εἶναι ἀναπαραγωγὴ καινούργια, ἀναδημιουργία, καὶ χρειάζεται ρυθμὸ, δηλ. αἰσθητικὴ τάξη καὶ σύνθεση. Στὴν πρόζα ὁ ρυθμὸς αὐτὸς εἶναι ἐσωτερικὸς, δηλ. ρυθμὸς συναισθημάτων, ὅπως νὰ ποῦμε καὶ σὲ μιὰ μουσικὴ συμφωνία.

Ἡ δουλιὰ τοῦ λογοτέχνη εἶναι νὰ θέσει σὲ ἀρμονικὴ σειρὰ καὶ

σὲ αἰτιατὴ ἀκολουθία τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τῶν ἡρώων του καὶ νὰ φτάσει στὴν ἔκβαση τους, στὴ λύση τους, ποῦ δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ τὸ ἀναγκαῖο, τὸ αἰτιατὸ ἐπακολούθημα τῆς πάλης ποῦ προηγήθηκε καὶ τῶν δεδομένων της, νὰ φτάσει δηλ. στὴν καταστροφὴ ἢ τὴ λύτρωση τοῦ ἥρωά του. Νίκη σχεδὸν δὲν ὑπάρχει, γιατί ἡ μοῖρα εἶναι πάντα ἀνώτερη ἀπ' τὰ δημιουργήματά της. Καὶ μὲ ὅλη τὴν ἀρμονικὴ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων αὐτῶν, ποῦ σημαίνει αἰσθητικὰ ρυθμικὴ διαβάθμιση τῶν συναισθημάτων ποῦ γεννιοῦνται μέσα στὸν ἀναγνώστη, καὶ πρὸ πάντων μὲ τὸ τελικὸ κορύφωμά τους, τὴν ἔκβαση τῆς πάλης, τὴν κάθαρση τοῦ δράματος, ὁ ποιητὴς μᾶς δίνει κι ἐμᾶς τὴν ψυχικὴ ἀπολύτρωση, τὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση, ποῦ εἶναι καὶ ὁ τελικὸς αἰσθητικὸς σκοπὸς του. Ἡ ἀπολύτρωση αὐτὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ἢ χριστιανικὴ συντριβὴ τοῦ Τολστόη, ἢ λύτρωση τοῦ πόνου τοῦ Ντοστογιέφσκυ, εἴτε ἢ τελικὴ καταστροφὴ ἢ αὐτοκαταστροφὴ τοῦ Ἴψεν κ.τ.λ. Ἀδιάφορο. Πάντα ὅμως κάτι πρέπει νᾶναι. Καὶ τὸ κάτι αὐτὸ εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸν τρόπο ποῦ ἀντανακλᾷ μέσα στὸν ποιητὴ ἢ ζωὴ. Γιατί κάθε ἀληθινός, κάθε μεγάλος ποιητὴς ἐκφράζει τὴ ζωὴ καὶ ἀπὸ μιὰ τῆς ἀποψη. Καὶ ἡ ἀποψη αὐτὴ εἶναι ἢ ζωὴ ὅπως τὴ βλέπει, ὅπως τὴν αἰσθάνεται κι ὅπως τὴν ἐρμηνεύει ὁ ποιητὴς.

Ὅταν μὲ τὶς σκέψεις αὐτὲς (κι εἶπα πῶς κάνω σκέψεις, καὶ μάλιστα πολὺ γενικὲς καὶ καθόλου ἀπόλυτες) ἀντικρούσει κανεὶς τὸ ἔργο τοῦ κ. Βενέζη, παρατηρεῖ βέβαια ὅτι ὁ συγγραφέας εἶναι θελητὰ ἢ ἀθέλητα νατουραλιστὴς. Βλέπει τὴ ζωὴ νὰ διαμορφώνεται καὶ νὰ ἐξελίσσεται μοιραῖα κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοκοινωνικοῦ περιβάλλοντός της. Ἐχει βαθιὲς παρατηρήσεις καὶ δυνατὲς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ καὶ μαζί ἓναν πικρὸ πόνο κι ἓνα βαθὺν οἰκτειρμὸ γιὰ τὴ μοῖρα της, κι ὅλα αὐτὰ τοῦ γεννοῦν τὴν ἐσωτερικὴ παρόρμηση νὰ τὰ ἐκφράσει. Καὶ τὰ ἐκφράζει ἔτσι ὡμὰ, σκληρὰ, ρεαλιστικά, ὅπως εἶναι καὶ ἡ ζωὴ ποῦ βλέπει. Ναί, μὰ ὡστόσο ποιὰ εἶναι ἡ αἰσθητικὴ πρόθεσή του, ποιὰ εἶναι ἡ τελικὴ συγκίνηση ποῦ θέλει νὰ μᾶς δώσει, ποῖο εἶναι τὸ φῶς ποῦ ρίχνει πάνου στὴ ζωὴ; Ἡ συμπάθεια γιὰ τὸν κόσμον αὐτὸ ποῦ βασανίζεται, ὅπως λέει ὁ Βάρναλης. Τὸ πιστεύω. Μὰ γίνεται αὐτὸ ἀληθινὰ στὸ διήγημα ποῦ ἐξετάζουμε; Ποιὰ εἶναι ἡ λύση ποῦ τοῦ δίνει; Στὴν ἀνάλυση ποῦ κάνω παραπάνω προσπαθῶ νὰ τὴ βρῶ στὸ σκοτασμὸ τοῦ Χρήτη, σύμφωνα μὲ τὸ νατουραλιστικὸ πνεῦμα τῆς τέχνης του. Μὰ ἀμφιβάλλω ἂν μπορεῖ νὰ εἶναι αὐτὴ. Γιατί κι ἔτσι τὸ δράμα μένει ἀνοιχτὸ καὶ μάλιστα μεγαλωμένο. Ἡ λύση ὅμως πρέπει νὰ βρίσκεται μέσα στὸ Μανώλη Λέκα, ποῦ εἶναι ὁ κύριος φῶρας τῆς τραγωδίας, κι αὐτὸ τὸ καταλαβαίνει κι ὁ συγγραφέας καὶ μ' αὐτὸν κλείνει τὸ διήγημά του. Μὰ τὸ Μαν. τὸ Λέκα τὸν ἀναγνωρίζουμε ὡς ἀληθινὴ δραματικὴ προσωπικότητα μονάχα στὴ σκηνὴ μὲ τὸ

Σελᾶ. Είναι ἡ μόνη στιγμή πού ἀντιστέκεται στή μοῖρα του τραγικά καί παληκαρία, πού μᾶς συγκινεῖ καί κερδίζει τή συμπάθεια μας. (Καί χωρίς ἄλλο ἡ ψυχική του κατάσταση τότε, ὅπως θαυμάσια τήν παρουσιάζει ὁ συγγραφέας, εἶναι πολὺ πιὸ σκοτεινὴ καί πιὸ σύνθετη ἀπ' ὅ,τι προσπαθῶ νὰ δώσω ἐγὼ στήν ἀνάλυσή μου, γιατί ἡ ζωὴ δὲν ἐκφράζεται μὲ λογικὰ σχήματα.) Στὸ τέλος ὅμως δὲν τὸν καταλαβαίνουμε. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἡ τελικὴ λύση καί τί θὰ μᾶς δώσει τήν ψυχικὴ ἀπολύτρωση. Ἡ σκληρότατα, τάχατες, μὲ τὴν ὁποία ἀντικρῶζει τὸν πόνο του, ἡ θυμωμένη ταπεινὴ σκέψη του πὼς ζεῖ ἀκόμα ὁ Ἄριστειδης, ἡ ἴσως ἡ ὑποβλητικὴ γραφικότητα τῆς πίπας πού κατακυλᾷ μὲς στ' αὐλάκι καί πάει καί στέκεται σὲ μιὰ κουβάρα λάσπες καί κλαδιά ; — Ἄς μὴ φανῆι σὲ κανέναν παράξενο, κι ἂν μιλῶ ἔτσι, μιλῶ μὲ τὸ φιλικὸ θάρρος καί μὲ τὴν ἀγάπη πού ἔχω πρὸς τὸ συγγραφέα, μὰ γιὰ νὰ εἶμαι εἰλικρινὴς πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἐμένα αὐτὸ τό φινάλε μὲ δυσαρστέει καί μ' ἐξοργίζει. Μοῦ φαίνεται καθαρὰ διακοσμητικὸ καί ψεύτικο, καί κείνη ἡ ἀσήμαντη γραφικότητα στὸ τέλος μὲ τὴν πίπα, μιὰ διακοσμητικὴ γαρνιτούρα δευτέρας ἀξίας. Μὰ ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα ζήτημα.

Ὁ συγγραφέας φαίνεται πὼς ἀγαπᾷ πολὺ αὐτὲς τὶς γραφικότητες. Στὸ ἴδιο διήγημα — γιὰ νὰ πάρω μιὰ χαρακτηριστικὴ — σελ. 7, σὲ μιὰ δραματικώτατη σκηνὴ ἀνάμεσα στὸ Μανώλη καί στή γυναῖκα του, ὁ συγγρ. ἀφίνει τὰ πρόσωπά του καί παρακολουθεῖ τὶς σκιὲς τοὺς πάνου στὸν τοῖχο. Πιστεύει πράγματι πὼς αὐτὸ εἶναι τόσο σπουδαῖο καί πὼς ἀξίζει γι' αὐτὸ νὰ χαλαρώσει τὴ δραματικότητα τοῦ διαλόγου; Καί κείνο πούδναι πιὸ σημαντικό, τὸ διήγημα «Στὸν κάμπο κάτου ἀπ' τὰ Κιμντένια» αὐτὴ τὴ φορὰ τελειώνει ἐπίσης μὲ παρόμοιες περιγραφικὲς σημειώσεις. Είναι ἄραγε αὐτὸ μιὰ συνειδητὴ αἰσθητικὴ πίστη, ἢ ἴσως μονάχα παραπλάνεμα καί συμβατικότητα;

Τὸ τέλος τοῦ διηγήματος αὐτοῦ, ὅπως δημοσιεύτηκε ἄλλοτε ἰστὰ «Λεσβ. Φύλλα», σφραγίζεται μὲ μιὰ φράση ἐξαιρετικὰ σημαντικὴ, στὸ γράμμα τοῦ κιαγιά πρὸς τὴ γυναῖκα τοῦ Λημνιοῦ. «Ὅλοι εἴμαστε ἁμαρτωλοί.» Μέσα στή φράση αὐτὴ, κατὰ τὴν ἀντίληψή μου, ὑπάρχει ὅλη ἡ λύση τοῦ δράματος πού ζετυλίγεται μὲς στὸ διήγημα. Είναι μιὰ μυστικὴ ὁμολογία τῆς ἁμαρτίας του πρὸς τὸν ἑαυτὸ του ὄχι σὲ κανέναν ἄλλον, γιατί ἡ γυναῖκα τοῦ Λημνιοῦ δὲ θᾶξαιρε βίβαια γιατί τόλεγε καί θὰ τὸ ξηγοῦσε ἀλλιότικα. Είναι μιὰ στιγμή καί μιὰ ἐκδήλωση συντριβῆς, πού ἀξίζει πολὺ περισσότερο ἀπ' τὰ κλάματά του πάνου στὸ βῆμα καί τὸν ἀποκαταστάινει ἠθικά. Είναι ἓνας πολὺ βαθὺς λόγος. Ὅλοι εἴμαστε κακορίζικοι, μὲ ἀδυναμίες, μὲ ἐλαττώματα, κανένα δὲν εἶναι τέλειος. — Θυμοῦμαι ἀκόμα τὸ τέλος στὸ πρῶτο χειρόγραφο πού χάθηκε. Ἐκεῖ, ἔπειτα ἀπ' τὴν καταστροφή, δινόταν ἡ εἰκόνα τῆς γῆς τῆς πρωτανοξιάτικης τὸν πάλι ἄρχιζε νὰ ὀργᾷ καί νὰ κοκκινίζει, πού ἀνάδεναν μέσα της οἱ σπόροι

γιὰ νέα ζωὴ, καί τὴν ἀνετριχίαζαν καί τὴν ἐσπάργωναν οἱ νέοι χυμοὶ της, τῆς Παμμήτορος Γῆς, τῆς μητέρας ὀλωνῶν μας, πού ποιὸς ξαίρει ἂν δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ αἰτία τῆς ζωῆς μας καί τῶν ὄσων ὑποφέρουμε γι' αὐτή. Τὸ τέλος μάλιστα αὐτὸ εἶναι τόσο σύμφωνο μὲ μιὰ νατουραλιστικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς. Καί τὰ δυὸ αὐτὰ φινάλε λοιπὸν τὰ θυσίασε ὁ κ. Βενέζης στὶς περίεργες γραφικότητές του ;

Θέλω νὰ κάνω μιὰ γενικὴ παρατήρηση. Οἱ κριτικοὶ συνηθίζουν καί γράφουν : Περιγράφει μὲ δύναμη καί μὲ τέχνη, ξετυλίγει ἄνετα τὸ θέμα του, τὴ σκέψη του, ζωντανεύει τοὺς χαρακτήρες του... κ. τ. λ. Δηλ. μὲ λίγα λόγια «γράφει ὠραῖα», «ἔχει κάλαμον», ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαιότεροι. Καί οἱ συγγραφεῖς συνήθως μένουν ἱκανοποιημένοι καί ἡσυχάζουν. Ἐπὶ τέλους ἔφταξαν ! Μὰ στὸ διάβολο, αὐτὸ δὲ σημαίνει τίποτα. Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ αἰσθάνεσαι, νὰ ζεῖς βαθιά κι ἀληθινὰ τὰ πράγματα πού ἐκφράζεις. Τάλλα ἔρχονται μόνο τους. Ὑπάρχουν λογοτέχνες πού γράφουν ἀπλὰ κι ἀδέξια κι ἐκφράζουν βαθύτερα καί ὠραιότερα πράγματα. Μὰ οὔτε αὐτὸ δὲ φτάνει. Ἐχουμε πελαγώσει πιὰ μὲ τὰ ὠραῖα καί ἄσκημα γραψίματα καί προπάντων, ἐδῶ στήν Ἑλλάδα, ἔχουμε σιχαθεῖ τὰ ἔξυλνα κι ἐπιτήδεια γραψίματα—τὰ ταλέντα!— Δυσᾶμε λίγη ἀπολυτρωτικὴ συγκίνηση, λίγη ἄγρια τέχνη, κι αὐτὸ δὲν τὸ βρίσκουμε εὐκόλα, ἢ κι ἂν τὸ βροῦμε, τὸ βρίσκουμε μεπρδεμένο καί θολό—γιατί αὐτὸ χρειάζεται αἰσθητικὴ πειθαρχία, αἰσθητικὸ σκοπό, αἰσθητικὴ συνείδηση, μ' ἓνα λόγο, βαθὺ καλλιτεχνικὸ αἶσθημα.

Ὁ κ. Βενέζης δὲν ἔχει οὔτε νὰ ζηλέψει, οὔτε νὰ φοβηθεῖ τίποτα ἀπ' ὅ,τι λέμε παραπάνου. Είναι ἓνα στοιχεῖο καινούργιο κι αὐτοδύναμο πού ἔρχεται μέσα στή νέα λογοτεχνία μας. Μὰ τὴν αἰσθητικὴ συνείδηση, κατὰ τὴ γνώμη μου, πρέπει ἀκόμα νὰ βασανιστεῖ νὰ τὴν ἀποχτήσει.

Λίγα λόγια θὰ ἤθελα ἀκόμα νὰ προσθέσω γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ διηγήματος, κάτι πού ἔχει ἄλλωστε ἄμεση σχέση μὲ τὴν παρατήρηση πού κάνω παραπάνου.—Τὸ δέσιμό του εἶναι κάπως χαλαρὸ, παρουσιάζει κάποια κενὰ καί ὡς σύνολο φαίνεται μᾶλλον ἀποσπασματικὸ. Ἀνάλογη βέβαια εἶναι καί ἡ ἐντύπωση. Στὸ πρῶτο μέρος ἀνεκατεύονται ἐκεῖνα πού γίνονται κείνη τὴ στιγμή καί κείνα πού γίνονται συνήθως, κι ἔτσι θολώνει ἡ φυσικὴ ἐξέλιξη τῶν σκηνῶν καί χαλαρώνει ἡ δραματικότητά τους. Σ' ἓνα μέρος στήν ἀρχή, λέει : «Ἔτσι καί τούτη τὴ φορὰ.» χωρίς νὰ καθορίζεται συγκεκριμένα πότε. Γιατί τὸ Μανώλη τὸν εἶχαμε ἀφίσει στὸν καφενὲ καί τώρα τὸν βρίσκουμε ἔτοιμο νὰ δειρεῖ τὴ γυναῖκα του. Ἐπειτα στὸ δεύτερο μέρος ὁ δεύτερος γιὸς διηγίεται πὼς σκοτώθηκε ὁ Στελλάρας, χωρίς νὰ ἔχουμε μάθει τίποτα στὸ μεταξύ, οὔτε κὰν πότε γίνεται τὸ δεύτερο μέρος, ἐνῶ στὸ πρῶτο μέρος ὅλο τὸ τρικοῦβεργο ζήτημα ἦταν νὰ φύγει κι ὁ Χρήστος μαζί μὲ τὸ Στελλάρα. Κι ἔξαφνα, ὀλότελα ἀπροετοίμαστοι μαθαίνουμε πὼς τὸ Στελλάρα τὸν εἶχαν σκοτώσει ἀπὸ καιρό. Πότε ; Ὁ συγγραφέας

ἄραγε θεωρεῖ περιττὴ τὴ χρονικὴ σύνδεση τῶν γεγονότων ἀναμεταξύ τους, ἢ ἔχει ἴσως ὀρισμένους λόγους νὰ γράφει ἔτσι; Δὲν πιστεύω, τοῦλάχιστο αὐτὸ δὲ φαίνεται στᾶλλα διηγήματά του. Ὅλ' αὐτὰ ἀδικοῦν τὸ διήγημα, τὸ ἀτονοῦν, τοῦ δίνουν μιὰ κίνηση δύσκολη καὶ κάπως ἀδέξια καὶ πρέπει νὰ τὰ προσέξει.

(Λίγα λόγια γιὰ τᾶλλα διηγήματα, γιὰ τὸ ἔφος τοῦ συγγραφέα κ.τ.λ. ἀπὸ ἔλλειψη χώρου μένουν γιὰ τὸ ἐρχόμενο φυλλάδιο).

Σ. Γ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ·Ι·ΔΗΣ

ΠΑΝΑΓ. ΜΑΥΡΕΑ : ΕΛΕΓΧΟΙ. Σειρὰ Γ'— Μ' ὄλη τὴν προσπάθεια μας καὶ τὴν καλὴ μας τὴ διάθεση, μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ καταλάβουμε αὐτὴ τὴν ποίηση. Ἴσως νὰ μὴν εἶναι καὶ γραμμὴν γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Τοῦλάχιστο οἱ κοινοὶ θνητοὶ φαίνεται πὼς στέκονται ἔξω ἀπ' τὸ περιθώριό της. Γι' αὐτὸ καὶ μεῖς παίρνουμε τὸ θάρρος νὰ ποῦμε τὴν ἐντύπωσή μας ἔτσι ἀπλᾶ καὶ ἀπερίφραστα, σὰν ἄνθρωποι πού δὲν πολυκαταλαβαίνουμε, ἀμύητοι. Ὁ ποιητὴς ἄς μᾶς συγχωρήσει.

Οἱ πρῶτες δυὸ σειρὰς τῶν « Ἐλέγω ν » μᾶς εἶναι δυστυχῶς ἄγνωστες καὶ γι' αὐτὸ δὲ μᾶς εἶναι εὐκόλο νὰ ἐννοήσουμε καλὰ-καλὰ τὸ σύμβολό τους. Γίνεται ὅμως πάρα πολὺς λόγος στὴ σειρὰ πού ἔχουμε ὑπόψη μας γιὰ τὴ γῆ καὶ γιὰ τοὺς νεκρούς, καὶ μάλιστα τοὺς προγόνους. Καὶ στὰ δυὸ αὐτὰ ἱερὰ καὶ ἀξιοσέβαστα στοιχεῖα φέρνεται ὡς ἀντίθεση ἢ σημερινὴ «ἀνιερὴ γέννα». Ὅλη ἡ σειρὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔμμετρα κομμάτια ἀριθμημένα μὲ λατινικοὺς ἀριθμοὺς (XXXVI ἕως LIV) καὶ ξετυλίγεται πάνου στὸν ἴδιο πάντα τόνο καὶ μὲ τὴν ἴδια δελφικὴ, χρησιμοδοτικὴ ἀκαταληψία. Τὸ μυστήριον ὁποσδήποτε λύεται. Στὴ συλλογὴ ὑπάρχει ἓνα ποίημα ἀφιερωμένο στὸν Ἄγγελον Σικελιανόν, καὶ στὸ ποίημα αὐτό, στὴ δευτέρῃ στροφῇ του, ἐξηγεῖ ὁ ποιητὴς καὶ τὴ σχέση του μὲ τὸν «Κύριον», καθὼς καὶ τὴν ψυχολογικὴ διαφορὰ του.

Τί ἂν στὴ φράση, στὴ ρίμα, στὸ ρυθμὸ—δεσμὰ τοῦ χάρτη—
σκλάβαν τὴ γόησσα ζωὴ σου κλεῖς, τί ἂν τὸ νέο
σφριγος σου στὴ θύελλα τοῦ στίχου σβεῖς, τί ἂν τοῦ Μάρτη
τὴ μπόρα, τ' ἄνθη τῆς νηότης σου, σκορπᾶς, τὸ ὄραϊο;

Μάταια σὲ ὅμοια δεσμὰ, κάδμιον τὸ δόρυ, μυκηναῖο
τὸν δίφρον ἀθλεῖς καὶ ἀργεῖον τὸν ἥρωα καὶ τὴ Σπάρτη
μάταια σὲ ὅ,τι σμιλεύεις σὺ ἢ σὲ ὅ,τι ἐγὼ κλαίω
τὴν θῆς τῆς πίστες σου κυρίαρχο εἶδωλο, ὃ ἱερομάρτυ.

Τὸ τέλος εἶνε ἐπίσης χαριτωμένο.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴ θεμελιώδη, παράφωνη Σικελιανικὴ ἐπίδραση, ἀκούγονται ἐκεῖ μέσα καὶ ἄλλες ἀπηχήσεις. Ὑπάρχουν τόνοι Παλαμᾶ, ὑπάρχει κάπου-κάπου διάθεση Καβάφη— (XLV)

Ἄχ! ὁ ἀλαλαγμὸς τοῦ ὑγροῦ ἐνάλιου τῶν λυγμοῦ, ἄχ, ἡ λυβικὴ φλόγα τοῦ πένθους τῶν ἐντὸς μου ὡς σπᾶ, ἄχ, γύρα τοῦ κοίτους τῶν ἢ ὀκνή ἢ πομπὴ πού μὲ συντρῖβει
μὲ τὰ ἔρμα ἰστία, τὰ στεῖρα

Ξάρτια καὶ τὰ σκόρπια ἄρμενα σ' ἐχθρόπλευστα πελάγη,
Ἄχ! τὸ ἀνιερὸν αἰσχος μηδικῆς ὀρδῆς, ἄχ, ἡ μυθικὴ
τρωϊκὴ βεβήλωση ἄχ, ἡ πάρθια ἀτίμωση, ἄχ, τ' ἄγη
τοῦ δυνάστη τοῦ Σκύθη.

Καὶ παρακάτω μιὰ ἔξαρση ἱερῆς ὀργῆς ἀπαράμιλλη.

Παντοῦ ἐρέβη,
ἄγος ἢ ὀρμή, αἰσχος ἢ ἀλκή, μομφὴ τὸ τεῖχος
καὶ ἢ ἀρετὴ καπνὸς ἄστα ἐρείπια διάχυτος καὶ χλεύη
τοῦ αἴνου ὁ στίχος.

Ὑπάρχει ἀκόμα σὲ πολλὰς μεριὰς ἀνάμνηση καὶ ἀπομνημόνευση Γρουπάρη. (τὴν πρόφαντὴ ἀσημοβολὴ τοῦ ἡλιοῦ. τῆς κουφῆς μου σκίτης, ἀκρόνοιχτο, κοιλάρφανα, σπαρνᾶ, Τριμεροῦσες κ.τ.λ.)— Γιὰ νὰ μὴ φαινόμεστε ἄδικοι ἢ αὐστηροὶ ἀπέναντι τοῦ ποιητῆ, προτιμοῦμε, ἀντὶς γιὰ κάθε ἄλλη κρίση-μας, νὰ μεταφέρουμε ἐδῶ ἓνα δυὸ κομμάτια ἀπὸ τὰ ἀντιπροσωπευτικώτερα τῆς συλλογῆς. Οἱ ἀναγνώστες μας θὰ μπορέσουν ἔτσι νὰ τὰ κρίνουν καὶ νὰ τὰ ἐκτιμήσουν μόνοι τους τόσο ὡς πρὸς τὴ μορφὴ τους, ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο.

XXXIX

Ἦ σὺ πού ἔρμος κάτω ἐκεῖ στὴν ἀνθισμένη
χλοερὴν τοῦ γόη κάμπου ἀπλώνεσαι πορφύρα
πού μιὰ τὸ βόγγο τοῦ βορριά, μιὰ τὰ ὄμβρια μένη
ἀκοῦς τοῦ νέφους νὰ βροντοῦν στοῦ τύμβου γύρα
τὴν ἡσυχία. Θρόμβων ἀχοὶ δὲ σὲ ξυπνοῦν; Χυμένοι
ἄνεμοι γύρα δὲ σκορποῦν τὰ ἀμβρόσια μῦρα
τῆς γῆς σου καὶ ἡ αἰνέσιμη βροντὴ ὡς προβαίνει
δὲ σοῦ κτυπᾶ τοῦ τάφου σου τὴ σκεβρὴ θύρα;

Στὴ γῆ σου ἀκόλαστη πνοὴ γόνιμα ὀργιάζει πού εἶτε
ὡς ἀναστάσιμη αἴλη σπονδὴ σὲ κοσμεῖ τώρα
εἶτε ὡς νεκρόσιμη στοργὴ ἄμπρός σου, αὐτὴ, ὀρχεῖται
τῆς χλεύης πάντα τὸν πικρὸ σκορπᾶ, αὐτὴ, ἰχώρα
αὐτὴ, ὠϊμέ, πού τ' ἄγος, τ' ἄλγος, τὸν λυγμόν—τὰ τρία
τοῦ πάθους—ἢ ἀνιερὴ κερνᾶ, ὃ νεκρὸ : ἢ βακχεῖα!

I

Ἐγὼ σᾶς ζῶ, ὃ θεία ροιά, ὃ ἱερὴ ράμνος καὶ ὃ ἅγια
κάνναβι τῶν Γραφῶν, ἐγὼ σᾶς ζῶ, μὰ σεῖς ὀμίενα,

μὲ τῶν καιρῶν τὸ κύλισμα, σεῖς, φύτρα μου, ἕνα, ἕνα
 σκόρπια σιγάτε ἐδῶ κι' ἐκεῖ τώρα βουβά... Τρισάγια,
 ὁσάννα, εἰρμὸι ἢ προφητικοὶ ψαλμοὶ δὲ σειοῦν τὰ βάγια
 ἢ τῶν ἀνθῶν σας τὰ κλωνιά, μεσόστρατα, σπαρμένα
 τοῦ θεοῦ Ναζιρ τὸ πέρασμα τὸ θριάμβινο... Νά... Γέεννα!...
 νά! Γέεννα τώρα ὡς κι αὐτὸς ὁ ἀνθὸς σας ποῦ στ' ἀρπάγια
 τῆς κόπρου ἀλγεί καὶ τοῦ αἰσχους μας τὸ ἄγος, βλέπει, ὀμιένα!

Τὸ πρῶτο εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ στρωτὰ καὶ τὰ πιὸ εὐκολονόητα, ἂν μπο-
 ρεῖ νὰ τὸ πει κανεὶς, τῆς συλλογῆς. καὶ τὸ δεῦτερο φαίνεται νάναί
 ἀπὸ τὰ πιὸ βαθιὰ καὶ πιὸ μυστηριώδη. Δὲ ξαίρουμε τί καταλαβαίνουν
 ἀπ' αὐτὰ οἱ ἀναγνώστες μας, δὲ ξαίρουμε ἀκόμα τί καταλαβαίνει ὁ
 ποιητὴς καὶ οἱ μύστες του. Ἐμεῖς ἐμολογοῦμε ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἶδους
 τὰ ποιήματα δὲν τὰ καταλαβαίνουμε, ἢ κι ὅταν τὰ καταλαβαίνουμε,
 δὲ ξαίρουμε γιὰτὶ πρέπει νὰ συγκινηθοῦμε ἀπ' αὐτὰ.

Λ. Φ.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ —

ΕΥΣΤΡ. ΙΩ. ΔΡΑΚΟΥ. Μοσχονησίου. Μελέτη ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς
 ἐκκλησίας τῆς Λέσβου.

— Ἱστορία τῆς Εἰκοσιφοίνισσης Μονῆς ἐπὶ τοῦ Παγγαίου. κ.τ.λ.
 Ἐν Δράμα, 1928.

ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ. Μηνιαία ἔκδοσις μελέτης, κριτικῆς καὶ τέ-
 χνης. Χρονιά Α'. ἀρ. 10, 11, 12, 13 — Ἀθήνα, ταχυδρ. κιβώτιο 255.
 — Συνδρ. δρχ. 50.

ΜΟΥΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ Μηνιαία καλλιτεχνικὴ ἐπιθεώρηση. Καλλιτε-
 χνικὴ διεύθυνσις: Γεωργ. Λαμπελέτ. Ἐκδότης: Ἰωσήφ Παπαδόπου-
 λος. Τεύχος 6, 9—10 Ἀθῆναι, γραματοθυρίδα 230. Συνδ. δρχ. 60.

Ἡ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ. Πανελλήνια λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτε-
 χνικὴ ἐπιθεώρηση. Βγαίνει κάθε δυὸ μῆνες. Γιάννης Βουβάκης καὶ Μ.
 Βισάνθης, διευθυνταί. Ἔτος Α'. ἀρ. 4—5 — 831 Harrison St. Chi-
 cago, U. S.A. — Συνδρ. δολλάρ. 3.

LIBRE. Mr. le Prof. Louis Roussel, Faculté des Lettres,
 Montpellier. Herault, France. No 76—77, 78—49. — Τὸ φυλλάδιο
 φρ.γαλλ. 1.60.

ΝΕΟΙ ΡΥΘΜΟΙ. — Μηνιαίικον λογοτεχνικὸν περιοδικόν. Διευθ. Κ. Ν.
 Δρακόπουλος. Χρόνος Α'. Φυλλάδια Δ' καὶ Ε'. 1928. Δράμα. Συνδρ.
 δρχ. 100.

ΔΕΛΤΙΟΝ Μητροπόλεως Μηθύμνης. Ἄρ. 1—3. 1929. Συνδρ.
 ἐτησίᾳ δρχ. 80.